

Evaluatie vernieuwde beroepsgerichte programma's vmbo

Tussenmeting docenten en leerlingen - 2017/18

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Evaluatie vernieuwde beroepsgerichte programma's vmbo

Tussenmeting docenten en leerlingen - 2017/18

Januari 2019

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2019 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs: Liesbeth Pennewaard, Marloes Warnar, Bart Penning de Vries, Maud Heijnen

Informatie

SLO

Afdeling: voortgezet onderwijs

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN: 5.7880.771

Inhoud

1.	Samenvattend overzicht	5
1.1	Docentvragenlijst	6
1.2	Leerlingvragenlijst	11
1.3	Schoolbezoeken	14
2.	Context, vraagstelling en opzet	18
2.1	Aanleiding en context	18
2.2	Vraagstelling en theoretisch kader	20
2.3	Onderzoeksopzet	22
2.4	Leeswijzer	25
3.	Responsbeschrijving	27
3.1	Vragenlijstonderzoek docenten	27
3.2	Vragenlijstonderzoek leerlingen	31
3.3	Schoolbezoeken	33
4.	Resultaten docentvragenlijst	35
4.1	Bijscholing	35
4.2	De onderwijspraktijk	36
4.3	Uitvoerbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid	47
5.	Resultaten leerlingvragenlijst	62
5.1	De onderwijspraktijk	62
5.2	Uitvoerbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid	68
6.	Resultaten schoolbezoeken	74
6.1	Loopbaanoriëntatie en –begeleiding	74
6.2	De programmering van het profielvak	77
6.3	De inhoud van het profielvak	78
6.4	Keuzevakken	86
6.5	Aansluiting en samenwerking met het mbo	89
6.6	Bekwaamheid docenten	93
6.7	Taakverzwaring docenten	94
	Referenties	97
	Bijlage	99
	Tabellen met percentages per beroepsgericht profiel	101

1. Samenvattend overzicht

Vanaf het schooljaar 2016-2017 is het nieuwe beroepsgerichte examenprogramma ingevoerd in de bovenbouw van het vmbo. Een te versnipperd aanbod, verouderde programma's, een inflexibel curriculum en zorgen over de organiseerbaarheid van voldoende divers beroepsvoorbereidend vmbo-onderwijs vormden aanleiding voor deze vernieuwing.

De tien nieuwe beroepsgerichte profielen zijn:

- *Bouwen, wonen en interieur (BWI)*
- *Dienstverlening en producten (D&P)*
- *Economie en ondernemen (E&O)*
- *Groen*
- *Horeca, bakkerij en recreatie (HBR)*
- *Maritiem en techniek (MaT)*
- *Media, vormgeving en ICT (MVI)*
- *Mobiliteit en transport (M&T)*
- *Produceren, installeren en energie (PIE)*
- *Zorg en welzijn (Z&W).*

Sinds het schooljaar 2017-2018¹ werken alle vmbo-scholen met het nieuwe examenprogramma. In opdracht van het ministerie van OCW geeft SLO vorm en inhoud aan een driejarige monitoring en evaluatie. De huidige rapportage betreft een tussenmeting.

Dit hoofdstuk is een samenvatting van de resultaten van de docentvragenlijst, de leerlingvragenlijst en de schoolbezoeken. Wat van belang is voor de lezer bij de interpretatie van dit rapport is dat het aantal respondenten van de digitale docentvragenlijst beduidend lager is vergeleken met de startmeting; 124 docenten van 79 scholen bij de tussenmeting tegen 311 docenten van 160 scholen bij de startmeting. Door de vrij lage respons is voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van de resultaten.

De leerlingen zijn afgelopen jaar voor het eerst bevraagd met een digitale vragenlijst. 142 leerlingen hebben meegedaan.

Bij de interviews is het aantal bevraagde docenten en vierdejaars leerlingen vergelijkbaar, met dit jaar 25 docenten en 75 leerlingen.

In de samenvatting wordt verwezen naar de betreffende grafieken in dit rapport en in de kaders wordt een voorzichtige interpretatie of nadere duiding gegeven van de bevindingen.

¹ 80% van de scholen is in het schooljaar 2016/2017 overgegaan op de nieuwe profielen.

1.1 Docentvragenlijst

1.1.1 Bijscholing

Deelname en behoefte aan bijscholingsactiviteiten

Docenten hebben met name deelgenomen aan bijscholingsactiviteiten over de inhoudelijke veranderingen voor hun profiel en over de ontwikkeling van onderwijsprogramma's voor de profielmodulen en de keuzevakken ([grafiek 4.1](#))

Vergeleken met de startmeting is de behoefte aan bijscholing afgenomen ([grafiek 4.2](#)).

De voorlopige resultaten laten een positieve ontwikkeling zien: vergeleken met vorig jaar zijn er minder docenten die behoefte hebben aan bijscholing. Bijscholing is niettemin nog steeds een behoefte van meer dan de helft van de geraadpleegde docenten.

1.1.2 Onderwijspraktijk

Loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB)

Vergeleken met de startmeting wordt LOB minder vaak geïntegreerd aangeboden en meer in aparte lessen en activiteiten ([grafiek 4.3](#)). Binnen het onderwijsprogramma wordt LOB het vaakst vormgegeven met LOB-gesprekken, mentorlessen, stage(s) en een loopbaandossier, hoewel dit vergeleken met de startmeting afneemt ([grafiek 4.4](#)).

De geraadpleegde docenten geven aan dat LOB in de bovenbouw serieuze aandacht krijgt. Daarentegen blijkt uit de interviews met leerlingen dat zij in de bovenbouw graag meer aandacht willen besteden aan LOB, net zoals in de onderbouw.

Beschikbare lestijd

Vergelijkbaar met de startmeting hebben docenten voor zowel de basis- als de kaderberoepsgerichte leerweg gemiddeld tien klokuren lestijd per week in leerjaar 3 en 4. Bij de gemengde leerweg geven docenten aan gemiddeld vier klokuren lestijd per week te hebben voor het beroepsgerichte programma.

Beroepsgerichte keuzevakken

Bij de startmeting bleek dat bijna de helft van alle leerlingen kon kiezen uit keuzevakken van andere profielen. Dit jaar is dat iets verminderd. Daarentegen is het aantal leerlingen dat kan kiezen uit vijf of meer keuzevakken die horen bij het door hen gekozen profiel gestegen. De groep leerlingen die geen eigen keuzes kan maken is afgenomen ([grafiek 4.5](#)).

Een van de achterliggende gedachten van de vernieuwing is dat leerlingen eigen keuzes kunnen maken om te verdiepen, verbreden of oriënteren. Hoewel de groep leerlingen die geen keuzemogelijkheden heeft is afgenomen, geef een op de tien geraadpleegde docenten nog altijd aan dat hun leerlingen geen keuze hebben bij de keuzevakken.

Keuzevakken

Meer dan de helft van de docenten biedt het profielvak en de keuzevakken tegelijk aan. Docenten die dit niet doen bieden vaak eerst het profielvak aan en vervolgens de keuzevakken ([grafiek 4.6](#)). Overleg over het aanbod en de inhoud van beroepsgerichte keuzevakken met mbo-instellingen, andere vmbo-scholen of bedrijven en instellingen in de regio is over het geheel licht afgenomen ([grafiek 4.7](#) en [grafiek 4.8](#)).

De opzet van de beroepsgerichte vakken biedt ruimte voor regionale inkleuring. Een school kan een keuzevak uitvoeren in samenwerking met het mbo, of een keuzevak te ontwikkelen in samenwerking met het bedrijfsleven. Beide metingen laten zien dat weinig scholen deze ruimte al benutten.

Lesmateriaal voor het profielvak en de beroepsgerichte keuzevakken

De groep docenten die uitsluitend nieuw lesmateriaal gebruiken is toegenomen; een ruime meerderheid voor zowel het profiel- als de keuzevakken. Het aantal docenten dat uitsluitend oud lesmateriaal gebuikt van voor de invoering blijft klein ([grafiek 4.9](#)). Zowel voor het profielvak als voor het merendeel van de keuzevakken gebruiken de meeste docenten lesmateriaal van uitgevers en lesmateriaal dat door de docenten van de school zelf is ontwikkeld. Vergeleken met vorig jaar zijn er geen noemenswaardige verschillen ([grafiek 4.10](#)).

Toetsing: het CSPE en schoolexamen

Negen van de tien geraadpleegde docenten geven aan dat zij het Centraal Schriftelijk en het Praktisch Examen (CSPE) afnemen in het vierde leerjaar ([grafiek 4.11](#)). Bij het afnemen van de schoolexamens van zowel de profiel- als keuzevakken is er vergeleken met vorig jaar een verschuiving van *uitsluitend in het vierde jaar* naar *zowel in het derde als het vierde jaar* ([grafiek 4.12](#)).

Toetsing: examinering van het profielvak

De meeste scholen examineren het profielvak met een CSPE en een schoolexamen ([grafiek 4.13](#)). De docenten die geen schoolexamen afnemen geven vaak aan dat het niet nodig is om een schoolexamen af te nemen voor het profielvak ([grafiek 4.14](#)). Docenten die er wel voor kiezen om een schoolexamen af te nemen voor het profielvak doen dat, net zoals bij de startmeting, voornamelijk om het cijfer niet van één toetsmoment af te laten hangen en om ervoor te zorgen dat leerlingen voldoende inspanning verrichten ([grafiek 4.15](#)).

Toetsing: inhoud schoolexamen voor het profielvak en de beroepsgerichte keuzevakken

Net als bij de vorige meting geven negen van de tien geraadpleegde docenten aan dat het schoolexamen van het profielvak de inhoud van alle vier de modules omvat ([grafiek 4.16](#)). De beoordeling van het schoolexamen richt zich bij de meerderheid van de docenten op alle eindtermen. Vergeleken met de startmeting is deze groep docenten licht toegenomen ([grafiek 4.17](#)). Een ruime meerderheid van de docenten gebruikt voor het schoolexamen toetsmateriaal dat zelf of door de school ontwikkeld is of gebruiken toetsen uit de lesmethode. Beide groepen zijn dit jaar toegenomen ([grafiek 4.18](#)). Het aantal docenten (een ruime meerderheid) dat schooleigen inhoud toevoegt aan het schoolexamen is licht gestegen ([grafiek 4.19](#)).

1.1.3 Uitvoerbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid

Helderheid van de beroepsgerichte programma's in het algemeen

Een ruime meerderheid van de geraadpleegde docenten vindt de nieuwe indeling van de beroepsgerichte programma's in kern, profielvak en keuzevakken duidelijk en is tevreden over de informatie die men krijgt over de vernieuwing van de programma's ([grafiek 4.20](#)).

Een ruime meerderheid van de geraadpleegde docenten is positief over de richting die het beroepsgerichte programma biedt voor een uitdagend LOB ([grafiek 4.20](#)).

Vergeleken met de startmeting is de groep docenten die vindt dat het nieuwe programma voldoende richting geeft voor een uitdagend LOB toegenomen. De groep helemaal mee oneens is afgenomen.

Relevantie van de beroepsgerichte programma's in het algemeen

Ongeveer driekwart van de geraadpleegde docenten vindt dat de nieuwe beroepsgerichte programma's leerlingen voldoende mogelijkheden bieden om zich in de volle breedte te oriënteren. Ook vindt men het werken met profielvakken en beroepsgerichte keuzevakken een geschikte manier om tot een meer leerlinggericht programma te komen. Ongeveer tweederde vindt dat de nieuwe beroepsgerichte programma's zich minder op de beroepspraktijk concentreren dan de oude examenprogramma's ([grafiek 4.21](#)).

Docenten gaven tijdens de interviews aan dat leerlingen nu een bredere oriëntatie op een beroepsgroep krijgen. Dat maakt het minder gericht op een specifieke beroepspraktijk zoals installateur. Zo bestaat PIE bijvoorbeeld uit: electrotechniek, metaaltechniek en installatietechniek. Dit waren voorheen drie verschillende afdelingen.

Impact van de invoering van het beroepsgerichte programma

Voor vrijwel alle geraadpleegde docenten is de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma een taakverzwaring. Docenten verschillen van mening over de stelling of ze het nieuwe programma met meer plezier en enthousiasme geven ten opzichte van het oude programma.

Profielen waarbij de meerderheid van de docenten het nieuwe programma met meer plezier en enthousiasme geeft dan het oude programma zijn E&O (66% eens), BWI (54% eens) en Z&W (53% eens). Bij de overige profielen is de meerderheid het niet eens of weet het niet ([grafiek 4.22](#)).

Een ruime meerderheid van de geraadpleegde docenten vindt dat het nieuwe van het programma vooral zit in de mogelijkheid voor leerlingen om keuzevakken uit andere beroepsgerichte profielen te kunnen volgen, hoewel deze mogelijkheid in de praktijk nog meer benut kan worden

Ruim een derde geeft aan dat het nieuwe programma andere inhoudelijke kennis van hen vraagt. Ongeveer een kwart is het hier enigszins mee eens ([grafiek 4.22](#)).

Een profiel bestaat uit meerdere richtingen waarvoor docenten niet altijd zijn opgeleid. Dat maakt dat docenten zich laten bijscholen. Uit de interviews met de docenten blijkt dat de ene docent bijscholen een verrijking vindt en de andere docent een verzwaring.

Uitvoerbaarheid van het beroepsgerichte programma: algemeen

Ruim de helft van de geraadpleegde docenten is het enigszins of helemaal eens met de stelling dat ze het examenprogramma en de inhoud van de syllabus goed kunnen uitvoeren in de klas ([grafiek 4.23](#)).

De groep docenten die het helemaal eens is met de stelling dat ze het examenprogramma en de inhoud van de syllabus goed kunnen uitvoeren in de klas is duidelijk toegenomen vergeleken met de startmeting, van gemiddeld 15 procent naar 25 procent.

Een ruime meerderheid voelt zich bij de invoering gesteund door de schoolleiding. Over het aantal contacturen dat de school beschikbaar stelt, zijn de meningen verdeeld. De meningen van docenten lopen ook uiteen over de vraag of er voldoende diepgang kan worden bereikt met het nieuwe beroepsgerichte examenprogramma ([grafiek 4.23](#)).

Hoewel de aantallen per profiel beperkt zijn, geven de meeste bevraagde docenten D&P en Groen aan het oneens te zijn met de stelling dat er voldoende diepgang kan worden bereikt met de nieuwe examenprogramma's. Tijdens de interviews gaven alle bevraagde docenten D&P en Groen aan dat de profielen zo breed waren dat diepgang onvoldoende bereikt kan worden.

Uitvoerbaarheid van het beroepsgerichte programma: deskundigheid

De meerderheid van de geraadpleegde docenten vindt dat ze voldoende gelegenheid krijgen voor nascholing en dat het aanbod aansluit op de behoefte. Ruim twee derde van de geraadpleegde docenten voelt zich enigszins tot voldoende toegerust voor het geven van het nieuwe beroepsgerichte programma ([grafiek 4.24](#)).

De groep docenten die aangeeft dat ze voldoende uitgerust zijn is duidelijk toegenomen vergeleken met de startmeting, van een derde naar de helft van alle geraadpleegde docenten. Er zijn geen opvallende verschillen tussen de profielen.

Uitvoerbaarheid van het beroepsgerichte programma: materialen en ruimte(s)

Iets minder dan de helft van de geraadpleegde docenten geeft aan dat er voldoende lesmateriaal, genoeg praktijkruimte, en voldoende materialen en gereedschappen beschikbaar zijn voor het beroepsgerichte programma. Een derde is het hier enigszins mee eens. In vergelijking met de startmeting is dit toegenomen met 10 tot 15 procent ([grafiek 4.25](#)).

Uitvoerbaarheid van het beroepsgerichte programma: toetsing

Ongeveer een derde van de geraadpleegde docenten vindt het beroepsgerichte examenprogramma goed toetsbaar. Net iets meer dan de helft is het hier enigszins mee eens. Toetsmateriaal is voldoende beschikbaar volgens bijna een derde van de docenten. Ruim een derde is het hier enigszins mee eens ([grafiek 4.26](#)).

Voor beide stellingen geldt dat de groep docenten die overwegend positief is over de uitvoerbaarheid van de toetsing (enigszins mee eens en helemaal mee eens) licht is gestegen (ongeveer 10 procent) ten opzichte van vorig jaar en de groep die het hier enigszins of helemaal mee oneens is licht is gedaald (ongeveer 5 procent).

Tijd voor de invoering

Negen van de tien geraadpleegde docenten gebruiken, net als vorig jaar, vrije tijd voor de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma.

Een kwart van de docenten wordt gefaciliteerd voor de invoering. Ten opzichte van vorig jaar is deze groep met 15 procent gedaald ([grafiek 4.27](#)).

Helderheid van het beroepsgerichte programma

Ruim driekwart van de docenten vindt dat het nieuwe examenprogramma en de syllabus voor hun profielvak een helder tot enigszins helder beeld geven over wat er van leerlingen wordt verwacht op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden ([grafiek 4.28](#)).

Ongeveer een kwart van de docenten vindt dat het examenprogramma en de syllabus voldoende onderscheidend zijn uitgewerkt voor de verschillende leerwegen. Iets minder dan de helft is het hier enigszins mee eens. Vergeleken met de meting van vorig jaar is er geen noemenswaardig verschil ([grafiek 4.28](#)).

Een van de ontwerpprincipes bij het ontwikkelen van de nieuwe examenprogramma's is dat het examenprogramma voldoende onderscheidend wordt uitgewerkt voor de verschillende leerwegen. Uit de resultaten blijkt dat dit nog niet altijd is gerealiseerd. Uit de interviews blijkt dat dit in de praktijk niet per se tot problemen hoeft te leiden. Bijvoorbeeld docenten bieden hetzelfde programma aan, maar maken onderscheid tussen bb- en kb leerlingen in de beoordeling.

Relevantie van het beroepsgerichte programma

Driekwart van de geraadpleegde docenten vindt dat het nieuwe beroepsgerichte programma hun leerlingen voldoende tot enigszins voldoende mogelijkheden biedt om zich voor te bereiden op het mbo. Ongeveer twee derde van de docenten is het eens tot enigszins eens met de stellingen dat:

- *er voldoende mogelijkheid is om tot samenhang in LOB te komen;*
- *er voldoende mogelijkheid is om in te spelen op actuele ontwikkelingen in het werkveld;*
- *leerlingen een beter beeld krijgen van hun interesses en waar ze goed in zijn;*
- *leerlingen het nieuwe beroepsgerichte programma leuk vinden;*
- *het beroepsgerichte programma leerlingen een goed beeld biedt van wat ze in de beroepspraktijk met het geleerde kunnen.*

Ruim de helft van de docenten:

- *denkt dat het nieuwe beroepsgerichte programma leerlingen motiveert, omdat het leren sterk in de (beroeps)praktijk wordt geplaatst;*
- *vindt dat het nieuwe beroepsgerichte programma het beter mogelijk maakt om in samenwerking met het mbo doorlopende leerlijnen te ontwikkelen.*

Sterke punten van het beroepsgerichte examenprogramma volgens docenten

Op volgorde van frequentie (minstens vijf keer genoemd) zijn dit:

- *Meer keuzevrijheid, ruime keuzemogelijkheden voor de leerlingen.*
- *Brede oriëntatie van de leerlingen.*
- *Geïntegreerde LOB en verbetering van keuzeinzicht.*
- *Variatie/uitbreiding van het programma.*
- *Actuele inhoud van het programma.*
- *Grotere praktijkgerichtheid van het programma.*
- *Aandacht voor brede vaardigheden en persoonsontwikkeling.*
- *Flexibiliteit van het programma.*
- *Toegenomen samenwerking.*

Zwakke punten van het beroepsgerichte examenprogramma volgens docenten

Op volgorde van frequentie (minstens vijf keer genoemd) zijn dit:

- *Overladenheid van het programma.*
- *Te weinig diepgang/te breed.*
- *Te theoretisch.*
- *Niet geschikt voor bepaalde leerlingen.*
- *Gebrek aan tijd, geld, scholing en middelen.*
- *Problemen met organiseerbaarheid.*
- *Gebrek aan kwalitatief goed lesmateriaal.*
- *Ontevredenheid met de syllabi.*

Deze opsommingen lijken elkaar soms tegen te spreken. In de praktijk blijkt bijvoorbeeld dat waar de ene docent de brede oriëntatie van de leerling waardeert, de ander vindt dat dit leidt tot te weinig diepgang. Verschillen kunnen voortkomen door zowel verschillen tussen profielen als verschillen in docentperceptie.

1.2 Leerlingvragenlijst

Bij de startmeting zijn uitsluitend docenten bevraagd over de beroepsgerichte programma's. Bij deze (tweede) meting zijn voor het eerst vierdejaars leerlingen meegenomen in het onderzoek. De respons was relatief laag en MVI en PIE zijn niet vertegenwoordigd in onze steekproef. D&P en Z&W zijn ondervertegenwoordigd ten op zichte van de landelijke verdeling, terwijl E&O, HBR en MaT oververtegenwoordigd zijn. Het percentage BWI, Groen en M&T komt overeen met de landelijke verdeling van leerlingen per profiel. Door de lage respons en de niet representatieve vertegenwoordiging van de profielen is voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van onderstaande resultaten.

1.2.1 Onderwijspraktijk

Leerinhoud

Ongeveer driekwart van de bevroagde leerlingen geeft aan dat ze bij hun beroepsgerichte vak vaak of altijd:

- *kennis maken met de beroepspraktijk;*
- *ingaan op voorbeelden uit de praktijk;*
- *leren hoe het echt gaat.*

Bijna twee derde leert vaak of altijd dingen die hun interesseren ([grafiek 5.1](#)).

LOB

Twee derde van de bevroagde leerlingen bezoekt voor hun beroepsgerichte vak een bedrijf of instelling. Een op de tien leerlingen werkt vaak of altijd aan een opdracht bij een mbo, bedrijf of instelling. Bij de helft van de leerlingen komt er soms iemand van buitenaf op school iets vertellen ([grafiek 5.2](#)).

Vervolgopleiding

Ongeveer twee derde van de leerlingen geeft aan dat hun ouders hen helpen bij het kiezen van een vervolgopleiding. Een derde wordt geholpen door de mentor, ongeveer een op de tien leerlingen wordt geholpen door een decaan of een beroepsgerichte docent. Een vijfde van de leerlingen geeft aan dat ze geen hulp krijgen of gebruiken bij het kiezen van een vervolgopleiding ([grafiek 5.3](#)).

Bijzondere leeractiviteiten

Ruim twee derde van de bevroagde leerlingen geeft aan vaak of altijd aan een praktische opdracht te werken voor hun beroepsgerichte vak. Ongeveer een derde van de leerlingen werkt vaak aan een project ([grafiek 5.4](#)).

Beroepsgerichte keuzevakken

Ruim driekwart van de bevroagde leerlingen geeft aan dat ze beroepsgerichte keuzevakken mochten kiezen, 12 procent gaf aan van niet.

Bijna de helft van de leerlingen was hierin geholpen door hun ouders en bijna een kwart door de mentor. Iets minder dan de helft van de leerlingen geeft aan geen hulp te hebben gehad of gebruikt in het maken van hun keuze ([grafiek 5.5](#)).

Leeromgevingen

Ruim een kwart van de bevroagde leerlingen geeft aan altijd in een praktijkruimte te werken voor hun beroepsgerichte vak; ruim een derde doet dit vaak en bijna een kwart doet dit soms. Bijna de helft werkt vaak of altijd in een theorielokaal voor hun beroepsgerichte vak, een derde doet dit soms.

Ongeveer de helft van de leerlingen geeft aan nooit bij een bedrijf of instelling te werken ([grafiek 5.6](#)).

Lesmateriaal en de rol van ICT

Vrijwel alle bevroagde leerlingen werken achter de computer voor hun beroepsgerichte vak; tweederde doet dit vaak of altijd.

Bijna 10 procent van de leerlingen werkt nooit uit een boek voor hun beroepsgerichte vak, terwijl bijna 20 procent dat altijd doet ([grafiek 5.7](#)).

Docent- en leerlingrol

De ruime meerderheid van de bevroagde leerlingen geeft aan vaak of altijd dingen zelf uit te zoeken bij hun beroepsgerichte vak en vaak of altijd keuzes te kunnen maken. 15 procent geeft

aan dat de docent hen nooit helpt bij het leren van de theorie bij hun beroepsgerichte vak, terwijl een kleine helft van alle leerlingen vaak of altijd geholpen wordt ([grafiek 5.9](#)).

Toetsing

Bijna alle bevroagde leerlingen geven aan dat ze bij hun beroepsgerichte vak een cijfer krijgen voor een toets, praktische opdracht en stage.

Ongeveer de helft van de leerlingen wordt niet met een cijfer beoordeeld voor een portfolio, loopbaandossier of logboek ([grafiek 5.10](#)).

Waarom kiezen leerlingen voor hun beroepsgerichte profiel?

Bijna de helft van de bevroagde leerlingen geeft aan hun beroepsgerichte profiel te hebben gekozen omdat ze vonden dat het goed bij hen paste. Ruim een derde van de leerlingen geeft aan dat ze voor hun profiel hebben gekozen, omdat ze de andere profielen minder leuk vinden. De overige leerlingen geven aan hun keuze te baseren op meningen of voorbeelden van anderen ([grafiek 5.11](#)).

1.2.2 Uitvoerbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid

Uitvoerbaarheid: algemeen

Ruim een derde van de bevroagde leerlingen geeft aan dat ze de theorie en de praktische opdrachten van hun beroepsgerichte vak goed te doen vinden. Ruim de helft is het hier een beetje mee eens.

Leerlingen zijn verdeeld over de vraag of ze bij hun beroepsgerichte vak harder moeten werken dan bij andere vakken en of ze te weinig tijd hebben om opdrachten goed af te ronden ([grafiek 5.12](#)).

Uitvoerbaarheid: faciliteiten

De helft van de bevroagde leerlingen geeft aan dat, als ze werken aan hun beroepsgerichte vak, er genoeg materialen en gereedschappen zijn die in het echt ook gebruikt worden. Een derde is het hier een beetje mee eens.

De helft van de leerlingen zegt dat ze bij het werken aan hun beroepsgerichte vak nooit hoeven te wachten op een werkplek. Een kwart geeft aan dat dit soms het geval is ([grafiek 5.13](#)).

Uitvoerbaarheid: LOB en keuzemogelijkheid

De helft van de bevroagde leerlingen geeft aan dat er voldoende keuzevakken waren om uit te kiezen. 15 procent geeft aan dat er onvoldoende keuzevakken waren om uit te kiezen.

Ongeveer een derde van de leerlingen vindt dat ze:

- voldoende stage lopen bij een bedrijf of instelling;
- genoeg begeleiding kregen bij het kiezen van een vervolgopleiding;
- genoeg begeleiding kregen bij het kiezen van een beroepsgericht profiel;
- genoeg begeleiding kregen bij het kiezen van de beroepsgerichte keuzevakken.

Leerlingen zijn het meest verdeeld over de vraag of ze genoeg mogelijkheden krijgen om te kijken bij een bedrijf of instelling ([grafiek 5.14](#)).

Uitvoerbaarheid: toetsing

Ruim een derde van de bevroagde leerlingen is het eens met de stellingen dat ze bij hun beroepsgerichte vak weten wat ze moeten kennen en kunnen om een goed cijfer te halen en dat ze altijd weten waarvoor ze een cijfer krijgen. Iets minder dan de helft is het hier een beetje mee eens ([grafiek 5.15](#)).

Aantrekkelijkheid

Ruim een derde van de bevroagde leerlingen geeft aan dat ze veel leren bij het werken aan hun beroepsgerichte vak en dat het interessant is. Bijna de helft is het hier een beetje mee eens. Leerlingen zijn verdeeld over de mate waarin ze verveling ervaren tijdens het werken aan hun beroepsgerichte vak ([grafiek 5.16](#)).

Relevantie

Ruim een derde van de bevroagde leerlingen is het helemaal eens met de stellingen dat hun beroepsgerichte vak hen goed voorbereidt op hun vervolgopleiding en wat ze willen worden. Ongeveer een derde is het hier een beetje mee eens ([grafiek 5.17](#)).

Iets minder dan de helft van de leerlingen:

- *geeft aan dat zij door hun beroepsgerichte vak hebben ontdekt welke vervolgopleiding bij hun past;*
- *zegt erdoor te weten wat ze later willen worden;*
- *heeft ontdekt waar ze goed in zijn.*

Ruim een derde geeft aan het hier een beetje mee eens te zijn.

Door leerlingen gewenste veranderingen aan hun beroepsgerichte vak

Op volgorde van frequentie is genoemd:

- *Minder irrelevante onderdelen.*
- *Meer (echte) keuze.*
- *Meer praktijk.*
- *Betere uitleg en afwisselendere opdrachten.*
- *Andere omstandigheden en lestijden.*
- *Minder keuze/breedte.*

1.3 Schoolbezoeken

1.3.1 Loopbaanoriëntatie en –begeleiding

Aanbod en waardering

Uit de interviews blijkt dat Loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB) meer in scholen is geland dan vorig jaar. In de praktijk is er veel variatie in hoe het wordt aangeboden. Waar LOB geïntegreerd wordt aangeboden, geven docenten regelmatig aan dat hierin nog een borgingsslag gemaakt moet worden. Er wordt op scholen meer met methoden gewerkt dan voorheen, maar ze worden niet altijd positief gewaardeerd.

Leerlingen geven aan dat er in de onderbouw voldoende aandacht is voor LOB ten behoeve van het kiezen van een profiel. Ook geven zij aan dat er in de bovenbouw nog meer aandacht aan LOB mag worden besteed. Wat opvalt is dat leerlingen de persoonlijke gesprekken met hun docenten en mentoren positief waarderen. De LOB-methode wordt echter zelden door leerlingen gewaardeerd.

Hoe komen leerlingen tot een keuze

In de gesprekken met leerlingen komt naar voren dat veel leerlingen de gekozen richting al lang het interessantst vinden. Daarnaast waren leerlingen bekend geraakt met de opleiding of het beroepenveld via familie en bekenden. Andere leerlingen baseerden hun keuze op het elimineren van de andere profielen. Een aantal leerlingen was in aanraking gekomen met het profiel via keuzemodulen of proeflessen en die ervaring was de basis voor hun keuze. Verder gaven leerlingen aan dat een test ze niet heeft geholpen bij het maken van een keuze. Een klein aantal leerlingen zegt geen hulp gehad te hebben; anderen volgden klasgenoten of vrienden naar een bepaald profiel of school. In sommige gevallen zaten leerlingen bij een profiel

doordat ze niet de keuze konden maken die ze wilden. Leerlingen benoemden de rol van hun ouders in het keuzeproces wanneer ze het beroep van hun vader of moeder wilden opvolgen.

1.3.2 De programmering van het profielvak

In vergelijking met vorig jaar zijn er geen opvallende verschillen in de programmering van het profiel vak. De meeste scholen bieden het profielvak in het derde jaar aan en frissen dit in het vierde jaar op. Een aantal docenten gaf aan graag in het derde jaar het examen te willen afnemen, maar dit is niet mogelijk omdat de school voor alle beroepsgerichte vakken een andere keuze heeft gemaakt waarvan de docenten van de school niet mogen afwijken.

1.3.3 De inhoud van het profielvak

De breedte van het profielvak

Een aantal van de gesproken docenten heeft er moeite mee dat de nieuwe profielen breder zijn ten opzichte van voor de vernieuwing. Andere docenten zijn hierover juist weer wel tevreden. Bij leerlingen speelt de breedte van het profielvak minder. Leerlingen hebben meer op te merken aan de invulling van de lessen en de hoeveelheid theorie.

Relevantie en actualiteit

Over het algemeen zijn docenten tevreden over de slag in relevantie en actualiteit die de vernieuwing met zich mee heeft gebracht. Docenten zien dat er op specifieke onderdelen nog verbeterpunten zijn. Op de vraag wat ze zinvol vinden om te leren, noemen leerlingen vrijwel altijd de vaardigheden. Tijdens de stage zien de leerlingen hoe de vaardigheden die ze op school geleerd hebben zich verhouden tot de beroepspraktijk.

Diepgang en theorie

Net als vorig jaar vinden meerdere docenten de profielinhoud te vakspecifiek en gedetailleerd. De hoeveelheid theorie maakt dat docenten het moeilijk vinden om leerlingen op het beoogde niveau te krijgen en genoeg aandacht te besteden aan de praktijk. Met name bij D&P is dit het geval.

Stage en stage organisatie

De meerderheid van de leerlingen geeft aan hun stage prima te vinden. Wat opvalt is dat de korte stage voor sommige leerlingen erg waardevol is en voor andere helemaal niet. Met name leerlingen van D&P, E&O, MVI en Z&W geven aan niet een stage te doen die ze graag willen. Over het algemeen geldt dat als de school een stageplaats regelt voor de leerling, een bedrijf een leerling sneller een plek geeft dan als de leerling zelf zoekt.

Werkvormen en keuzemogelijkheden

Hoewel er in de vragenlijst door leerlingen wordt aangegeven dat ze vaak eigen keuzes kunnen maken, komt daar in de gesprekken weinig van naar voren. Bij veel profielen valt op dat opdrachten gemaakt worden volgens een vast stappenplan; het hebben van keuzemogelijkheden binnen een les is vaak een uitzondering. Met name E&O-leerlingen geven aan dat er behoefte is aan meer afwisselende werkvormen. Daarnaast wisselen leerlingen praktijk en theorie graag af.

Verschillen examenprogramma bb en kb

Voor de meeste docenten is het verschil in exameneisen tussen basis en kader helder, zoals voor PIE en MVI. De docenten die vinden dat er voor een verkeerde insteek is gekozen, vinden het vooral van belang dat zowel basis- als kaderleerlingen voldoende met de praktijk bezig zijn

Er is ook een groep docenten die geen grote verschillen ziet in de exameneisen tussen bb en kb, maar daar geen problemen mee ervaart in de praktijk. Bij MaT is de uitwerking van de verschillende leerwegen nog in ontwikkeling.

1.3.4 Keuzevakken

Keuzevakken: de systematiek

Het werken met keuzevakken wordt door nagenoeg alle docenten gezien als een verbetering, met name omdat leerlingen hierdoor beter kunnen kiezen wat bij ze past. Sommige scholen benutten de keuzevakken voor gerichte verdieping binnen het eigen profiel. Andere geven leerlingen de ruimte om buiten het profiel ervaring op te doen of beter aan te sluiten bij hun interesse.

Keuzevakken: de inhoud

De opmerkingen over de inhoud van de keuzevakken zijn divers. Ze variëren van te weinig diepgang tot veel ruimte voor eigen invulling.

Keuzevakken: de keuzemogelijkheden

Op veel scholen zijn de keuzemogelijkheden nog steeds beperkt, hoewel leerlingen niet vaak zeggen dat ze het zo ervaren. Ook dit jaar hebben scholen de intentie uitgesproken het aantal keuzevakken uit te breiden. Bij het uitbreiden van de mogelijkheden kijken scholen naar interesse, verdiepen en verbreden. Ook zijn er scholen die de voorlichting over de keuzevakken gaan verbeteren.

Keuzevakken: de organisatie

Net zoals vorig jaar, lopen docenten van kleine scholen tegen organisatorische beperkingen aan. Ook voor profielen waarvoor weinig leerlingen zich aanmelden missen docenten facilitering.

1.3.5 Aansluiting en samenwerking met het mbo

Aansluiting met het mbo

Dit jaar is er specifiek gekeken naar de aansluiting met het mbo. Omdat er meer leerlingen naar het mbo zijn gegaan, hadden docenten hier meer over op te merken. Naast opmerkingen over de inhoudelijke aansluiting voor leerlingen, geven docenten ook aan dat oriëntatie op het mbo is verbeterd. MaT en MVI lopen tegen problemen aan in respectievelijk de inhoudelijke aansluiting en de mogelijke vervolgopleiding op het mbo. Docenten ervaren dat leerlingen soms weinig profijt hebben van het volgen van een specifiek profiel, omdat veel mbo's weer opnieuw beginnen.

Samenwerking met het mbo

De meeste scholen willen graag samenwerken, zowel voor de beschikbare faciliteiten en ruimtes als voor de aansluiting voor de leerling. De docenten van de vmbo-scholen die een gebouw delen met het mbo, geven aan dat het bij hun leidt tot regelmatig contact met de mbo-collega's. Daarbuiten is het vaak lastig om de samenwerking tot stand te laten komen. Op sommige scholen is er geen samenwerking en zijn de verwachtingen ook laag. Een andere groep scholen is wel bezig met een samenwerking maar loopt in de praktijk tegen verschillende problemen aan, zoals een gebrek aan facilitering, verschil in belangen en het feit dat een wisseling van docent de voortgang weer teniet kan doen. De scholen die er wel in geslaagd zijn om samen te werken met het mbo, zijn allemaal positief over wat het oplevert aan faciliteiten, verdieping of verbetering van de doorlopende leerlijn.

1.3.6 Bekwaamheid docenten

Een aantal van de gesproken docenten geeft aan dat ze nog steeds moeten bijscholen om de verbrede bekwaamheid die nodig is, te verwerven. De meeste docenten benoemen het belang van het open staan om te leren en van het contact houden met de praktijk/werkvloer.

1.3.7 Taakverzwaring docenten

Voor bijna iedere docent betekende de invoering van het vernieuwde programma een taakverzwaring. Bij veel docenten is de werkdruk als gevolg van de vernieuwing daarna weer afgenomen. Wat opvalt is dat sommige docenten wel een blijvende taakverzwaring ervaren bij de organisatie buiten het lesgeven om, bijvoorbeeld in het onderhouden van buitenschoolse contacten of het verzorgen van materialen.

2. Context, vraagstelling en opzet

2.1 Aanleiding en context

In de periode 2011-2015 hebben sectorcommissies voor Economie, Groen, Intersectoraal, Techniek en Zorg en Welzijn nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's ontwikkeld voor het vmbo. Deze examenprogramma's zijn in de periode 2012-2016 beproefd in examenpilots (Kerkhoffs & Abbenhuis, 2015). Een te versnipperd aanbod, verouderde programma's, een inflexibel curriculum en zorgen over de organiseerbaarheid van voldoende divers beroepsvoorbereidend vmbo-onderwijs vormden aanleiding voor deze vernieuwing.

De nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's zijn vanaf schooljaar 2016-2017 ingevoerd in de bovenbouw van het vmbo. Vanaf schooljaar 2017-2018 werken alle vmbo-scholen met het nieuwe examenprogramma. Ter voorbereiding op en begeleiding van de implementatie van deze programma's is door OCW een programmaplan geschreven (Ministerie van OCW, 2015). Dit programmaplan omvat vijf programmalijnen waarvan Monitoring en Evaluatie er een is. SLO geeft vorm en inhoud aan deze programmalijn². De evaluatie heeft zowel een formatief als een summatief karakter. Tijdens het proces van de invoering leveren tussentijdse evaluatieresultaten input om waar nodig te kunnen bijstellen en invoeringsactiviteiten te verbeteren. Daarnaast geeft de evaluatie antwoord op de vraag in hoeverre scholen er in slagen vorm te geven aan de beoogde inhoudelijke vernieuwing.

De drie belangrijkste pijlers van de vernieuwing betreffen: vernieuwing van het beroepsgerichte curriculum, versterking van loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB) in alle leerwegen van het vmbo, en het verbeteren van de aansluiting tussen vmbo en mbo.

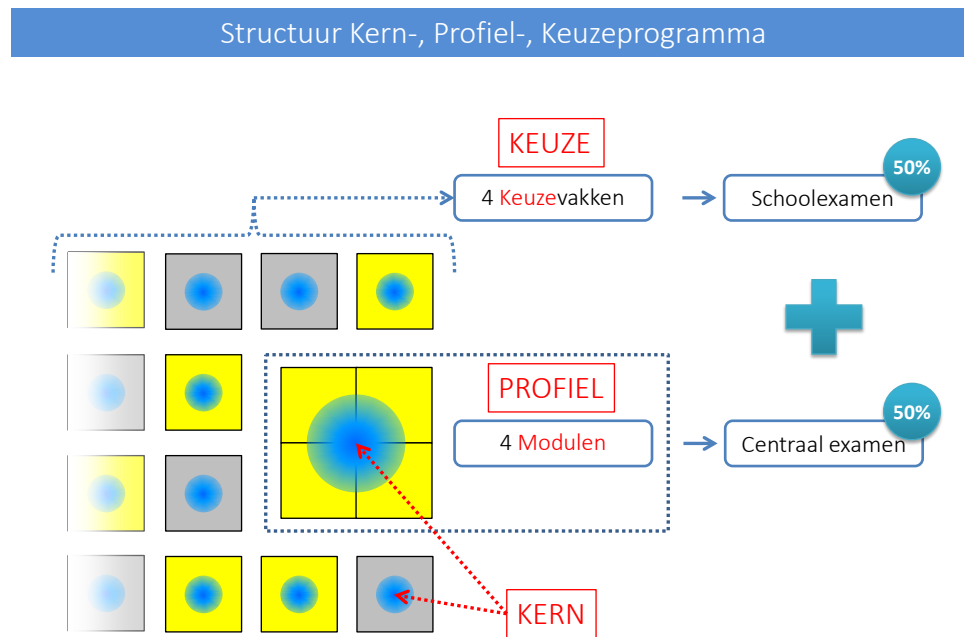
2.1.1 Vernieuwing beroepsgerichte curriculum

Een belangrijk onderdeel van de vernieuwing is de actualisatie en flexibilisering van de beroepsgerichte examenprogramma's. De nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's in het vmbo kennen een andere opbouw en (deels) andere inhoud dan voorheen. Belangrijk kenmerk is dat de nieuwe beroepsgerichte programma's bestaan uit een profielvak en beroepsgerichte keuzevakken. Elke leerling kiest een profielvak dat landelijk wordt geëxamineerd middels een CSPE³. Scholen kunnen ervoor kiezen over dit profielvak ook een SE in te richten. Daarnaast volgen leerlingen naar keuze minimaal vier (bb/kb) of twee (gl) beroepsgerichte keuzevakken. De keuzevakken worden afgesloten met een SE. Deze opbouw is ontstaan omdat een van de doelstellingen van deze operatie is het beroepsgerichte vak meer te laten aansluiten bij de behoeften en wensen van de individuele leerling (zie ook figuur 2.1) en de regio.

² Zij doet dit samen met het NRO-consortium dat eveneens de vernieuwing van het vmbo evalueert.

³ Met uitzondering van het profielvak maritiem en techniek dat geen CSPE kent, maar wel een landelijk examen.

Ook de ontwikkelingen die de afgelopen jaren zijn geconstateerd in maatschappij en beroep hebben een plaats gekregen in de programma's: ontwikkelingen op het gebied van ICT zijn hier belangrijke voorbeelden van. Deze aspecten zijn van toepassing op alle profielen. Daarnaast zijn er per profiel specifieke (beroepsmatige) vernieuwingen in de programma's doorgevoerd ten opzichte van de voormalige afdelingsprogramma's. Daarbij kan nog opgemerkt worden dat de nieuwe profielvakken inhoudelijk breder van inhoud zijn dan de tot dan toe bestaande afdelingsprogramma's. Van 35 afdelingsprogramma's is het vmbo overgegaan naar tien profielen⁴.

Figuur 2.1: Schematische structuur van de examenprogramma's beroepsgericht vmbo 2016 (Kerkhoffs & Abbenhuis, 2014).

2.1.2 Versterking van loopbaan oriëntatie en begeleiding

Een belangrijk aspect van de vernieuwing in de examenprogramma's is de prominente plaats van LOB. In het vmbo moeten leerlingen zich oriënteren op een vervolgopleiding in het mbo. In dit kader zijn reflecteren op opgedane ervaringen en vooruitkijken naar de toekomst belangrijke vaardigheden. Het bewust kiezen binnen het onderwijsprogramma maakt daar mede deel van uit.

2.1.3 Verbeteren van de aansluiting tussen vmbo en mbo

Met de invoering van de vernieuwing van de beroepsgerichte examenprogramma's beoogt men een soepele overgang tussen vmbo en mbo mogelijk te maken. De veronderstelling is dat als LOB een goede, stevige plaats krijgt in het vmbo, leerlingen bewuster kiezen voor een vervolgopleiding in het mbo doordat zij ervaringen hebben opgedaan, zichzelf beter hebben leren kennen en zo beter weten wat bij hen past.

⁴ Bouwen, wonen en interieur (BWI) – dienstverlening en producten (D&P) – economie en ondernemen (E&O) – groen – horeca, bakkerij en recreatie (HBR) – maritiem en techniek (MaT) – media, vormgeving en ICT (MVI) – mobiliteit en transport (M&T) – produceren, installeren en energie (PIE) – zorg en welzijn (Z&W).

2.2 Vraagstelling en theoretisch kader

2.2.1 Curriculumtypologie

De theoretische achtergrond van de evaluatie van de invoering van de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's wordt gevormd door de typologie van curriculaire verschijningsvormen (Van den Akker, 2003; zie tabel 2.1). Dit onderscheid in verschijningsvormen onderstreept de gelaagdheid van het curriculum. Tussen de verschillende verschijningsvormen komen vaak aanzienlijke discrepanties voor. Dat is niet per se problematisch, maar dikwijls bestaat de wens de kloof tussen dromen, daden en resultaten te verkleinen.

Tabel 2.1: *Curriculaire verschijningsvormen (Van den Akker, 2003).*

Beoogd curriculum	Imaginaire	Opvattingen, wensen en idealen (basisvisie)
	Geschreven	Documenten en materialen (examenprogramma's, syllabi, handreikingen, lesmateriaal)
Geïmplementeerd curriculum	Geïnterpreteerd	Oordelen en interpretaties van docenten (ook als examenmaker) en uitgevers
	Uitgevoerd	Feitelijke onderwijsleerproces
Gerealiseerd curriculum	Ervaren	Ervaringen van leerlingen
	Geleerd	Leerresultaten bij leerlingen

2.2.2 Onderzoeksvragen

De evaluatie richt zich op de volgende hoofdvraag: In hoeverre wordt de beoogde vernieuwing van de beroepsgerichte examenprogramma's geïmplementeerd en gerealiseerd in de onderwijspraktijk?

Deze hoofdvraag valt uiteen in de volgende deelvragen⁵ gekoppeld aan het geïmplementeerde en gerealiseerde curriculum:

1. *Wat vinden docenten van de beoogde vernieuwing? [Geïnterpreteerd]*
2. *Hoe vertalen docenten (ook in de rol als examenmaker) de beoogde vernieuwing concreet naar de onderwijspraktijk? [Uitgevoerd]*
3. *Hoe ervaren leerlingen de vernieuwde examenprogramma's? [Ervaren]*

De beoogde vernieuwing van de vernieuwde beroepsgerichte vakken wordt beschreven in diverse documenten (zie tabel 2.2).

⁵ De vierde deelvraag: *Welke maatregelen worden door leidinggevend genomen om de invoering van de vernieuwde examenprogramma's te faciliteren?* wordt meegenomen in de NRO-evaluatie van het vernieuwde vmbo. In het eindrapport zullen deze NRO-resultaten worden gebruikt bij de beantwoording van de hoofdvraag van de SLO-evaluatie.

Tabel 2.2: Documenten die het vernieuwde beroepsgerichte programma beschrijven.

Status: verplicht	Status: niet verplicht, ter inspiratie
- Vastgestelde examenprogramma's - Syllabi	- Tussenevaluatie vanwege schoolvoorbeelden (oktober 2015) - Voorlichtingsbrochures voor scholen - Informatie voor leidinggevenden - Informatieve films over/van pilotscholen - Handreiking beroepsgerichte vakken vmbo - Handreiking LOB (zie www.nieuwvmbo.nl)

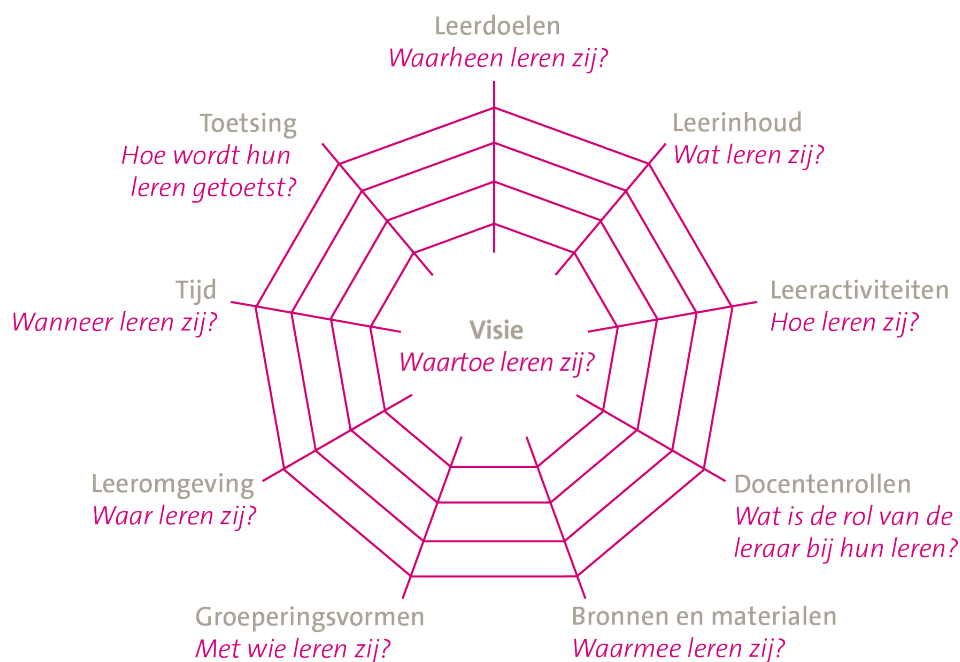
Alleen de vastgestelde vernieuwde examenprogramma's en de daarbij behorende syllabi zijn verplicht (dat moet), alle overige punten dienen ter inspiratie (dat mag). Samen vormen deze documenten het geschreven beoogde curriculum.

2.2.3 Onderzoeksvariabelen

In tabel 2.3 worden de deelvragen verder gespecificeerd in onderzoeksvariabelen. Daarnaast zijn scholen bevraagd op achtergrondkenmerken als het aantal en welke profielen men bij welke leerwegen implementeert.

Tabel 2.3: Onderzoeksvariabelen per deelvraag.

Deelvraag	Variabelen
1. Wat vinden docenten van de beoogde vernieuwing?	- Bekendheid met specifieke aspecten van de vernieuwing - Interpretatie vernieuwing - Beoordeling vernieuwing (uitvoerbaarheid, omvang van het programma, aansluiting met eerdere onderwijspraktijk, helderheid, belasting/werkdruk) - Landelijke ondersteuning door SLO, SPV en OCW (o.a. schoolexamenbank) Relevante thema's: - Inhoudelijke vernieuwingen - Verbreding aanbod binnen het profielvak - Keuzemogelijkheden door keuzevakken - LOB - Aansluiting met het mbo, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties - Technologische vernieuwingen (ICT-gebruik)
2. Hoe vertalen docenten de beoogde vernieuwing concreet naar de onderwijspraktijk?	- Invulling onderwijspraktijk (elementen spinnenweb (zie figuur 2.2), met daarbij specifieke aandacht voor de relevante thema's) - Invulling centraal schriftelijk en praktisch examen.
3. Hoe ervaren leerlingen de vernieuwde examenprogramma's?	- Invulling onderwijspraktijk (inclusief LOB) (elementen spinnenweb, met daarbij specifieke aandacht voor de relevante thema's) - Beoordeling profiel- en keuzevakken (relevantie/actualiteit/aantrekkelijkheid, moeilijkheid, keuzemogelijkheden)

Figuur 2.2: Curriculair spinnenweb (Van den Akker, 2003).

2.3 Onderzoeksopzet

2.3.1 Opzet en onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestaat uit zowel de voormalige pilotscholen als niet-pilot-vmbo-scholen (docenten en leerlingen). De onderzoeksgroep bestaat uit drie tranches. De eerste tranche zijn de voormalige pilotscholen, de tweede tranche is de groep scholen die ervoor heeft gekozen om met ingang van schooljaar 2016-2017 te starten met de nieuwe beroepsgerichte programma's en de derde tranche de groep scholen die is gestart met ingang van schooljaar 2017-2018.

Tabel 2.4 geeft per deelvraag weer welke onderzoeksactiviteiten bij welke onderzoeksgroep zijn uitgevoerd.

Tabel 2.4: Onderzoeksactiviteiten per deelvraag.

Deelvraag	Onderzoeksactiviteiten
1. Wat vinden docenten van de beoogde vernieuwing?	A. Vragenlijstonderzoek onder docenten. B. Interviews met docenten tijdens schoolbezoeken.
2. Hoe vertalen docenten de beoogde vernieuwing concreet naar de onderwijspraktijk?	A. Vragenlijstonderzoek onder docenten. B. Interviews met docenten tijdens schoolbezoeken.
3. Hoe ervaren leerlingen de beroepsgerichte programma's?	E. Vragenlijstonderzoek onder leerlingen. F. Leerlinginterviews tijdens enkele schoolbezoeken (combi met B).

Tabel 2.5 geeft de fasering van het onderzoek weer. Aan het eind van elk kalenderjaar vindt een tussenrapportage plaats. De eindrapportage is voorzien voor begin 2020. Dit tussenrapport gaat over de evaluatieresultaten die de onderzoeksactiviteiten hebben opgeleverd die in het kalenderjaar 2018 zijn uitgevoerd.

Tabel 2.5: *Fasering van het onderzoek per tranche.*

Kalender- jaar	Tranches	
	2016-2017 (eerst en tweede tranche)	2017-2018 (derde tranche)
2017	April/mei: • <i>Docentvragenlijst (eind jaar 3)</i> Oktober/november: • <i>Schoolbezoeken (begin jaar 4)</i>	
2018	April/mei: • <i>Docentvragenlijst (eind jaar 4)</i> • <i>Leerlingvragenlijst (eind jaar 4)</i> Oktober/november: • <i>Schoolbezoeken (na afloop van jaar 4)</i>	April/mei: • <i>Docentvragenlijst (eind jaar 3)</i> Oktober/november: • <i>Schoolbezoeken (begin jaar 4)</i>
2019		April/mei: • <i>Docentvragenlijst (eind jaar 4)</i> • <i>Leerlingvragenlijst (eind jaar 4)</i> Oktober/november: • <i>Schoolbezoeken (na afloop van jaar 4)</i>

De evaluatie is gestart op het moment dat scholen enige ervaring hadden opgedaan met het nieuwe examenprogramma. Aan het eind van het eerste jaar van invoering (eind leerjaar 3) werd onder docenten een vragenlijst uitgezet. Ter verdieping van de resultaten van deze vragenlijsten zijn in het najaar van 2017 (begin leerjaar 4) docenten en leerlingen tijdens schoolbezoeken geïnterviewd. De resultaten van dit vragenlijstonderzoek en aanvullende schoolbezoeken zijn beschreven in de voorgaande rapportage.

Aan het einde van het vierde leerjaar zijn docenten en leerlingen nu opnieuw bevraagd met een vragenlijst. Deze vragenlijsten zijn in het najaar verdiept met schoolbezoeken. De resultaten van het vragenlijstonderzoek en de aanvullende schoolbezoeken zijn beschreven in dit voorliggende tussenrapport.

2.3.2 Instrumenten en instrumentontwikkeling

Uitgangspunt bij de opzet en uitvoering van het onderzoek is zoveel mogelijk aan te sluiten bij uitgangspunten, kaders en onderzoeksinstrumenten uit de evaluatie van de examenpilot (Kerkhoffs en Abbenhuis, 2015; Ministerie van OCW, 2011). Aanvullend is gebruik gemaakt van instrumenten die zijn gebruikt in het kader van de evaluatie van de invoering van natuurkunde, scheikunde, biologie, wiskunde (ABCD) en geschiedenis in de tweede fase, en aardrijkskunde in het vmbo. Tabel 2.6 geeft een overzicht van de hoofd- en subthema's in de vragenlijsten voor docenten.

Tabel 2.6: Hoofd- en subthema's docentvragenlijst.

Voorbereiding uitvoering	De onderwijspraktijk	Onderwijsbaarheid, toetsbaarheid en haalbaarheid
• <i>Benutte informatiebronnen en ondernomen activiteiten</i> • <i>Behoeftte aan bijscholingsmogelijkheden</i>	• <i>Loopbaan oriëntatie en –begeleiding</i> • <i>Beschikbare lestijd</i> • <i>Lestijd besteed aan het profielvak</i> • <i>Beroepsgerichte keuzevakken</i> • <i>Lesmateriaal</i> • <i>Toetsing</i>	• <i>Helderheid</i> • <i>Relevantie</i> • <i>Impact</i> • <i>Uitvoerbaarheid</i> • <i>Deskundigheid</i> • <i>Materialen en ruimte(s)</i> • <i>Toetsing</i> • <i>Tijd voor de invoering</i> • <i>Sterke en zwakke punten</i>

De interviews gedurende de schoolbezoeken zijn afgenomen aan de hand van een gespreksleidraad. Hierin stonden dezelfde onderzoeksvragen centraal als bij de vragenlijsten. Op basis van de uitkomsten van de vragenlijsten werden onderwerpen geïnventariseerd om nader uit te diepen. Dit is verwerkt in de gespreksleidraad.

De beschrijving van resultaten vindt plaats ten aanzien van de volgende onderwerpen: loopbaanoriëntatie en –begeleiding; het profielvak: programmering en inhoud; keuzevakken; samenwerking met het mbo; bekwaamheid en taakverzwarende docenten.

2.3.3 Werving

De werving voor deelname aan het vragenlijstonderzoek is verlopen via Stichting Platforms VMBO en de tijdens het ontwikkeltraject ontwikkelde en gebruikte communicatiekanalen (nieuwsbrieven, website, landelijke platformbijeenkomsten e.d.). De docenten die deelnemen aan de evaluatie hebben een link naar een digitale vragenlijst ontvangen alsmede een verzoek om zich beschikbaar te stellen voor een schoolbezoek.

De scholen voor de schoolbezoeken zijn in eerste instantie geworven via oproepen in nieuwsbrieven, websites en bijeenkomsten. Om voldoende scholen te vinden is vervolgens via persoonlijke contacten verder geworven.

2.3.4 Gegevensverwerking en -analyse

De vragenlijsten zijn anoniem verwerkt. De gegevens zijn ingevoerd, opgeschoond en vervolgens geanalyseerd met behulp van SPSS. Hierbij is voornamelijk gebruik gemaakt van beschrijvende analyses. De resultaten zijn grotendeels gepresenteerd in grafieken en beschreven (hoofdstuk 4 en 5). Voor de sub-paragrafen in hoofdstuk 4 waar een vergelijking is gemaakt tussen de resultaten per profiel (t.o.v. de resultaten van alle profielen) is als vuistregel aangehouden alleen de verschillen te benoemen, indien het resultaat per profiel 20% of meer afwijkt van het resultaat over alle profielen. Dit omdat de significantie niet kan worden getoetst daar de resultaten niet aan de daarvoor geldende voorwaarden voldoen.

Van alle gesprekken die tijdens de schoolbezoeken zijn gevoerd zijn (interne) verslagen gemaakt. Een synthese van de schoolbezoeken is te vinden in hoofdstuk 6.

2.4 Leeswijzer

Deze tussenrapportage in het evaluatieonderzoek van de beroepsgerichte examenprogramma's in leerjaar 3 en 4 bevat de volgende indeling. In hoofdstuk 3 wordt de achtergrondinformatie beschreven van de docenten en de vierdejaars leerlingen die hebben deelgenomen aan het onderzoek in het schooljaar 2017-2018 (de tussenmeting). Vervolgens worden in hoofdstuk 4 de resultaten van de docentvragenlijst gepresenteerd. Waar mogelijk vindt een vergelijking plaats met de resultaten van de voorgaande meting in schooljaar 2016-2017 (de startmeting). Vervolgens worden in hoofdstuk 5 de resultaten van de leerlingvragenlijst beschreven die is afgenomen in klas 4. Ten slotte worden de resultaten van de schoolbezoeken beschreven in hoofdstuk 6.

3. Responsbeschrijving

Dit hoofdstuk beschrijft de achtergrondinformatie van de docenten en leerlingen die deel hebben genomen aan het vragenlijstonderzoek en de respondenten die zijn geïnterviewd tijdens de schoolbezoeken in het kalenderjaar 2018 (de tussenmeting).

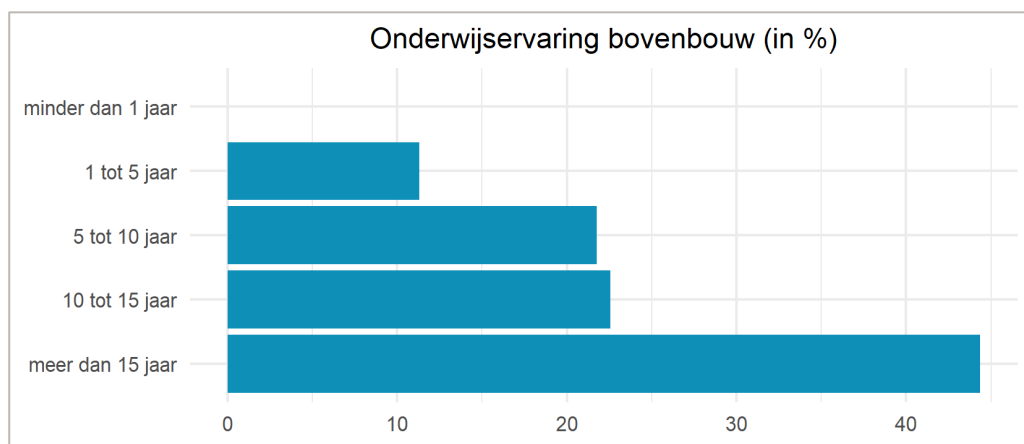
3.1 Vragenlijstonderzoek docenten

3.1.1 Respons

In totaal hebben 124 docenten de vragenlijst over de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's in het vmbo geheel of gedeeltelijk ingevuld. Niet alle docenten hebben aangegeven op welke school zij werkzaam zijn. De 92 docenten die dit wel hebben aangegeven, zijn werkzaam op 76 verschillende scholen.

3.1.2 Ervaring bovenbouw vmbo

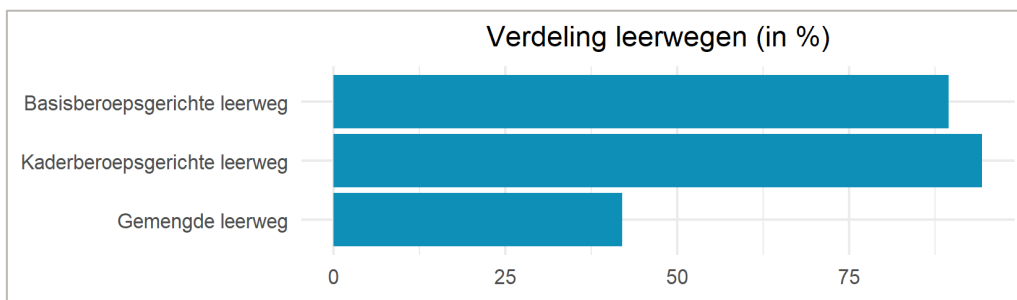
De meeste docenten in de responsgroep zijn behoorlijk ervaren. Grafiek 3.1 toont dat 49% van de docenten meer dan 15 jaar ervaring in de bovenbouw van het vmbo heeft; maar 12% heeft minder dan 5 jaar onderwijservaring.

Grafiek 3.1: Onderwijservaring van de docenten in de bovenbouw van het vmbo.

3.1.3 Leerjaren en leerwegen

97% (n=120) van de geraadpleegde docenten geeft les in leerjaar 3 en 4. 2% geeft les aan leerjaar 4 en 1% aan leerjaar 3. 57% van de docenten (n=70) geeft les in de basisberoepsgerichte leerweg (bb) en in de kaderberoepsgerichte leerweg (kb). Een derde geeft les in alle drie de leerwegen. De verdere verdeling over de leerwegen is te zien in grafiek 3.2.

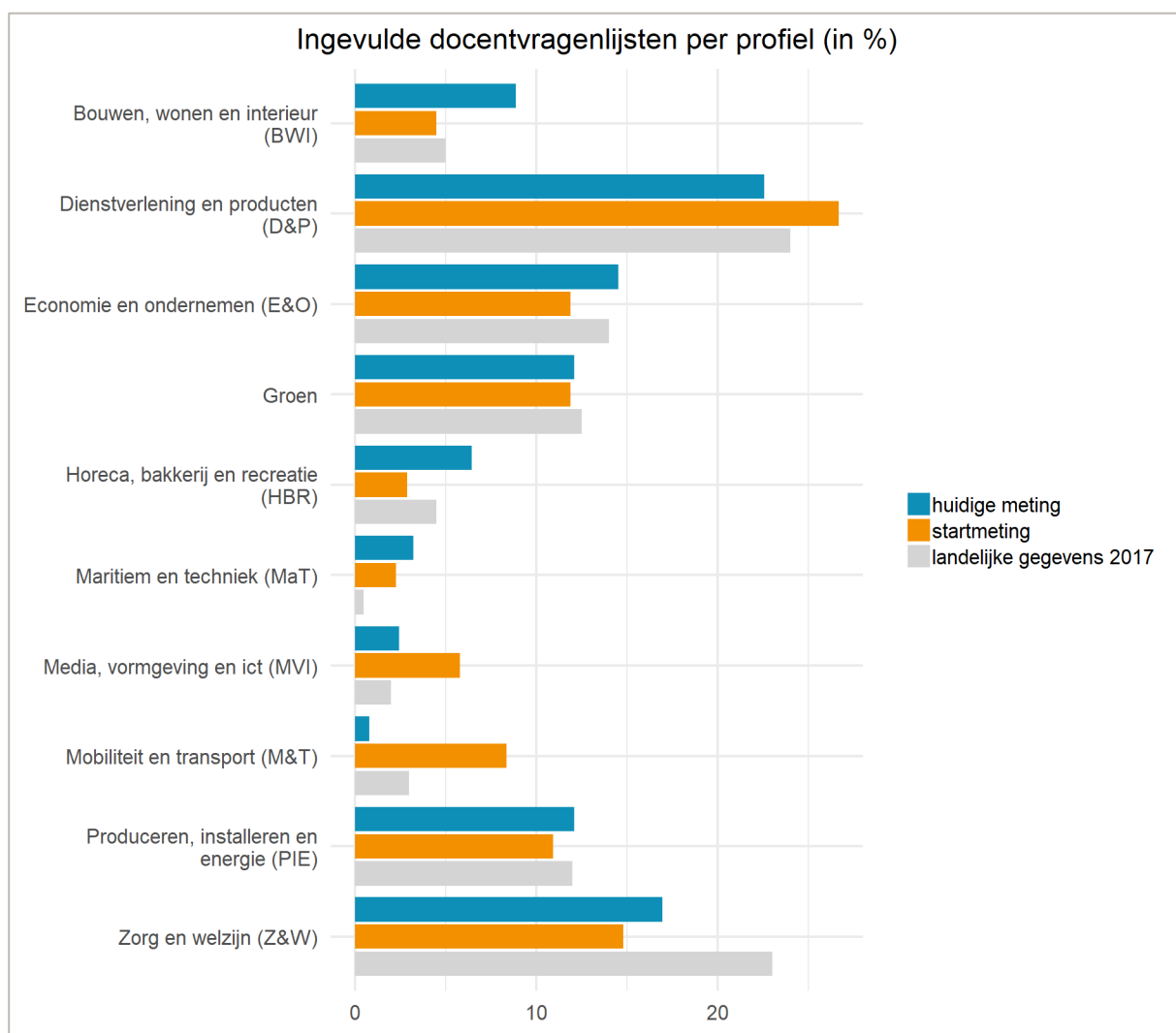
Grafiek 3.2: Verdeling van de leerwegen waarin de docenten lesgeven (meerdere antwoorden mogelijk).

3.1.4 Beroepsgerichte profielen

Grafiek 3.3 laat het percentage ingevulde docentvragenlijsten per beroepsgericht profiel zien ten opzichte van de meting van vorig jaar en de landelijke gegevens over het percentage leerlingen per beroepsgericht profiel in het schooljaar 2016-2017 binnen leerjaar 3 en 4 van vmbo-kb en -bb (Ministerie van OCW, 2017).

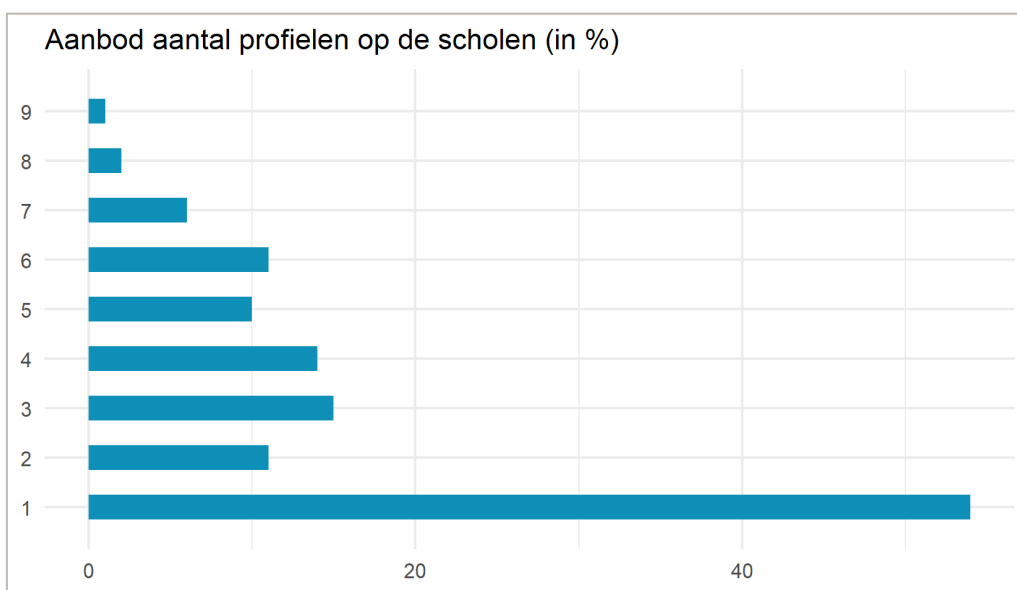
De profielen maritiem en techniek (MaT), horeca, bakkerij en recreatie (HBR) en bouwen, wonen en interieur (BWI) zijn oververtegenwoordigd in vergelijking met de landelijke verdeling en de startmeting. De profielen dienstverlening en productie (D&P) en media, vormgeving en ICT (MVI) zijn minder vertegenwoordigd in vergelijking met de startmeting maar komen nu meer overeen met de landelijke verdeling van leerlingen per beroepsprofiel. Ook de profielen produceren, installeren en energie (PIE), economie en ondernemen (E&O) en Groen zijn vertegenwoordigd naar de landelijke verdeling. Waar mobiliteit en transport (M&T) bij de startmeting nog oververtegenwoordigd was, is het profiel nu ondervertegenwoordigd in vergelijking met de landelijke verdeling van leerlingen per beroepsprofiel. Ook het profiel zorg en welzijn (Z&W) is minder vertegenwoordigd dan op basis van de landelijke verdeling verwacht zou worden.

In de verkregen responsgroep zijn alle profielen vertegenwoordigd, maar de verdeling wijkt voor vijf van de tien profielen af van de landelijke verdeling van leerlingen per beroepsprofiel. Dit maakt, in combinatie met de relatief lage respons, dat de opbrengsten van de docentvragenlijst voorzichtig geïnterpreteerd dienen te worden. Zo zijn de resultaten van de meningen over uitvoerbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid alleen onderzocht wanneer er minstens zeven docenten van het profiel de vraag beantwoord hadden.

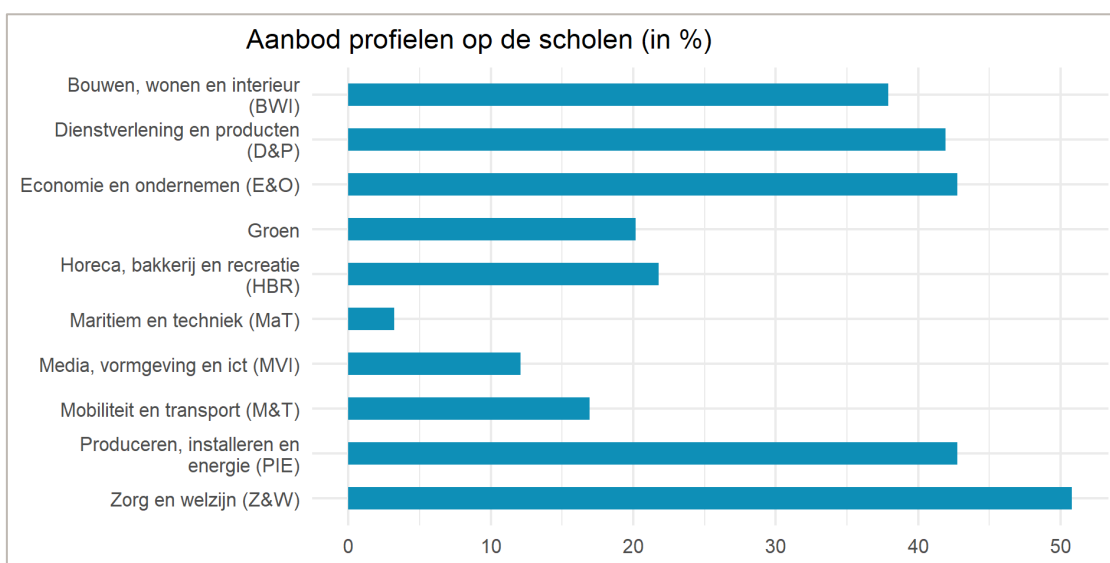
Grafiek 3.3: Het percentage docenten dat de vragenlijst heeft ingevuld per profiel (huidige meting), in de vorige meting (startmeting) en het percentage leerlingen per profiel (landelijke gegevens) (Ministerie van OCW, 2017).

In grafiek 3.4 is te zien welke profielen er worden aangeboden op de scholen van de geraadpleegde docenten in het schooljaar 2017-2018. De verdeling is vergelijkbaar met die van de startmeting.

Grafiek 3.4: Aanbod aantal beroepsgerichte profielen op de scholen van de docenten.

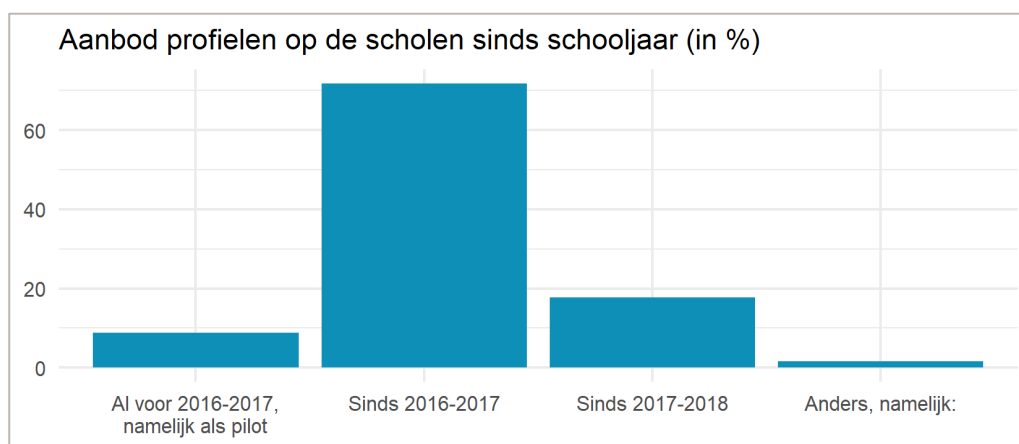
Iets meer dan de helft van de geraadpleegde docenten werkt op een school waar in het schooljaar 2017-2018 het profiel Z&W is aangeboden. Bij ongeveer 40% van de docenten worden de profielen BWI, D&P, E&O en PIE verzorgd. De profielen HBR, Groen, MVI en M&T worden bij minder dan een kwart van de docenten aangeboden op hun school. Er zijn landelijk maar enkele scholen die het profiel MaT aanbieden.

Grafiek 3.5: Aanbod van de beroepsgerichte profielen op de scholen van de docenten (meerdere antwoorden mogelijk).

3.1.5 Tranches en betrokkenheid bij pilot

72% van de geraadpleegde docenten geeft aan werkzaam te zijn op een school die de beroepsgerichte profielen aanbiedt sinds het schooljaar 2016-2017. 18% startte een jaar later met het aanbod. Bij 'anders' (2%) wordt vermeld: pilotschool.

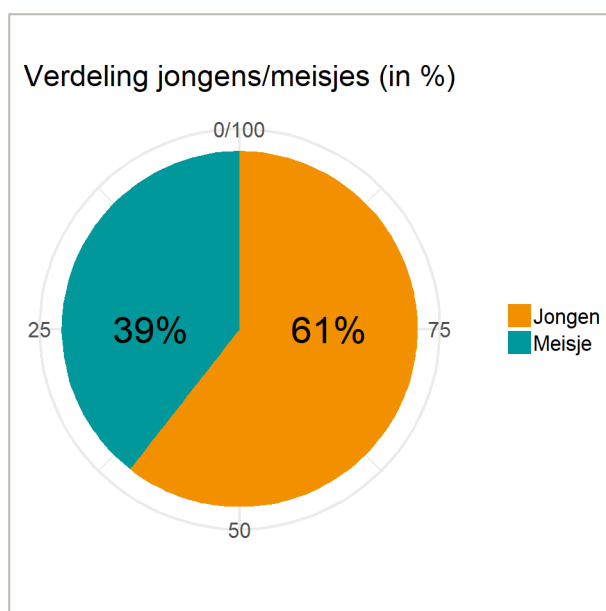
Grafiek 3.6: De schooljaren waarin er op de scholen van de docenten begonnen is met het aanbieden van de beroepsgerichte profielen.

3.2 Vragenlijstonderzoek leerlingen

In deze (tussen)meting is voor de eerste keer een digitaal vragenlijstonderzoek afgenomen onder vierdejaars leerlingen.

3.2.1 Respons

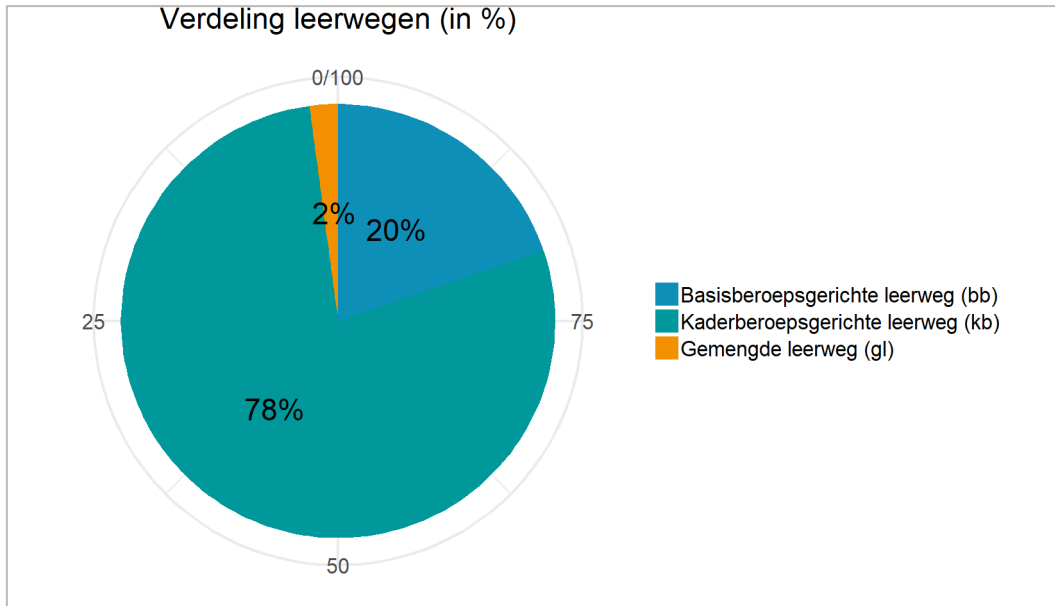
In totaal hebben 142 leerlingen de vragenlijst over de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's in het vmbo ingevuld, waarvan 61% jongen is en 39% meisje (grafiek 3.7).

Grafiek 3.7: Verdeling jongens/meisjes.

3.2.2 Leerwegen

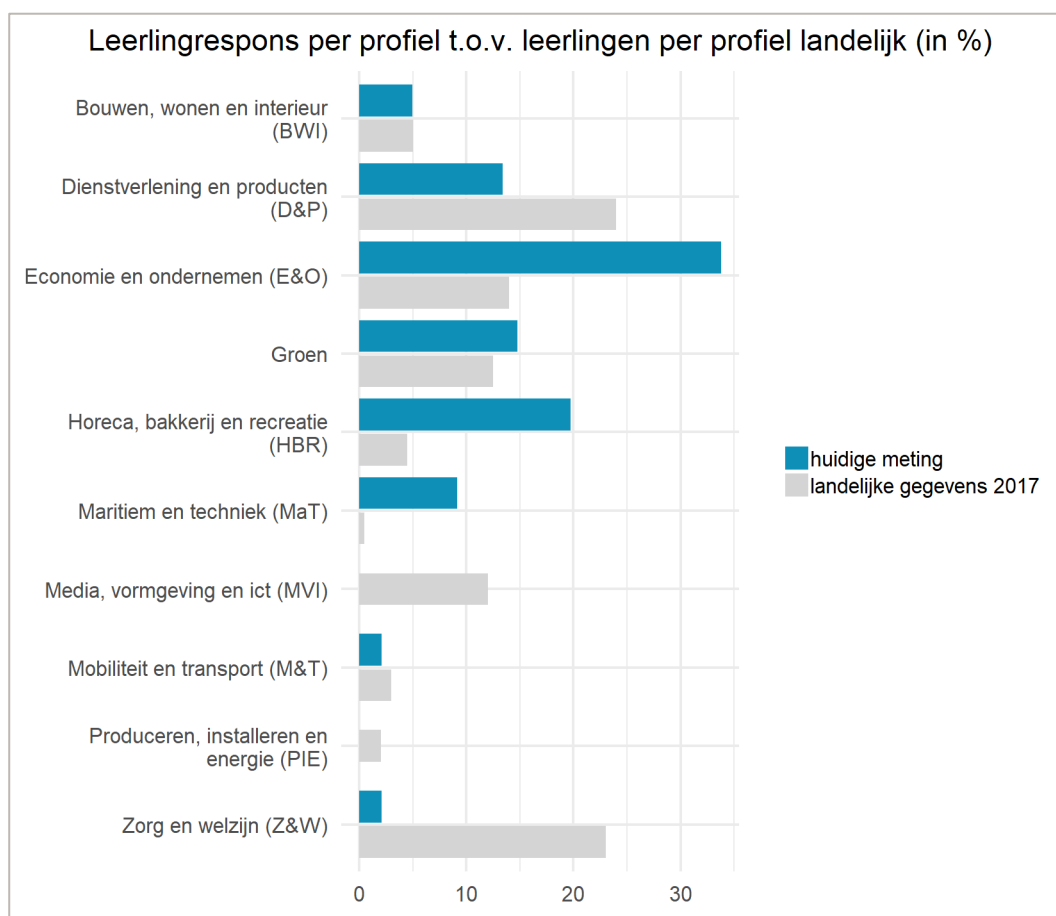
20% van de leerlingen volgt de basisberoepsgerichte leerweg (bb), 78% volgt de kaderberoepsgerichte leerweg (kb) en 2% de gemengde leerweg (gl), zie grafiek 3.8.

Grafiek 3.8: Verdeling van de leerwegen waarin de leerlingen zitten.

3.2.3 Beroepsgerichte profielen

Grafiek 3.9 laat het percentage ingevulde leerlingvragenlijsten per beroepsgericht profiel zien ten opzichte van de landelijke gegevens van het percentage leerlingen per beroepsgericht profiel in het schooljaar 2016-2017 binnen leerjaar 3 en 4 van vmbo-kb en -bb (Ministerie van OCW, 2017). De respons van 142 leerlingen is relatief laag en de profielen MVI en PIE zijn niet vertegenwoordigd in onze steekproef. D&P en Z&W zijn ondervertegenwoordigd ten opzichte van de landelijke verdeling, terwijl E&O, HBR en MaT oververtegenwoordigd zijn. Het percentage BWI, Groen en M&T komt overeen met de landelijke verdeling van leerlingen per profiel. Door de lage respons en de niet representatieve vertegenwoordiging van de profielen is voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van de resultaten van dit eerste vragenlijstonderzoek onder leerlingen.

Grafiek 3.9: Het percentage leerlingen dat de vragenlijst heeft ingevuld per profiel (huidige meting) ten opzichte van het percentage leerlingen per profiel (landelijke gegevens) (Ministerie van OCW, 2017).

3.3 Schoolbezoeken

In het kader van deze monitor hebben 20 interviews met docenten en 20 interviews met leerlingen plaatsgevonden op 13 verschillende scholen. Ieder profiel is twee keer onderwerp van gesprek geweest, met uitzondering van maritiem en techniek dat één keer besproken is. De interviews vonden plaats in het najaar van 2018. Per interview is gesproken met één tot twee beroepsgerichte docenten. Daarnaast hebben interviews plaatsgevonden met groepjes van drie tot vijf leerlingen vanuit zowel de basisberoepsgerichte leerweg als uit de kaderberoepsgerichte leerweg (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1: *Bezochte scholen per profiel.*

Profielvak	Scholen	Aantal docenten	Aantal leerlingen
Bouwen, wonen en interieur (BWI)	School 1	1	3
	School 2	1	4
Dienstverlening en producten (D&P)	School 3	2	4
	School 4	2	3
Economie en ondernemen (E&O)	School 2	1	4
	School 5	1	4
Groen	School 6	1	4
	School 7	1	4
Horeca, bakkerij en recreatie (HBR)	School 5	1	4
	School 7	1	4
Maritiem en techniek (MaT)	School 8	1	5
Media, vormgeving en ICT (MVI)	School 9	1	4
	School 10	2	4
Mobiliteit en transport (M&T)	School 11	1	4
	School 12	2	3
Produceren, installeren en energie (PIE)	School 9	1	5
	School 13	2	4
Zorg en welzijn (Z&W)	School 4	1	4
	School 12	2	4

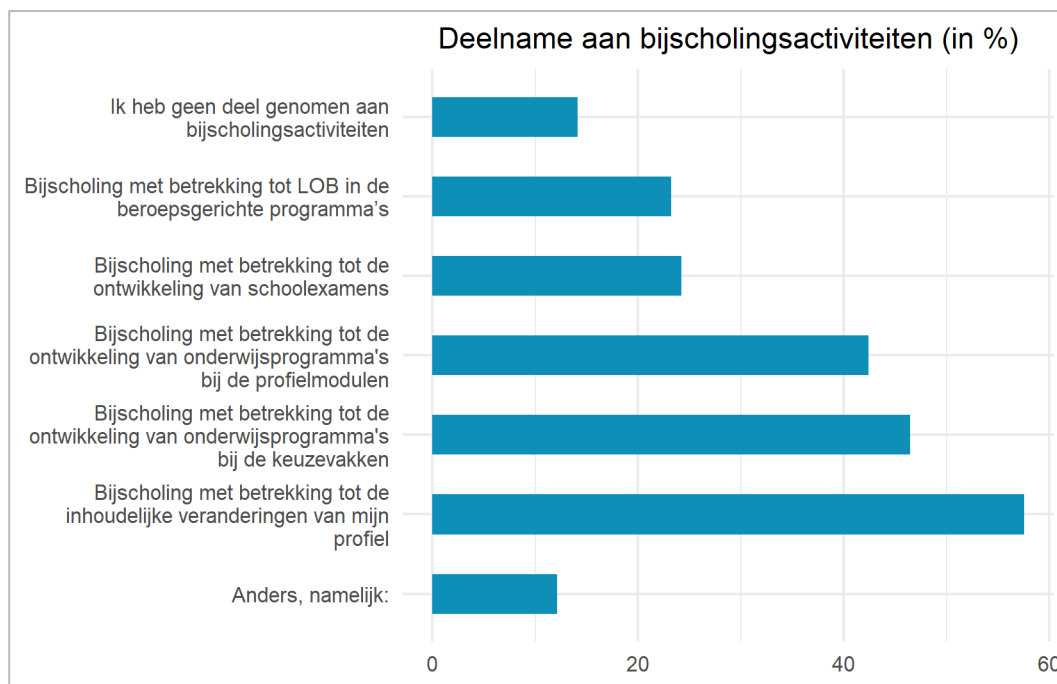
4. Resultaten docentvragenlijst

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de docentvragenlijst over de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's gepresenteerd (schooljaar 2017-2018, de tussenmeting). Waar mogelijk vindt een vergelijking plaats met de resultaten van de voorgaande meting in schooljaar 2016-2017 (de startmeting). Het hoofdstuk bestaat uit drie paragrafen. In de eerste paragraaf wordt beschreven aan welke bijscholingsactiviteiten docenten deelnemen en waar nog een bijscholingsbehoefte ligt. Paragraaf twee gaat in op de onderwijspraktijk gedurende de invoering van de nieuwe programma's. Paragraaf drie bespreekt aspecten van de uitvoerbaarheid, toetsbaarheid en haalbaarheid van de nieuwe programma's.

4.1 Bijscholing

4.1.1 Deelname aan bijscholingsactiviteiten

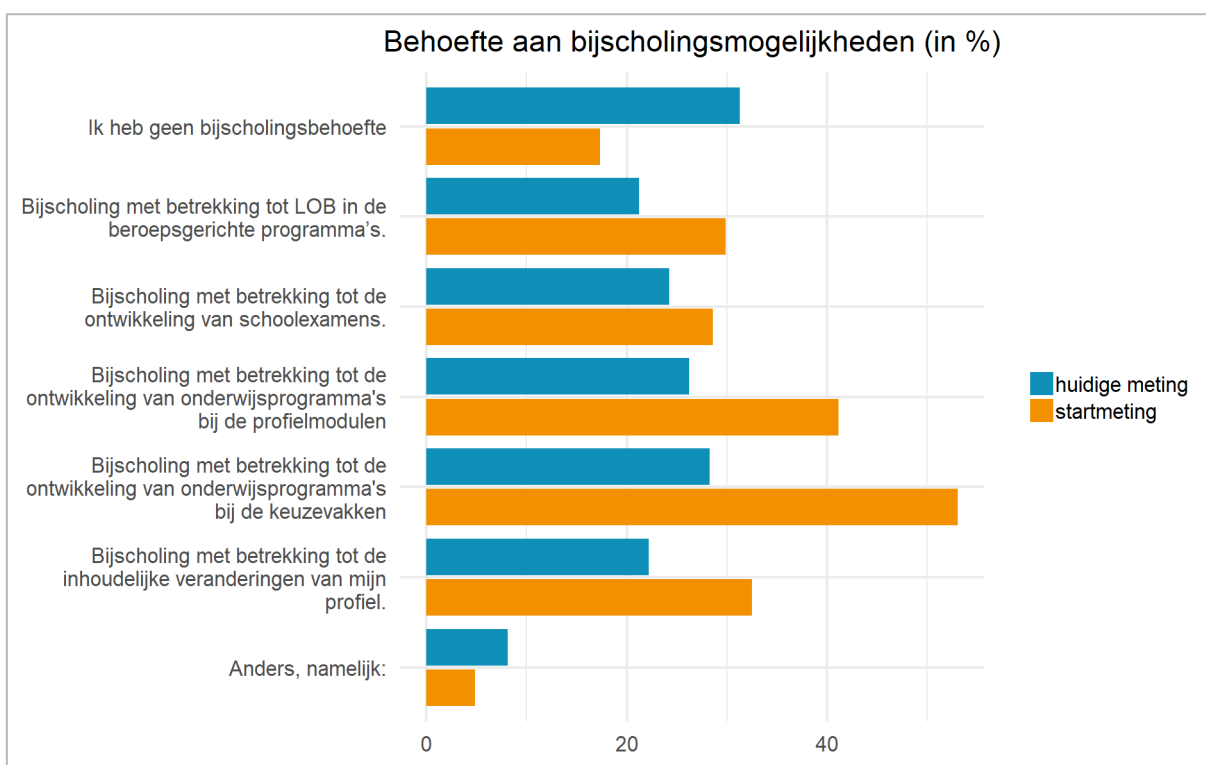
De ruime meerderheid van de geraadpleegde docenten heeft aan bijscholingsactiviteiten deelgenomen met betrekking tot de inhoudelijke veranderingen van hun profiel. Daarnaast heeft meer dan 40% bijscholing gevolgd over de ontwikkeling van onderwijsprogramma's voor de profielmodulen en de keuzevakken. Bijna een kwart volgde bijscholing voor LOB in de beroepsgerichte programma's en de ontwikkeling van schoolexamens. 14% geeft aan niet deelgenomen te hebben aan bijscholingsactiviteiten (grafiek 4.1). Bij 'anders' (12%) worden door docenten als andere vormen van bijscholing genoemd: de minor D&P (n=3), vakinhoudelijke bijscholing (n=2), bijscholing voor een ander profiel, bijscholing voor het ontwikkelen CSPE, bijscholing toetsen en examinering. Daarnaast wordt genoemd: intercollegiale afstemming, van huis uit al opgeleid, ik ben ontwikkeldocent, ondanks herhaaldelijk aandringen mocht ik van de school niet deelnemen.

Grafiek 4.1: Bijscholingsactiviteiten waaraan de geraadpleegde docenten hebben deelgenomen de afgelopen twee jaar, met het oog op de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma (meerdere antwoorden mogelijk).

4.1.2 Behoefte aan bijscholingsmogelijkheden

Vergeleken met de startmeting is bij de geraadpleegde docenten de behoefte aan bijscholing afgenomen voor alle onderdelen. In de huidige meting geeft 32% van de docenten aan geen bijscholingsbehoefte te hebben (versus 18% in de startmeting). Het meest genoemd in de huidige meting is de behoefte aan bijscholing voor het ontwikkelen van onderwijsprogramma's bij de keuzevakken (28%). In de startmeting was deze behoefte ook het grootst, maar dat is sterk gedaald (van 53% naar 28%). De behoefte aan bijscholing voor de ontwikkeling van schoolexamens is redelijk gelijk gebleven (24% versus 29% in de startmeting); zie grafiek 4.2. Bij de huidige meting wordt bij 'anders' (8%) genoemd: behoefte aan bijscholing met betrekking tot klassenmanagement en de koppeling met de beroepspraktijk, behoefte aan ontwikkeltijd en uitwisseling, geen behoefte aan bijscholing door het volgen van een opleiding of vertrek uit het vmbo. Bij de startmeting werd bij 'anders' (4%) genoemd: profielspecifieke bijscholing (bijvoorbeeld minor/opleiding D&P/PIE en bijscholing over innovatieve ontwikkelingen binnen profiel), bijscholing over praktijkopdrachten/stages, over lesvormen passend bij profielmodulen of keuzevakken, en over het motiveren van leerlingen voor profielmodulen.

Grafiek 4.2: Behoefte aan bijscholing, met het oog op de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma (meerdere antwoorden mogelijk).

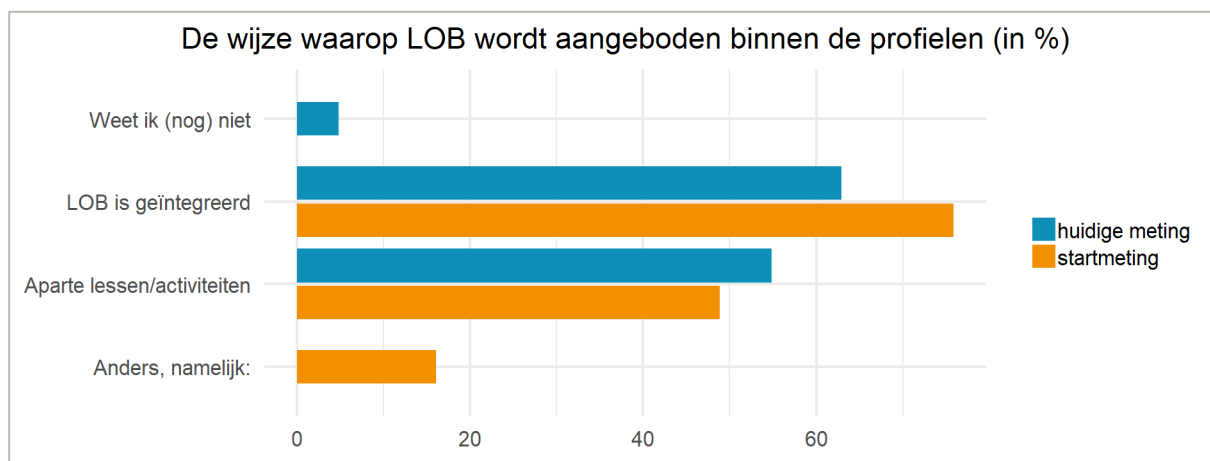
4.2 De onderwijspraktijk

4.2.1 Loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB)

60% van de geraadpleegde docenten geeft aan dat LOB sinds de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma op een andere manier wordt aangeboden dan voorheen, tegen 28% waarbij dat niet het geval is. 12% van de docenten weet dit (nog) niet. In zowel de startmeting als de huidige meting geeft iets meer dan de helft van de docenten aan dat er meer structurele keuzebegeleiding plaatsvindt dan voor de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma. Ongeveer een derde van de geraadpleegde docenten vindt dat dit niet meer

gebeurt dan voorheen. 14% van de docenten weet het (nog) niet. Bij de huidige meting wordt bij 'anders' door docenten (n=5) aangegeven dat de uitvoering nog per collega verschilt, dat er de wens is ouders nadrukkelijker te betrekken en dat er nog verder gezocht wordt naar een goede vorm en betere vastlegging.

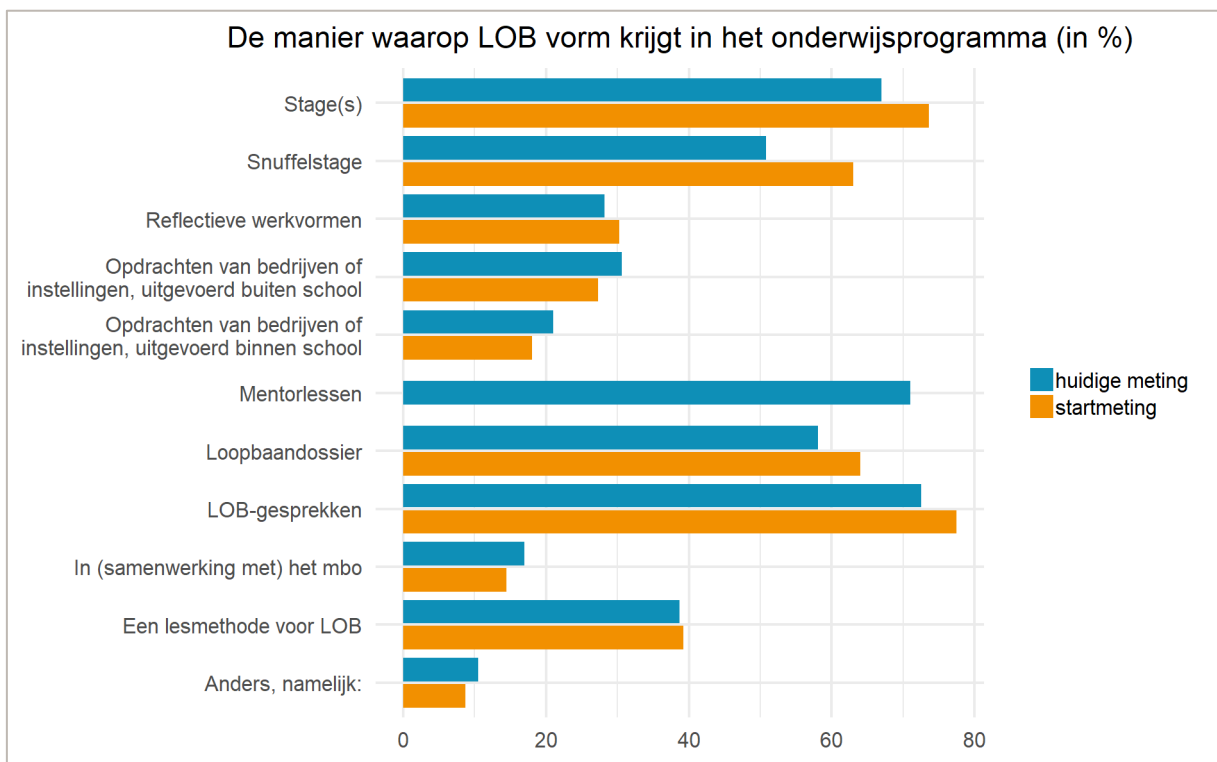
Vergeleken met de startmeting geven minder docenten aan dat LOB geïntegreerd binnen de profielen wordt aangeboden en meer in aparte lessen of activiteiten. 23% van de geraadpleegde docenten geeft aan beide te doen. De hoeveelheid docenten die (nog) niet weten hoe LOB wordt aangeboden, is gelijk gebleven (grafiek 4.3). Bij de startmeting werd bij 'anders' (14%) genoemd: LOB wordt aangeboden binnen de mentor-/studielessen, de praktijken/stages, de lessen van de avo-vakken; er zijn LOB-gesprekken met een coach/vakleraar/decaan/loopbaanverkenner; LOB wordt aangeboden met een methode, een website, een digitaal portfolio, projecten, of buitenschoolse activiteiten. 4% van de docenten (n=11) gaf bij 'anders' aan: weet ik (nog) niet.

Grafiek 4.3: De wijze waarop LOB wordt aangeboden binnen de profielen (meerdere antwoorden mogelijk).

Noot: bij de huidige meting zijn de antwoordmogelijkheden opnieuw geformuleerd en is de categorie *Anders, namelijk* vervangen door *Weet ik (nog) niet*.

Grafiek 4.4 geeft meer inzicht in de wijze waarop LOB vorm krijgt in het onderwijsprogramma. Meer dan twee derde van de geraadpleegde docenten geeft aan dat LOB een plek heeft binnen de stage, de mentorles en LOB-gesprekken. Op bijna 40% van hun scholen wordt een methode gebruikt. In vergelijking met de startmeting spelen de (snuffel)stages, de LOB-gesprekken en het loopbaandossier een wat kleinere rol. Meer docenten geven aan LOB te organiseren in samenwerking met het mbo en met opdrachten van bedrijven of instellingen. Bij 'anders' (11%) wordt genoemd: geïntegreerd in lesmethode (n=4), georganiseerd met een bijzonder evenement of buitenschoolse activiteiten (n=4), LOB-lessen in de onderbouw, eigen geschreven jaarprogramma, gewoon ergens afvinken, opdrachten en vragen via de decanen, weet ik nog niet.

Grafiek 4.4: De manier waarop LOB vorm krijgt in het onderwijsprogramma (meerdere antwoorden mogelijk).

4.2.2 Beschikbare lestijd

De docenten is gevraagd hoeveel lestijd ze beschikbaar hebben voor het beroepsgerichte programma (profielvakken en keuzevakken, inclusief stage). Over het algemeen kan worden gesteld dat de lestijd voor het beroepsgerichte programma evenredig verdeeld is over leerjaar 3 en 4.

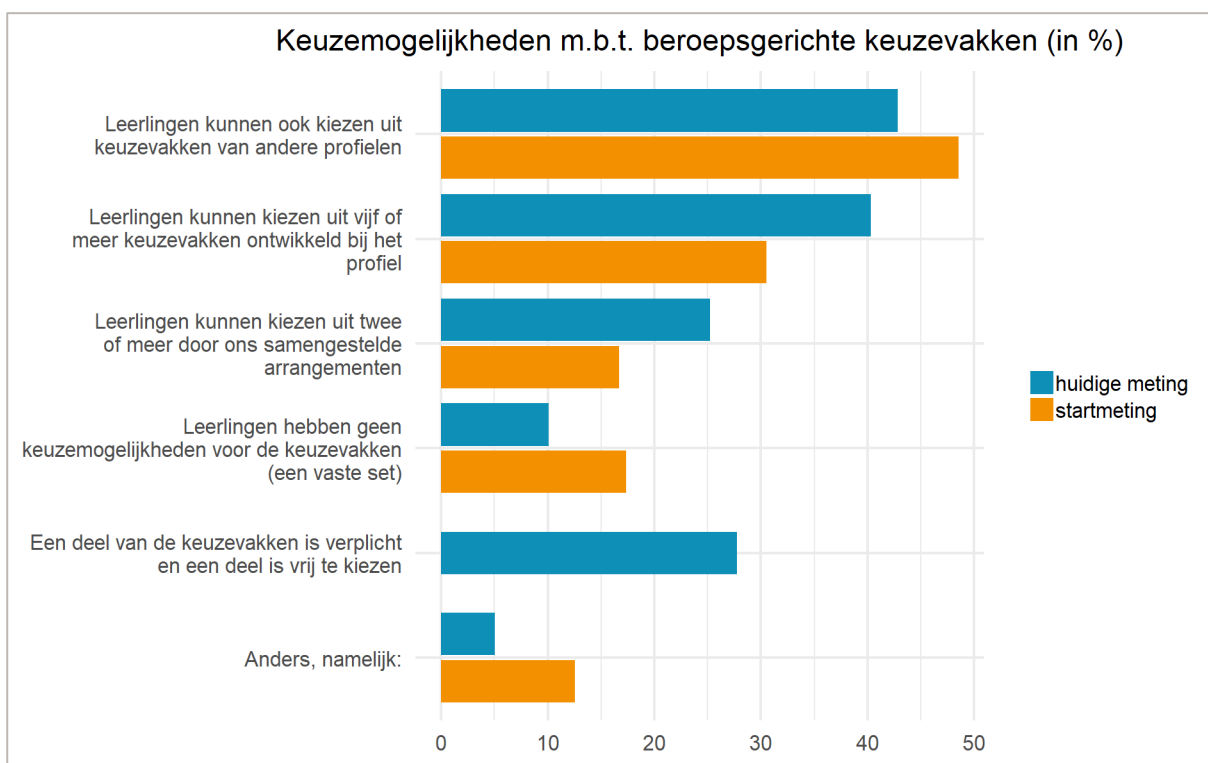
Binnen de basisberoepsgerichte leerweg (bb) van het vmbo staan bij de meeste geraadpleegde docenten 10 klokuren per week op het rooster voor het beroepsgerichte programma in zowel leerjaar 3 als 4. Dit is vergelijkbaar met de resultaten van de startmeting. De gemiddelde lestijd per week is in het derde leerjaar 9,6 (vs. 10,2 in startmeting) uur per week en in het vierde leerjaar 10,2 uur per week (vs. 10,1 in de startmeting).

Net als in de basisberoepsgerichte leerweg staan bij de meeste geraadpleegde docenten in de kaderberoepsgerichte leerweg 10 klokuren per week op het rooster voor het beroepsgerichte programma in zowel leerjaar 3 als 4. Dit is vergelijkbaar met de resultaten van de startmeting. De gemiddelde lestijd per week is in het derde leerjaar 9,8 uur per week (vs 9,8 uur in de startmeting) en in het vierde leerjaar 9,2 uur per week (vs. 10,0 in de startmeting).

In de gemengde leerweg (gl) van het vmbo staat minder lestijd op het rooster voor het beroepsgerichte programma ten opzichte van de bb en kb. Bij de meeste geraadpleegde docenten is dit rond de 4 uur per week, zowel in leerjaar 3 als leerjaar 4. Dit is te verklaren door het feit dat de leerlingen binnen de gl twee profielmodulen en minimaal twee keuzevakken volgen, in tegenstelling tot de vier profielmodulen en minimaal vier keuzevakken die de leerlingen binnen de bb en kb volgen. In de gl is de gemiddelde lestijd per week in het derde leerjaar 5,0 uur per week (vs. 4,7 in de startmeting) en in het vierde leerjaar 4,3 uur per week (vs. 4,7 in de startmeting) en daarmee vergelijkbaar met de startmeting.

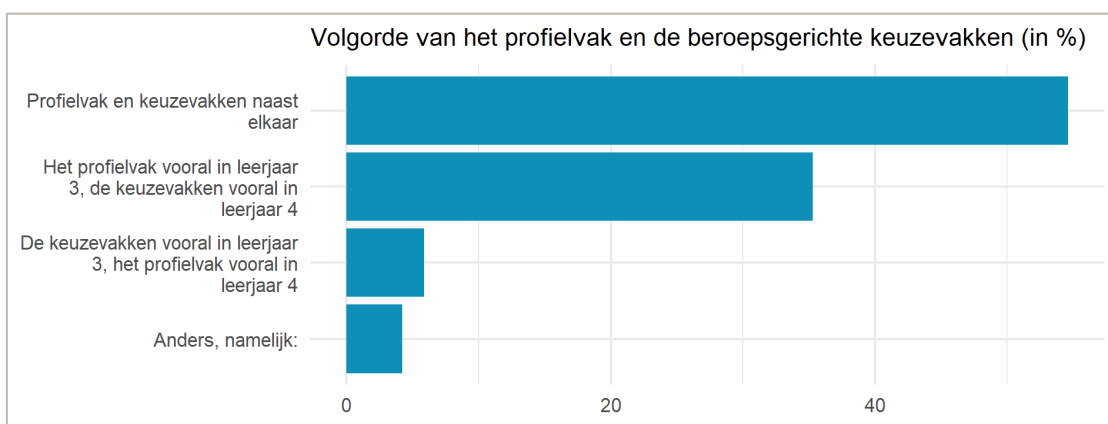
4.2.3 Beroepsgerichte keuzevakken

Grafiek 4.5 toont dat volgens de geraadpleegde docenten het aantal leerlingen dat geen keuzemogelijkheden heeft, is afgenomen ten op zichte van de startmeting. De meeste docenten (43%) geven nog steeds aan dat leerlingen ook buiten hun profiel kunnen kiezen. Maar er zijn in vergelijking met de startmeting meer docenten die aangeven dat leerlingen kunnen kiezen uit minstens vijf bij het profiel ontwikkelde keuzevakken (40%) en leerlingen die kunnen kiezen uit twee of meer door de school samengestelde arrangementen (35%). Bij 'anders' (5%) worden andere varianten van een combinatie van verplicht, vrij en arrangement genoemd. Ook wordt genoemd dat leerlingen nu nog beperkt zijn in hun keuze doordat verdere keuzevakken nog in ontwikkeling zijn, maar dat het streven is om de keuzemogelijkheden uit te breiden.

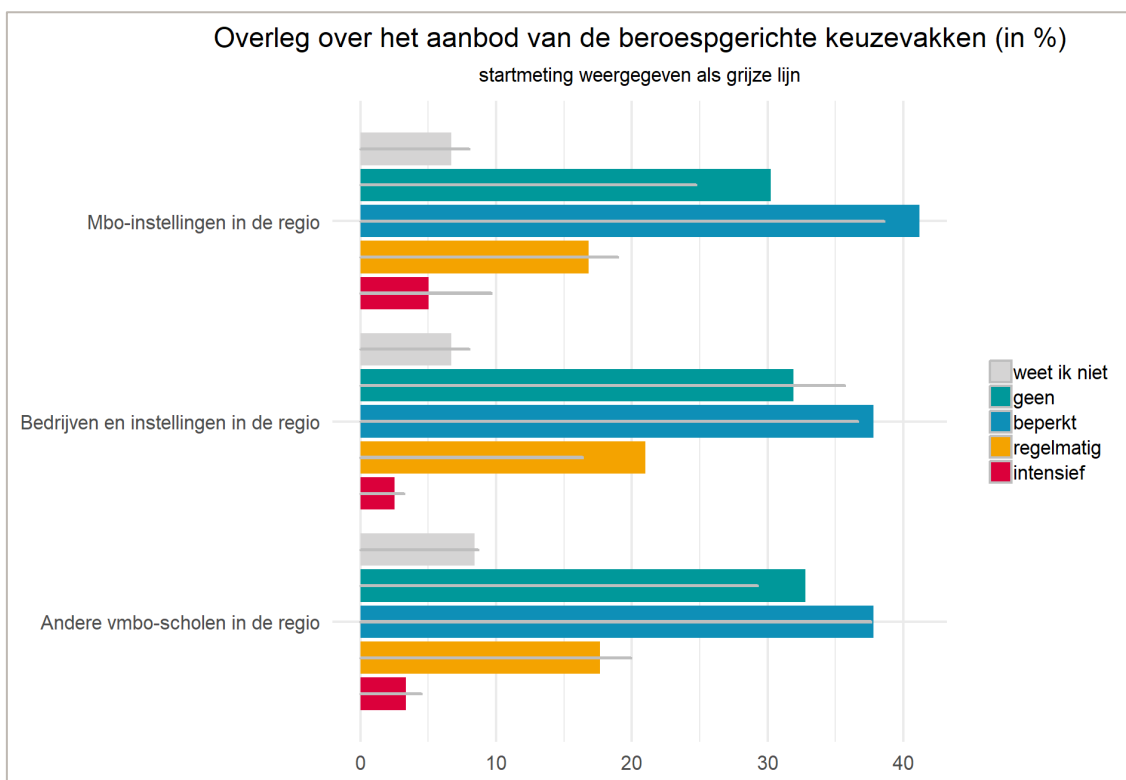
Grafiek 4.5: Keuzemogelijkheden van leerlingen met betrekking tot de beroepsgerichte keuzevakken (meerdere antwoorden mogelijk).

55% van de geraadpleegde docenten geeft aan dat het profielvak en de keuzevakken naast elkaar worden aangeboden. Bij 35% van de docenten wordt het profielvak vooral in leerjaar 3 aangeboden, voor 6% van de docenten zijn dat de keuzevakken (grafiek 4.6). Bij 'anders' (4%) worden verschillende constructies genoemd waarbij profiel- en keuzevakken om en om gegeven worden.

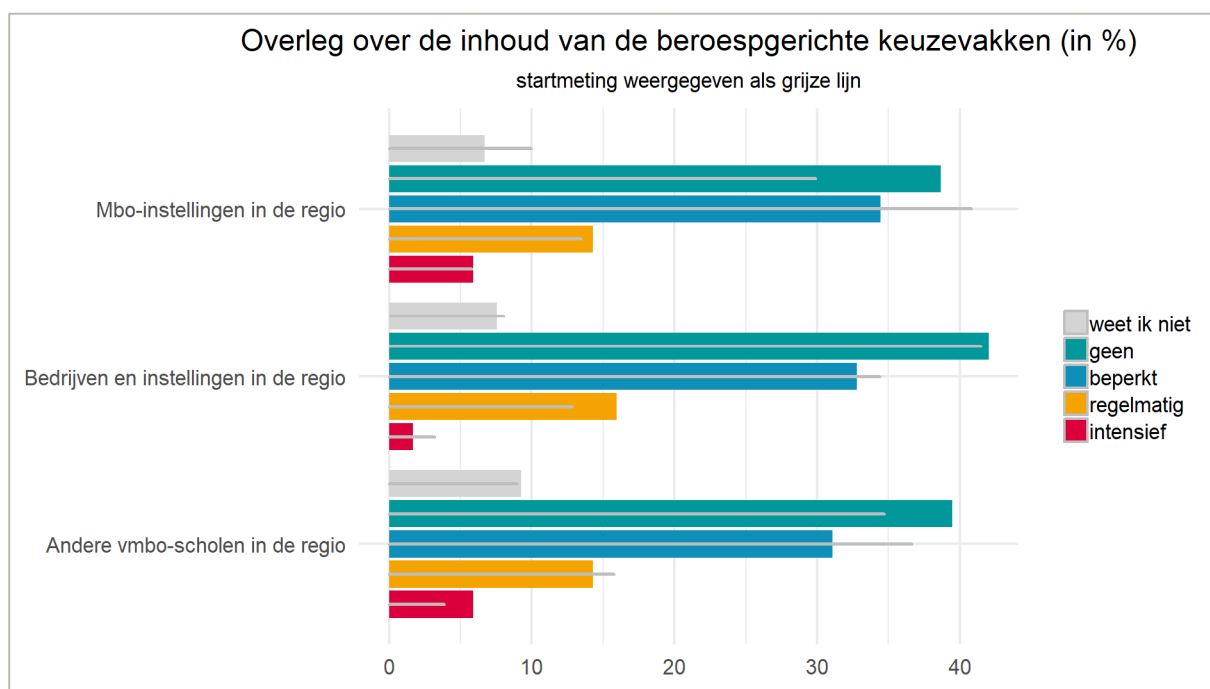

Grafiek 4.6: Volgorde van het profielvak en de beroepsgerichte keuzevakken.

In de grafieken 4.7 en 4.8 is te zien dat bij de meeste docenten beperkt of geen overleg over het aanbod en de inhoud van de beroepsgerichte keuzevakken plaatsvindt met mbo-instellingen, andere vmbo-scholen of bedrijven en instellingen in de regio. De geraadpleegde docenten geven aan dat er iets meer gesproken wordt over het aanbod dan over de inhoud van de keuzevakken met deze partijen. Hoewel het erop lijkt dat vergeleken met de startmeting scholen minder overleggen met mbo-instellingen en meer met bedrijven, instellingen en scholen uit de regio over het aanbod van de keuzevakken, is dit verschil niet significant.

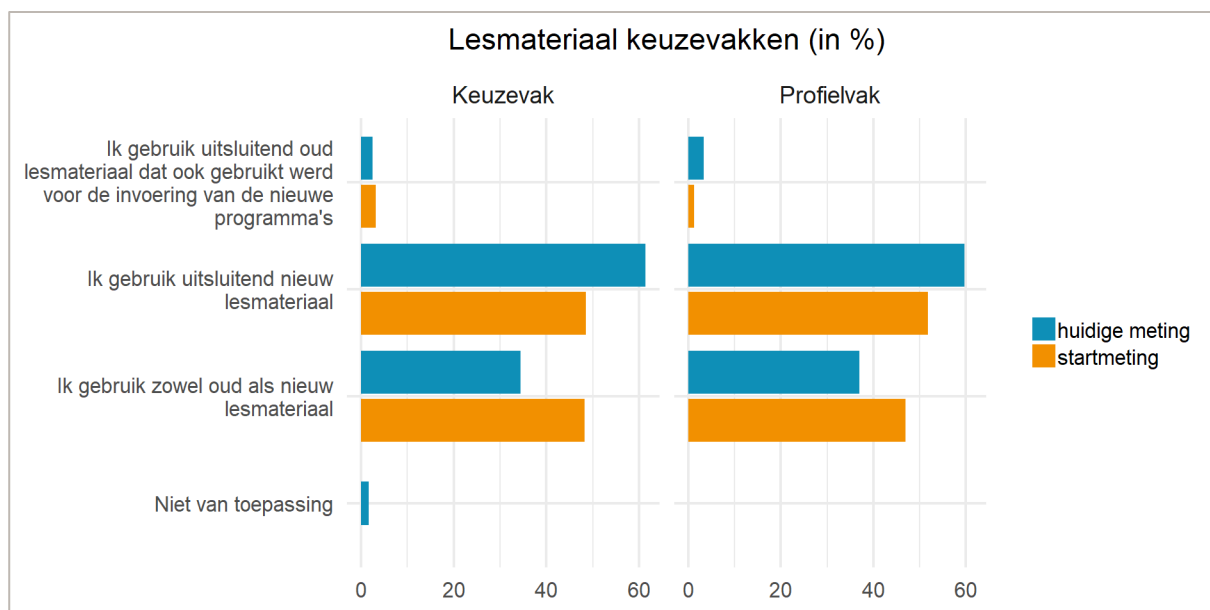
Grafiek 4.7: Overleg over het aanbod van de beroepsgerichte keuzevakken. De startmeting is weergegeven als de dunne lijn in het midden van de balken.

Grafiek 4.8: Overleg over de inhoud van de beroepsgerichte keuzevakken.

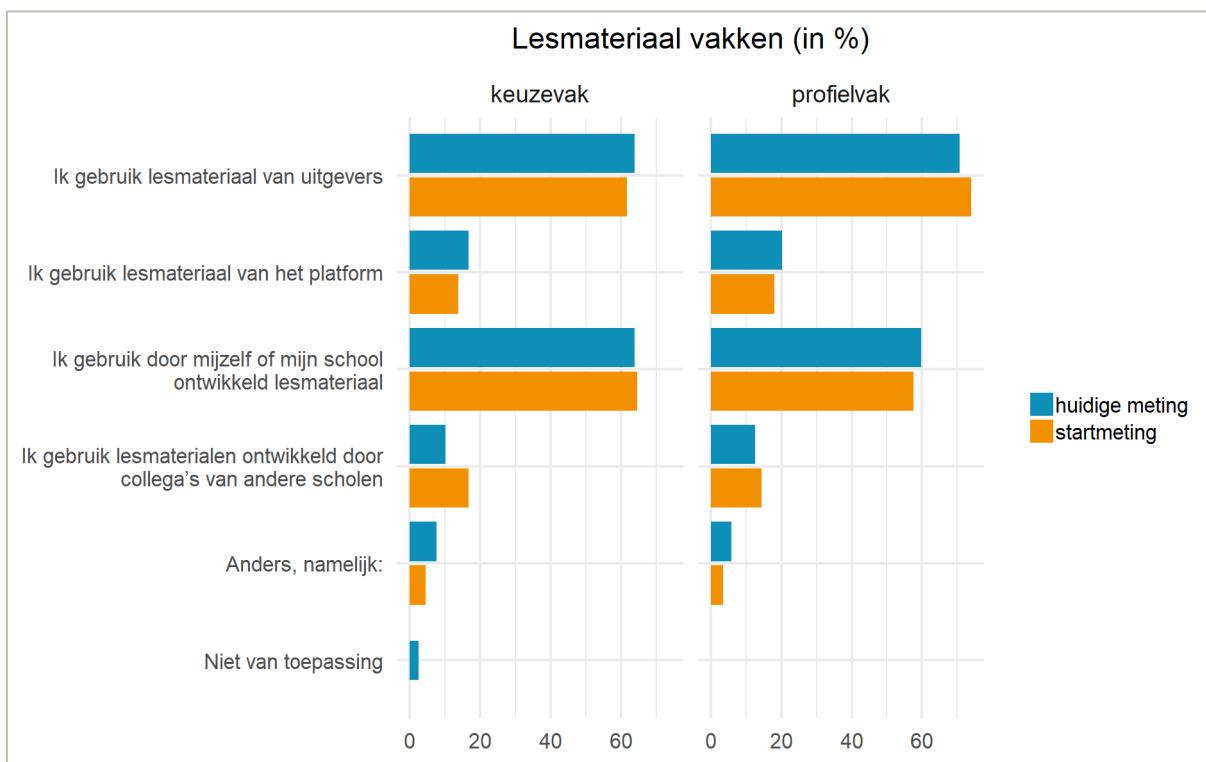
4.2.4 Lesmateriaal voor het profielvak en de beroepsgerichte keuzevakken

Grafiek 4.9 laat zien dat de meeste docenten uitsluitend nieuw lesmateriaal gebruiken voor het profielvak en de keuzevakken. Een klein deel van de geraadpleegde docenten geeft aan uitsluitend lesmateriaal te gebruiken dat ook voor de invoering van het vernieuwde programma gebruikt werd, terwijl ongeveer een derde aangeeft een combinatie van oud en nieuw lesmateriaal te gebruiken. Ook al lijkt het dat docenten minder vaak oud en nieuw lesmateriaal combineren, er is geen significant verschil met de startmeting.

Grafiek 4.9: Lesmateriaal voor het profielvak en het merendeel van de beroepsgerichte keuzevakken.

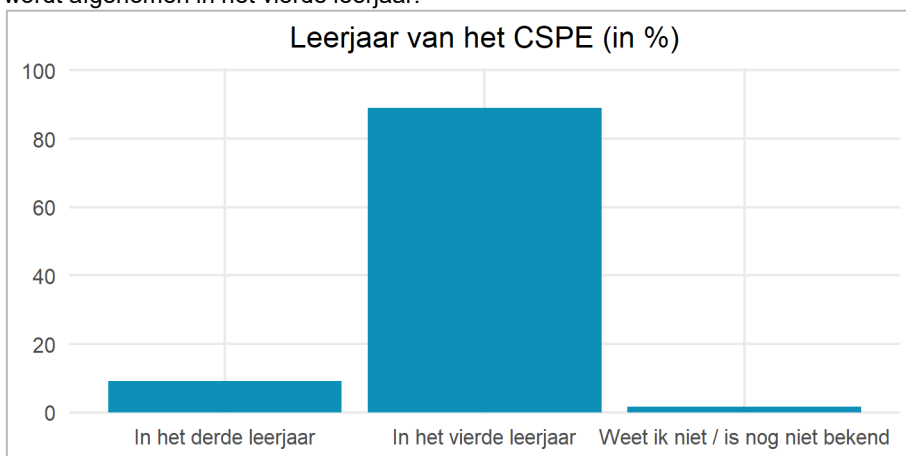
De geraadpleegde docenten geven aan dat ze voor zowel de profielmodulen als de keuzevakken voornamelijk lesmateriaal van de uitgevers en zelf ontwikkeld lesmateriaal gebruiken (grafiek 4.10). In mindere mate wordt gebruik gemaakt van lesmateriaal ontwikkeld door het platform en andere scholen. Bij 'anders' (6% (profielvak) en 8% (keuzevakken)) wordt meermaals VMBO-Digitaal genoemd als bron van lesmateriaal. Daarnaast wordt genoemd dat lesmateriaal in samenwerking met uitgevers, het platform en andere vmbo's en mbo's uit de regio is ontwikkeld. Verder wordt aangegeven dat het lesmateriaal van de uitgever of het ontwikkelcentrum in aangepaste vorm wordt gebruikt om het beter te laten aansluiten op de schoolcontext en het minder theoretisch te maken.

Grafiek 4.10: Lesmateriaal voor het profielvak en het merendeel van de beroepsgerichte keuzevakken (meerdere antwoorden mogelijk).

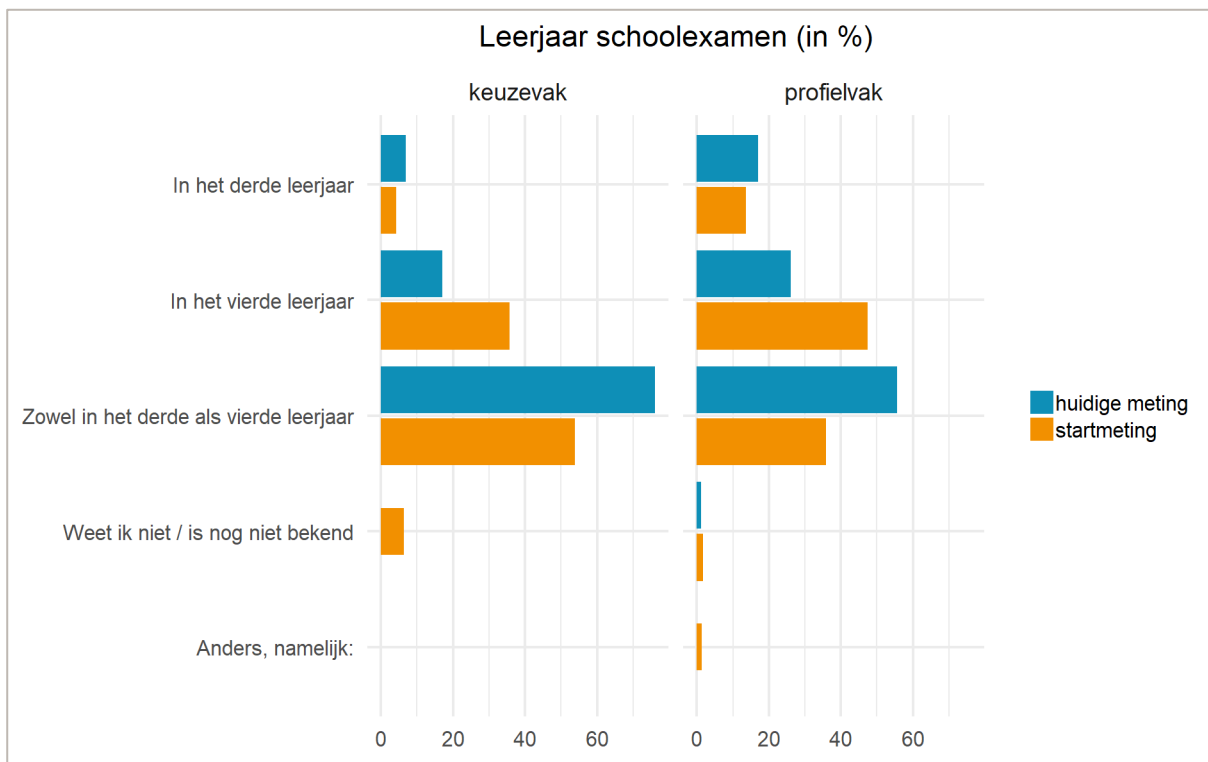
4.2.5 Toetsing: leerjaar van het CSPE en het schoolexamen

In grafiek 4.11 is te zien dat op 88% van de scholen van de geraadpleegde docenten het CSPE wordt afgenomen in het vierde leerjaar.

Grafiek 4.11: Leerjaar van het CSPE.

In grafiek 4.12 is te zien dat de schoolexamens van het profielvak en de keuzevakken op de meeste scholen van de geraadpleegde docenten in zowel het derde als het vierde leerjaar worden afgenomen. In vergelijking met de startmeting doen minder scholen dat alleen in het vierde jaar.

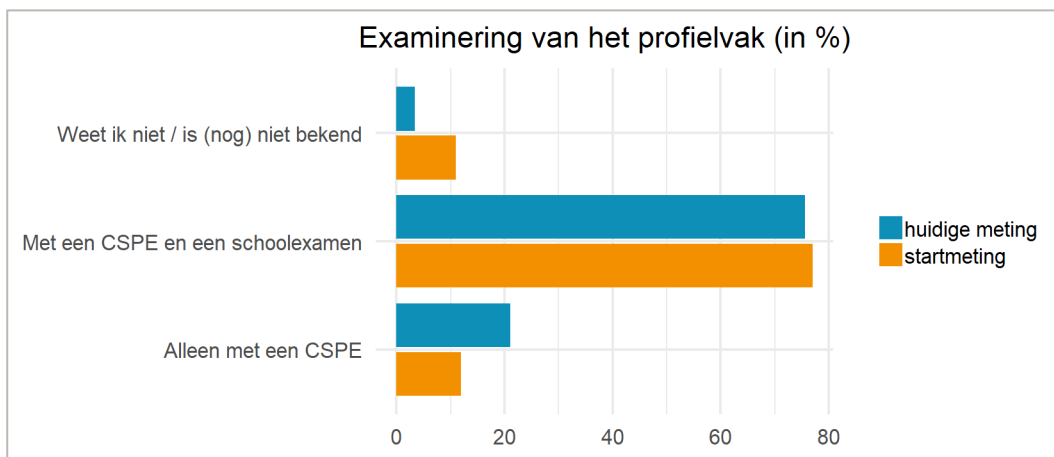

Grafiek 4.12: Leerjaar van het schoolexamen voor het profielvak en de beroepsgerichte keuzevakken.

Noot: bij de huidige meting was er geen 'anders' optie.

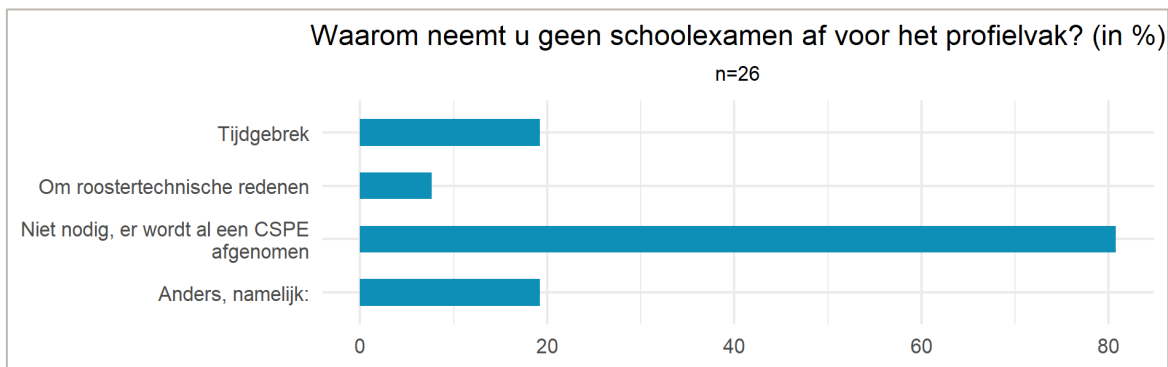
4.2.6 Toetsing: examinering van het profielvak

Op de meeste scholen van de geraadpleegde docenten wordt het profielvak geëxamineerd met een CSPE en een schoolexamen. In grafiek 4.13 is te zien dat op 22% van de scholen het profielvak alleen met een CSPE wordt afgesloten.

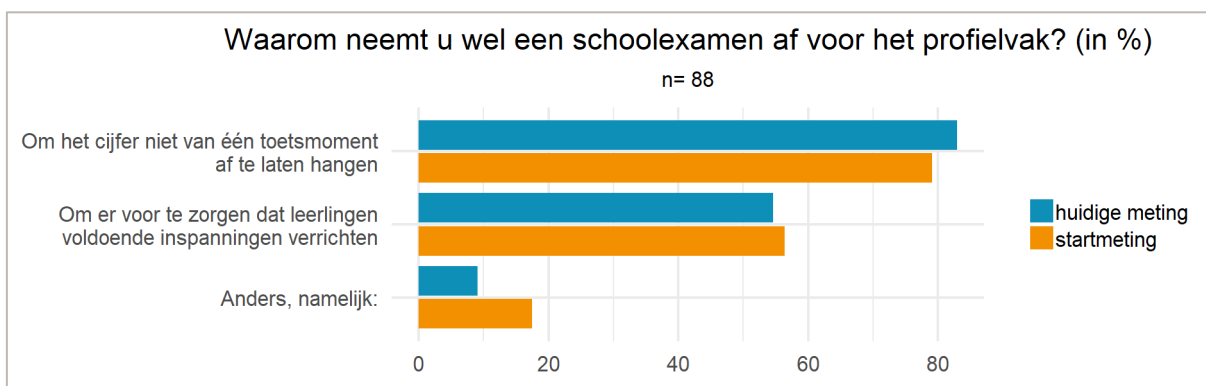
Grafiek 4.13: Examinering van het profielvak

Aan de docenten die het profielvak alleen afsluiten met een CSPE (n=26) is gevraagd naar de reden(en) waarom ze geen schoolexamen afnemen voor het profielvak. Meer dan 80% geeft aan dat dit naast het afnemen van een CSPE niet nodig is. Daarnaast spelen ook tijdgebrek (19%) en roostertechnische redenen (7%) mee (grafiek 4.14). Bij 'anders' (19%) wordt genoemd: het profielvak bestaat uit verschillende projecten en het cijfer is een doorlopend gemiddelde; dit was de initiële opzet, volgend jaar willen we het wel gaan doen; in leerjaar 4 wordt de proeve van bekwaamheid afgenomen.

Grafiek 4.14: Redenen voor het niet afnemen van een schoolexamen voor het profielvak (meerdere antwoorden mogelijk).

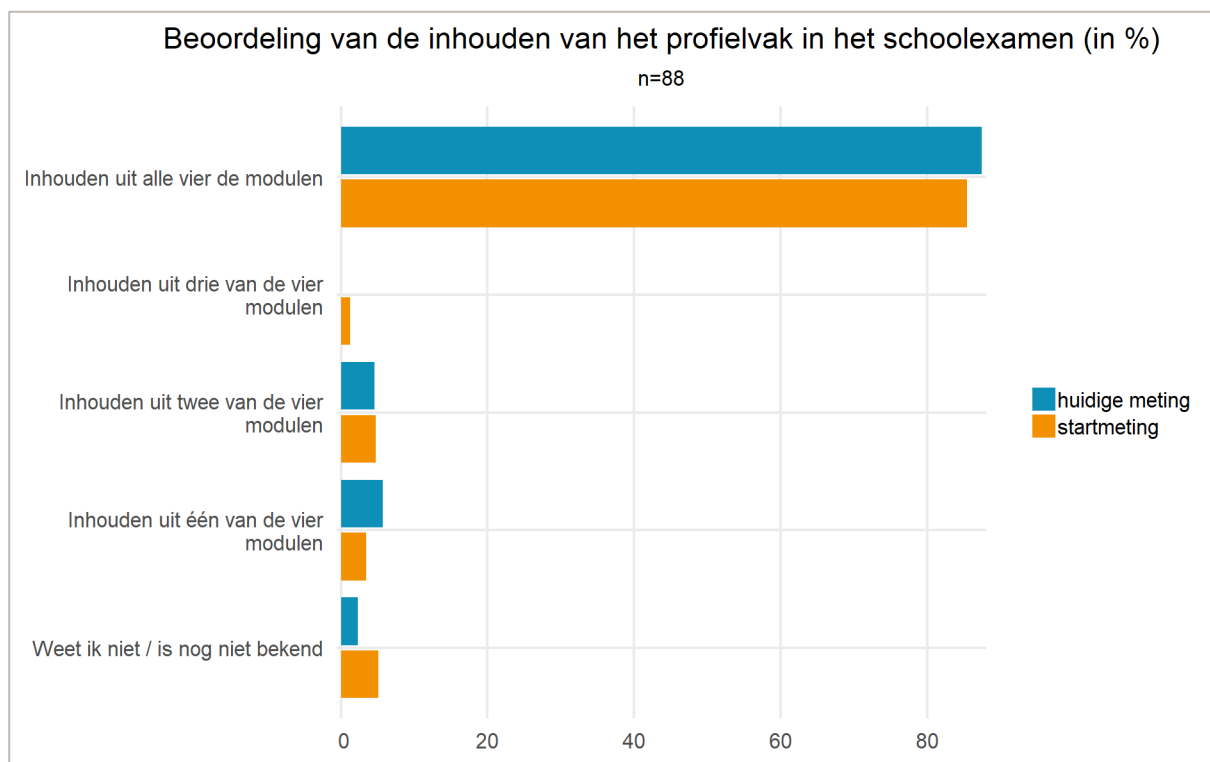
De geraadpleegde docenten die er wel voor kiezen om een schoolexamen af te nemen voor het profielvak (n=88) doen dat om het cijfer niet van één toetsmoment af te laten hangen (83%) en om ervoor te zorgen dat leerlingen voldoende inspanning verrichten (55%). Bij 'anders' (9%) wordt genoemd: om inzicht te krijgen en geven in de voortgang (n=3), goede voorbereiding op het CSPE (n=2), om elk onderdeel zijn eigen beoordeling te geven, zodat een leerling zich voldoende kan oriënteren en voorbereiden op het mbo.

Grafiek 4.15: Redenen voor het wel afnemen van een schoolexamen voor het profielvak (meerdere antwoorden mogelijk).

4.2.7 Toetsing: inhoud schoolexamen voor het profielvak en de beroepsgerichte keuzevakken⁶

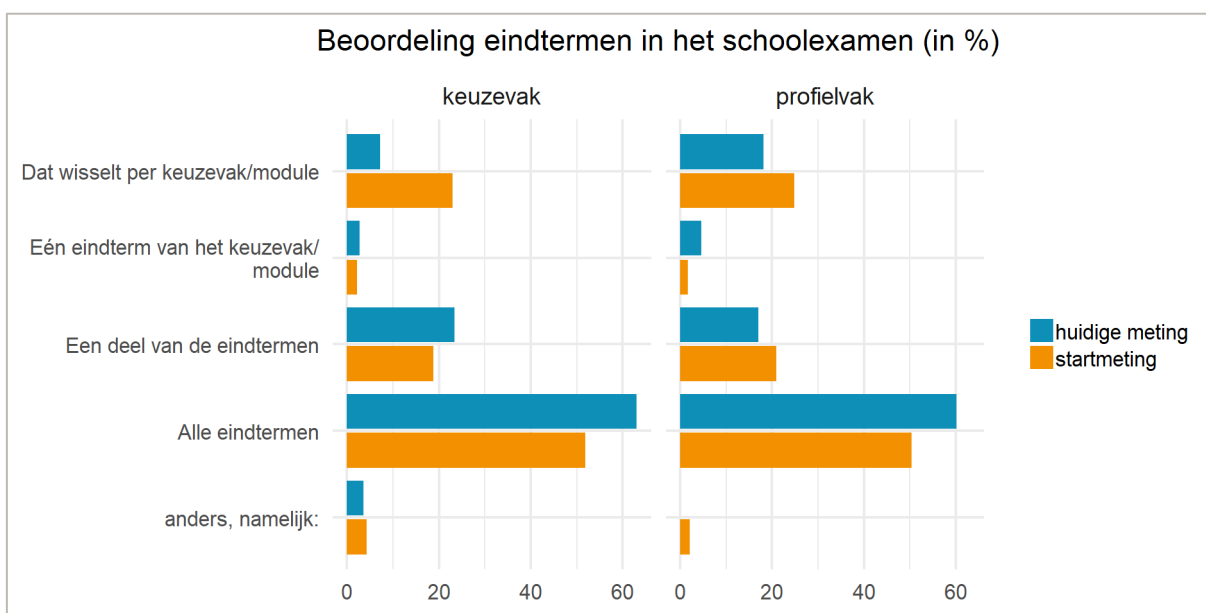
Grafiek 4.16 toont dat bij een ruime meerderheid van de geraadpleegde docenten die een schoolexamen afneemt bij het profielvak, hierin de inhoud uit alle vier de modules toetst. Minder dan 10% van de docenten toetst een of twee van de vier modules.

Grafiek 4.16: Beoordeling van de inhoud van het profielvak in het schoolexamen in bb en kb (vraag 28).

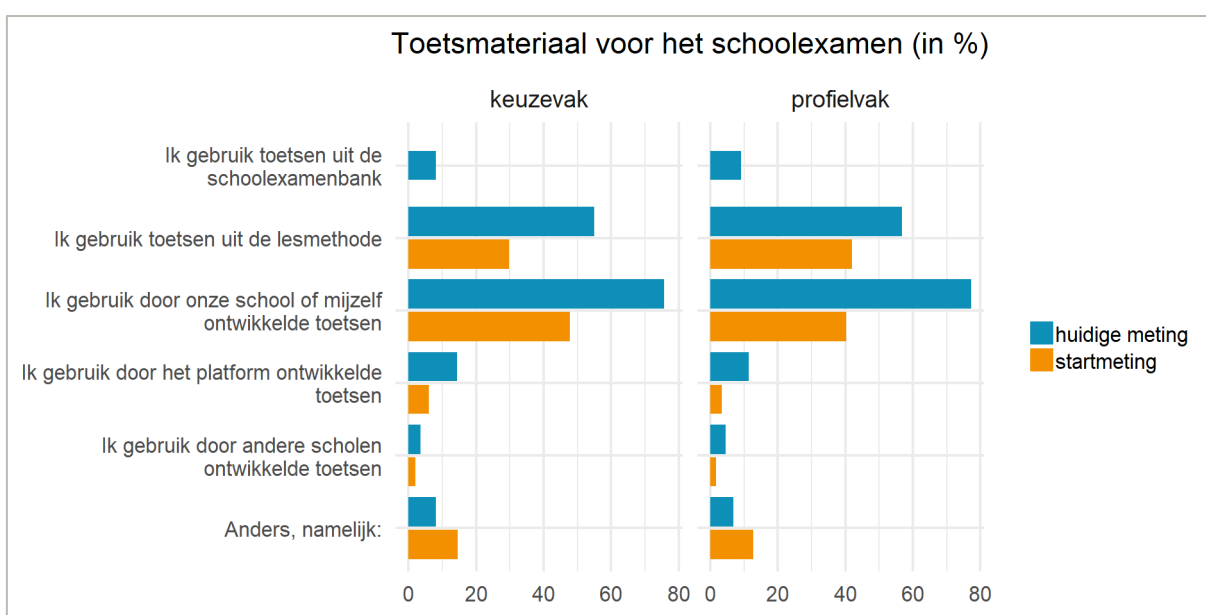
Minstens 60% van de docenten die een schoolexamen afnemen bij het profielvak, geeft aan dat de beoordeling van een module over alle eindtermen gaat. Er is geen significant verschil met de startmeting (grafiek 4.17). Onder 'anders' (4%) wordt er verwezen naar een specifiek protocol (n=1), of wordt er genoemd dat er geen apart examen (n=2) of aparte beoordeling (n=1) is voor de keuzevakken.

⁶ De resultaten in deze paragraaf met betrekking tot het profielvak zijn gebaseerd op de docenten die een schoolexamen afnemen voor het profielvak. De resultaten in deze paragraaf over de beroepsgericht keuzevakken berusten op de docenten die weten of waarbij bekend is wanneer het schoolexamen voor de beroepsgerichte keuzevakken wordt afgenomen.

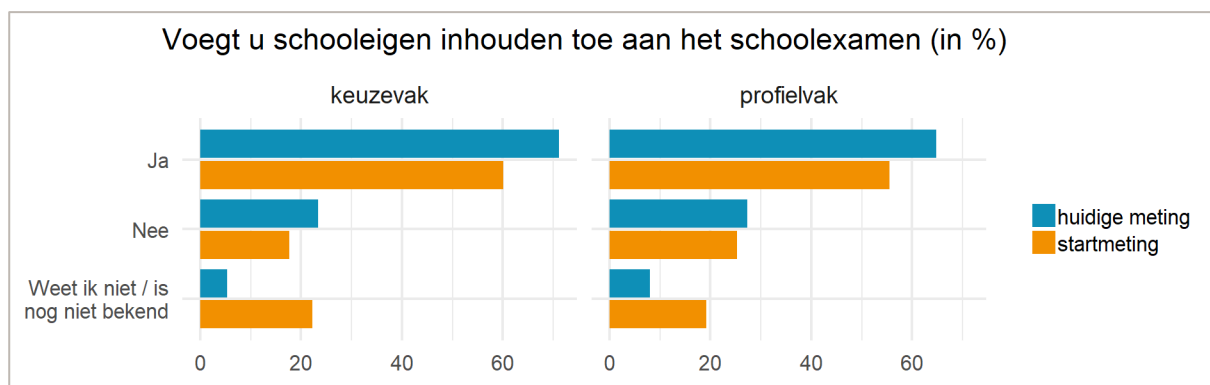
Grafiek 4.17: Beoordeling eindtermen in het schoolexamen.

Een ruime meerderheid van de geraadpleegde docenten geeft aan voor het schoolexamen zelf of door de school ontwikkeld materiaal te gebruiken. Dit geldt zowel voor het schoolexamen van het profielvak als dat van de keuzevakken. Meer dan de helft gebruikt toetsen uit de lesmethode. Een klein gedeelte van de docenten gebruikt ook toetsmateriaal van de schoolexamenbank, het platform en andere scholen voor het schoolexamen. Doordat de vragen ten opzichte van de startmeting veranderd is, is het niet mogelijk om een vergelijking te maken. Onder 'anders' (7%) wordt genoemd met betrekking tot het profielvak: projecten (n=2), zelfontwikkelde vaardigheidentoets (n=2), oude Cito-CSPE-toetsen, consortium. Onder 'anders' (8%) wordt genoemd met betrekking tot de keuzevakken: projecten (n=2), VMBO-Digitaal, lesmateriaal van bedrijven uit de regio, PVB, consortium, we zijn bezig om ook toetsen van het platform te gaan gebruiken, voor de keuzevakken probeer ik hybride onderwijs toe te passen en beoordeel ik daarbij op competenties.

Grafiek 4.18: Toetsmateriaal voor het schoolexamen van het profielvak en de keuzevakken (meerdere antwoorden mogelijk).

Aan de docenten die een schoolexamen van het profielvak afnemen is gevraagd of ze schooleigen inhoud toevoegen; zie grafiek 4.19 voor het profielvak en de keuzevakken. Ongeveer de 70% van de docenten voegt eigen inhoud toe aan het schoolexamen, zowel voor het profielvak als de keuzevakken. Ongeveer een kwart doet dit niet. In vergelijking met de startmeting weten meer docenten of er schooleigen inhoud aan het schoolexamen worden toegevoegd.

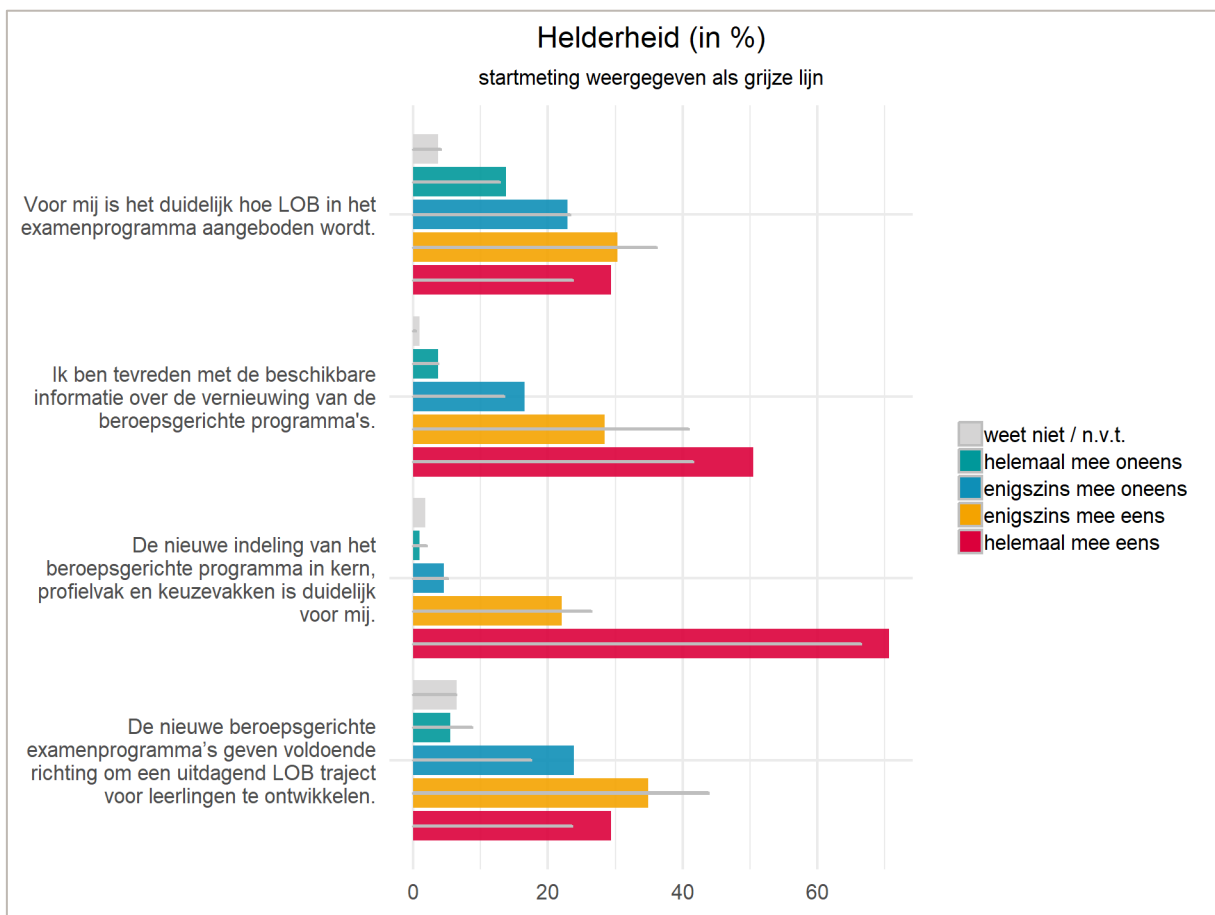
Grafiek 4.19: Schooleigen inhoud in het schoolexamen van het profielvak en de beroepsgerichte keuzevakken.

4.3 Uitvoerbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid

In deze paragraaf worden per thema de resultaten gepresenteerd van de geraadpleegde docenten van alle beroepsgerichte profielen samen. Tevens wordt per thema een vergelijking gemaakt tussen de resultaten per beroepsgericht profiel en de resultaten van alle profielen samen. Hierbij is als vuistregel aangehouden: wanneer de percentages van de antwoordcategorieën enigszins en helemaal mee eens samen, of enigszins en helemaal mee oneens samen, per profiel 20% of meer afwijken van de percentages van dezelfde antwoordcategorieën van alle profielen (het gemiddelde), wordt dit verschil beschreven onder de kop 'Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde'. Dit omdat de significantie niet kan worden getoetst aangezien de resultaten niet aan de daarvoor geldende voorwaarden voldoen.

4.3.1 Helderheid van de beroepsgerichte examenprogramma's in het algemeen

Een ruime meerderheid van de geraadpleegde docenten vindt de nieuwe indeling van het beroepsgerichte programma in kern, profielvak en keuzevakken duidelijk en is tevreden over de informatie die men krijgt over de vernieuwing van de programma's. Ongeveer de helft van de docenten is het helemaal eens (29%) of enigszins eens (35%) met de stelling dat het nieuwe beroepsgerichte examenprogramma voldoende richting geeft om een uitdagend LOB-traject voor leerlingen te ontwikkelen. Voor meer dan de helft van de geraadpleegde docenten is het helemaal (29%) of enigszins (30%) duidelijk hoe LOB in het examenprogramma aangeboden wordt (grafiek 4.20).

Grafiek 4.20: Helderheid van de beroepsgerichte examenprogramma's in het algemeen.

Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde⁷

Voor de percentages uitgesplitst per profiel, zie tabellen 1.1 t/m 1.4 in de bijlage. Hier volgt een beschrijving per stelling.

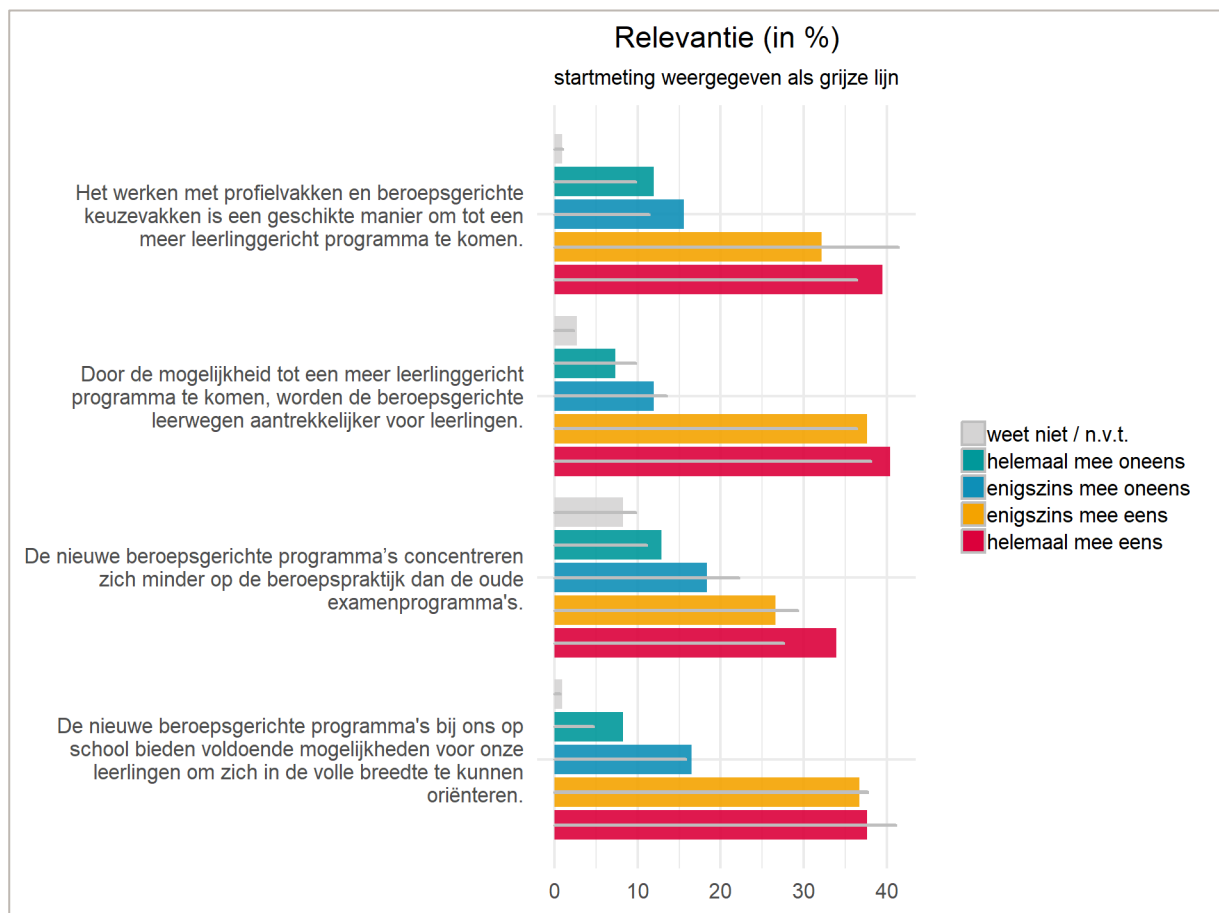
- Ruim de helft van de docenten (59%) vindt dat het duidelijk is hoe LOB in het examenprogramma wordt aangeboden. De meeste profielen laten dezelfde verdeling zien, behalve HBR waar de meeste docenten (71%) het oneens zijn met die stelling. Bij E&O en bij PIE is een even groot deel het eens als oneens met de stelling (44% en 46% respectievelijk).
- De meeste docenten (78%) zijn tevreden met de beschikbare informatie over de vernieuwing van de beroepsgerichte programma's. De meeste profielen laten een daarmee overeenkomende verdeling zien. Alleen bij PIE en Groen zijn er een noemenswaardig aantal docenten (39% en 46%, respectievelijk) niet tevreden met de beschikbare informatie.
- De meeste docenten (93%) zijn vinden de nieuwe indeling van het beroepsgerichte programma in kern, profielvak en keuzevakken duidelijk. Er zijn geen opvallende verschillen tussen de profielen.
- De meeste docenten (64%) vinden dat de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's voldoende richting geven om een uitdagend LOB-traject voor

⁷ Aantal respondenten per profiel: BWI (n=11), D&P (n=23), E&O (n=14), Groen (n=12), HBR (n=7), MaT (n=3), MVI (n=2), M&T (n=1), PIE (n=12), Z&W (n=19), Totaal (n=104). We nemen in de bespreking van opvallende verschillen de profielen met minder dan 7 respondenten (d.w.z. MaT, MVI en M&T) niet mee.

leerlingen te ontwikkelen. De meeste profielen laten een overeenkomend beeld zien. Alleen bij Groen is 62% van de docenten het oneens met deze stelling.

4.3.2 Relevantie van de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's in het algemeen

Ongeveer driekwart van de geraadpleegde docenten vindt dat het werken met de profielvakken en beroepsgerichte keuzevakken een geschikte manier is om tot een meer leerlinggericht programma te komen, en dat hierdoor de beroepsgerichte leerwegen aantrekkelijker worden voor leerlingen. Ook vindt men dat de beroepsgerichte programma's van de school leerlingen voldoende mogelijkheden bieden om zich in de volle breedte te oriënteren. Ongeveer 60% is het er (enigszins) mee eens dat de nieuwe beroepsgerichte programma's zich minder op de beroepspraktijk concentreren dan de oude examenprogramma's (grafiek 4.21).

Grafiek 4.21: Relevantie van de beroepsgerichte examenprogramma's in het algemeen.

Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

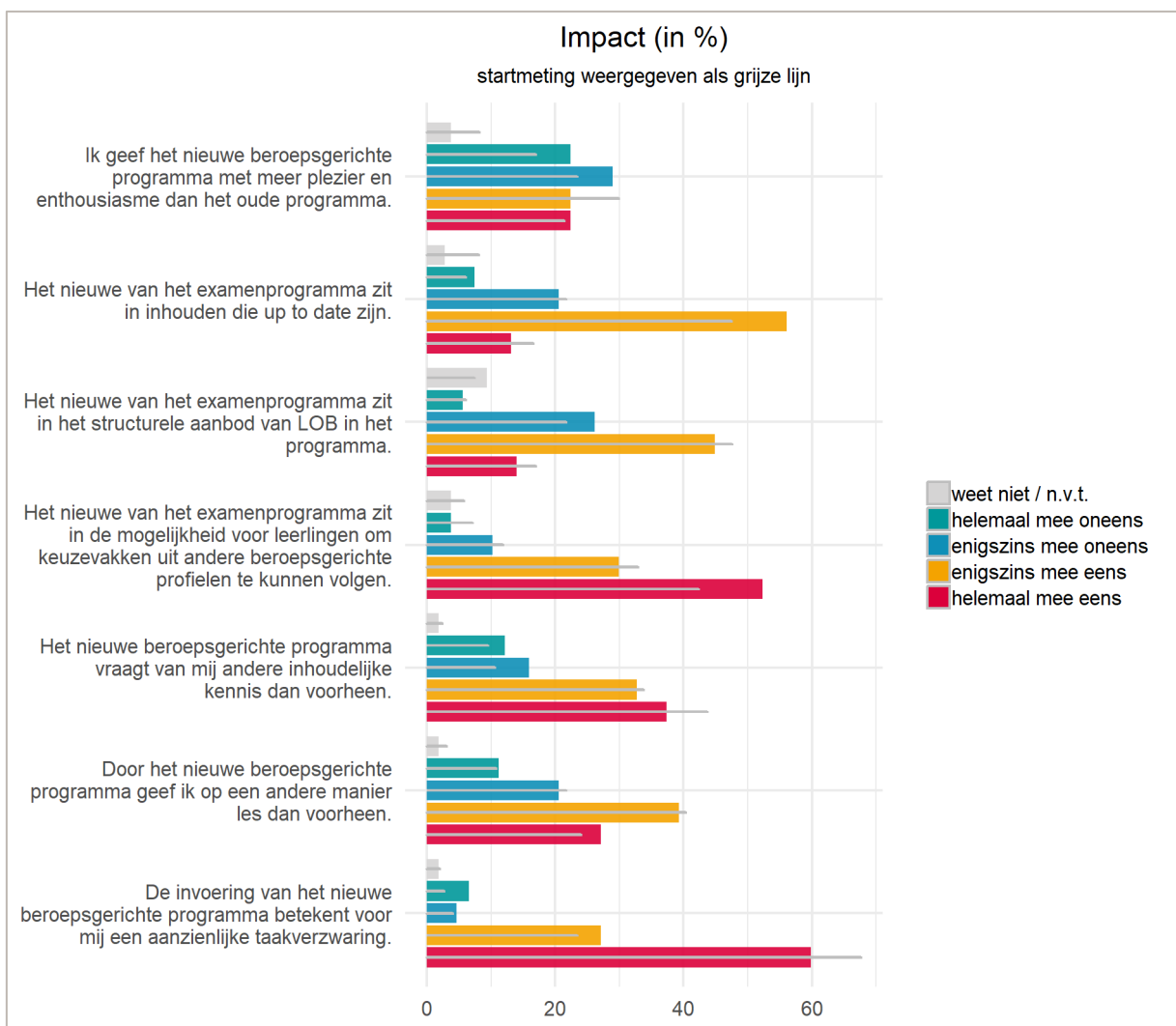
Voor de percentages uitgesplitst per profiel, zie tabellen 1.5 t/m 1.8 in de bijlage. Hier volgt een beschrijving per stelling.

- *Bijna driekwart van de docenten (71%) vindt dat het werken met profielvakken en beroepsgerichte keuzevakken een geschikte manier is om te komen tot een meer leerlinggericht programma. Tussen de profielen valt op dat ruim de helft van de HBR docenten het hiermee oneens is (58%).*
- *Ruim driekwart van de docenten (78%) vinden dat de beroepsgerichte leerwegen aantrekkelijker worden voor leerlingen door de mogelijkheden tot een meer leerlinggericht programma te komen. Per profiel komt ongeveer hetzelfde beeld terug, alleen zijn de HBR-docenten het minder vaak daarmee eens: namelijk 58%.*

- De meeste docenten (61%) vindt dat de nieuwe beroepsgerichte programma's minder dan de oude examenprogramma's concentreren op de beroepspraktijk. Uitgesplitst per profiel geven de meeste hetzelfde beeld - opvallend is dat de meeste HBR-docenten (57%) het oneens met deze stelling.
- Driekwart van de docenten vindt dat de nieuwe beroepsgerichte programma's bij hen op school voldoende mogelijkheden bieden voor hun leerlingen om zich in de volle breedte te kunnen oriënteren. Tussen de profielen is er geen opvallend verschil.

4.3.3 Impact van het nieuwe beroepsgerichte programma

Bijna 90% van de geraadpleegde docenten geeft aan dat de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma voor hen een aanzienlijke taakverzwaring betekent. Voor driekwart van de docenten zit het nieuwe van het examenprogramma (enigszins) in de mogelijkheid voor leerlingen om keuzevakken uit andere beroepsgerichte profielen te volgen. Ongeveer de helft van de docenten is het er enigszins mee eens dat het nieuwe van het examenprogramma zit in inhoud die up-to-date zijn en in het structurele aanbod van LOB in het programma. Voor ongeveer 65% van de docenten geldt (enigszins) dat het nieuwe beroepsgerichte programma andere inhoudelijke kennis van hen vraagt en dat ze op een andere manier lesgeven dan voorheen. De geraadpleegde docenten zijn verdeeld over de stelling dat ze het nieuwe beroepsgerichte programma met meer plezier en enthousiasme geven dan het oude programma (grafiek 4.22).

Grafiek 4.22: Impact van het nieuwe beroepsgerichte programma.

Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Voor de percentages uitgesplitst per profiel, zie tabellen 1.9 t/m 1.15 in de bijlage. Hier volgt een beschrijving per stelling.

- 44% van de docenten geeft aan het nieuwe beroepsgerichte programma met meer plezier en enthousiasme te geven dan het oude programma. De verdelingen verschillen per profiel. Profielen waarvan de meerderheid het nieuwe programma niet met meer plezier en enthousiasme geeft dan het oude programma, zijn Groen (77% oneens), PIE (61% oneens), D&P (57% oneens) en HBR (43% oneens en 29% weet het niet). Profielen waarvan de meerderheid het nieuwe programma wel met meer plezier geven zijn E&O (66% eens), BWI (54% eens) en Z&W (53% eens).
- 69% van de docenten vindt dat het nieuwe van het examenprogramma zit in inhouden die up-to-date zijn. De meeste profielen hebben ongeveer dezelfde verdeling. Docenten van BWI en D&P zijn het vaakste ermee eens (82% en 78%, respectievelijk). Bij HBR zijn de meeste docenten het oneens met de stelling (28% is het eens).
- Ruim de helft van de docenten (59%) vindt dat het nieuwe van het examenprogramma zit in het structurele aanbod van LOB in het programma. De meeste profielen hebben ongeveer dezelfde verdeling, maar bij Groen en HBR zijn de docenten overwegend oneens met de stelling (39% en 43%, respectievelijk) – bij deze profielen is ook een opvallend aantal 'ik weet het niet / n.v.t.' antwoorden (Groen 23% en HBR 29%).
- De meeste docenten (82%) vinden dat het nieuwe van het examenprogramma zit in de mogelijkheid voor leerlingen om keuzevakken uit andere beroepsgerichte profielen te volgen. De meeste profielen hebben ongeveer dezelfde verdeling, maar bij HBR zijn de docenten overwegend oneens met de stelling (43% is het eens).
- De meeste docenten (70%) geeft aan dat het nieuwe beroepsgerichte programma andere inhoudelijke kennis van ze vraagt dan voorheen. De profielen hebben ongeveer dezelfde verdeling. Opvallend is dat de PIE-docenten het vaker ermee eens zijn (85%) dan de andere profielen, en dat de Z&W-docenten het er het minst vaak mee eens zijn (42% eens).
- Twee derde van de docenten geeft door het nieuwe beroepsgerichte programma op een andere manier les dan voorheen. De profielen hebben ongeveer dezelfde verdeling. De HBR-docenten zijn het vaakste ermee eens, docenten van E&O zijn het er het minst vaak mee eens (53%).
- De meeste docenten (87%) vinden dat de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma een aanzienlijke taakverzwaring betekent. De meeste profielen hebben een vergelijkbare verdeling, maar opvallend is dat alle BWI-docenten (100%) het daarmee eens zijn; en dat 29% van HBR docenten het daarmee helemaal oneens is.

4.3.4 Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma

De stellingen die aan de docenten zijn voorgelegd in de vragenlijst over de uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte examenprogramma hebben betrekking op verschillende thema's, namelijk algemeen, deskundigheid, toetsing, materialen en ruimte(s). De resultaten met betrekking tot deze stellingen worden in onderstaande sub-paragrafen per thema beschreven

Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma: algemeen

In vergelijking met de startmeting ervaren meer van de geraadpleegde docenten dat ze het examenprogramma goed kunnen uitvoeren in de klas. Ook de inhoud van de syllabus is bij de huidige meting voor meer van de geraadpleegde docenten goed uitvoerbaar in de klas in vergelijking met de startmeting. Ongeveer 60% van de geraadpleegde docenten geeft aan met het nieuwe examenprogramma (enigszins) voldoende diepgang te kunnen bereiken en dat het aantal contacturen voor het beroepsgerichte programma (enigszins) toereikend is. Bijna 70%

van de docenten geeft aan zich (enigszins) gesteund te voelen door de schoolleiding bij de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma (grafiek 4.23).

Grafiek 4.23: Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma, algemeen.

Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Voor de percentages uitgesplitst per profiel, zie tabellen 1.16, 1.17, 1.21, 1.22, 1.28 in de bijlage. Hier volgt een beschrijving per stelling.

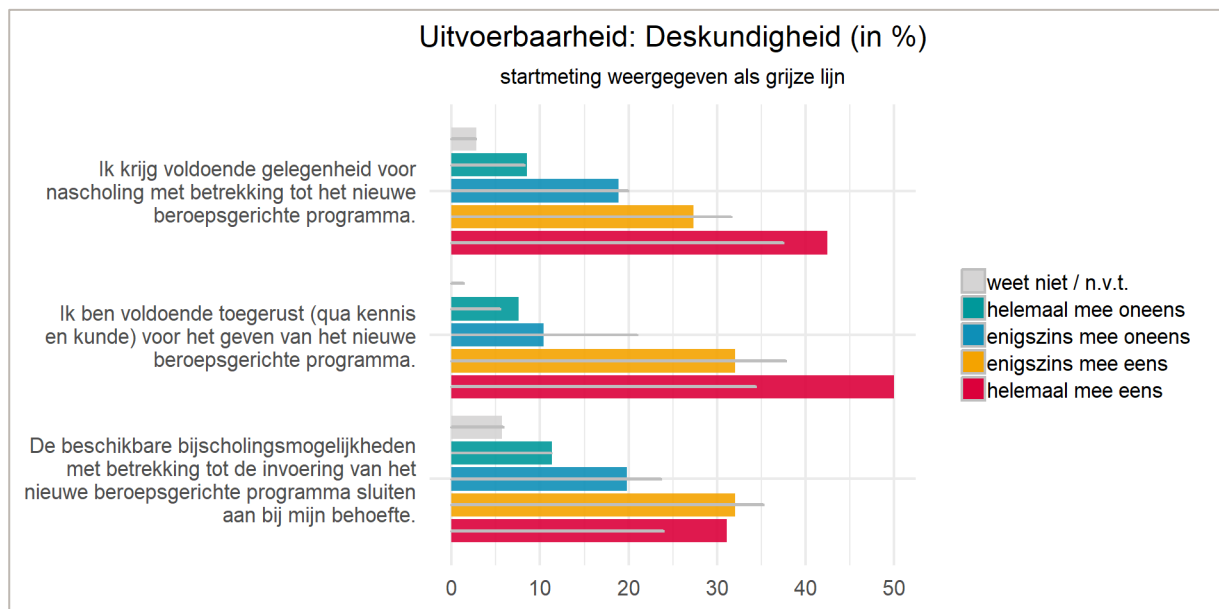
- De meeste docenten (60%) vinden dat zij in het nieuwe examenprogramma voldoende diepgang kunnen bereiken. De meeste profielen hebben ongeveer dezelfde verdeling. Opvallende verschillen zijn dat de meeste docenten van D&P en Groen het oneens zijn met de stelling (52% en 54% oneens, respectievelijk).
- De ruime meerderheid van de docenten (69%) voelt zich gesteund door de schoolleiding bij de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma. De meeste profielen hebben ongeveer dezelfde verdeling als het totaalbeeld. Opvallend is dat 100% van de HBR docenten het eens is met de stelling; bij Groen is iets meer dan de helft het ermee eens (54%).
- Twee derde van de docenten vindt het examenprogramma goed uitvoerbaar in de klas. De meeste profielen hebben ongeveer dezelfde verdeling als het totaalbeeld. Opvallend is dat 61% van de PIE docenten het oneens is met de stelling.
- Ruim de helft (59%) van de docenten vindt het aantal contacturen voor het beroepsgerichte programma toereikend. Dit beeld komt overeen met de meeste

profielen. Opvallend verschil is dat voor BWI en HBR de meeste docenten het oneens met de stelling (54% en 58% oneens, respectievelijk).

- De meeste docenten (63%) vinden de inhoud van de syllabus bij het examenprogramma goed uitvoerbaar in de klas. Opvallend is dat 62% van de Groen docenten, 58% van de HBR docenten en 53% van de PIE docenten het oneens zijn met de stelling; bij Z&W daarentegen is 90% het eens met de stelling.

Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma: deskundigheid

Meer dan 80% van de geraadpleegde docenten voelt zich (engszins) voldoende toegerust voor het geven van het nieuwe beroepsgerichte programma. Dit is een significante toename in vergelijking met de startmeting. 69% vindt dat er (engszins) voldoende gelegenheid voor nascholing is. Voor 63% sluit het aanbod van bijscholingsmogelijkheden aan op de behoefte (grafiek 4.24).

Grafiek 4.24: Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma, deskundigheid.

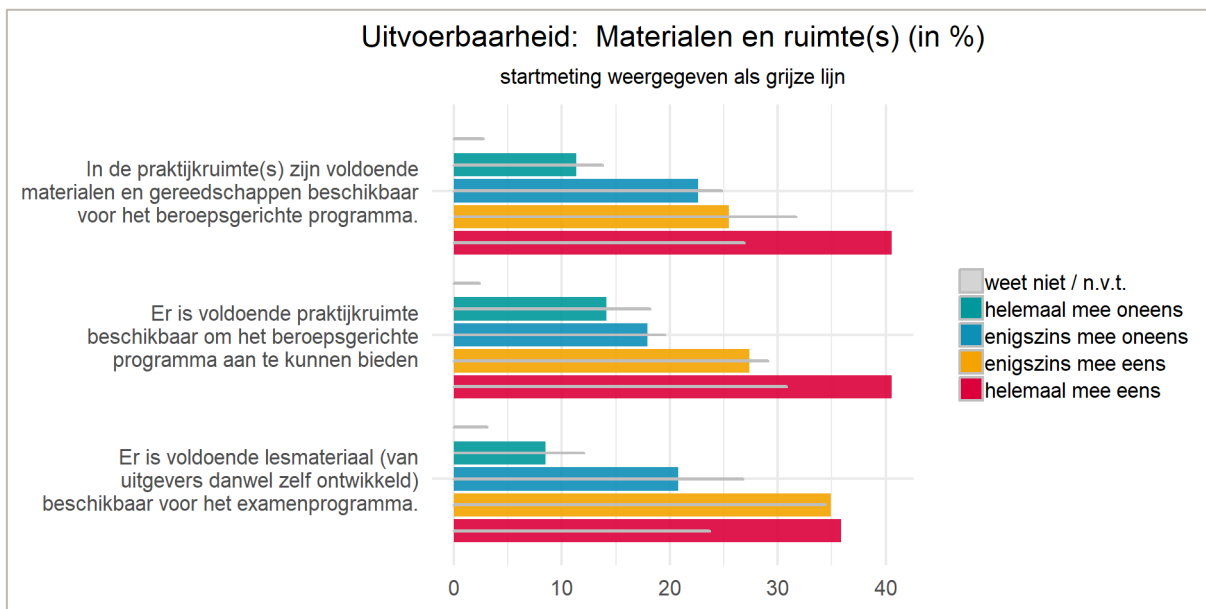
Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Voor de percentages uitgesplitst per profiel, zie tabellen 1.25 t/m 1.27 in de bijlage. Hier volgt een beschrijving per stelling.

- De meeste docenten (69%) hebben voldoende gelegenheid voor nascholing met betrekking tot het nieuwe beroepsgerichte programma. De verdelingen per profiel komen redelijk overeen met dat beeld. Docenten bij de profielen HBR en E&O zijn het vaker eens met de stelling (86%); bij de docenten PIE is slechts een kleine meerderheid (54%) het ermee eens.
- 82% van de docenten vindt zich voldoende toegerust voor het geven van het nieuwe beroepsgerichte programma. Er zijn geen opvallende verschillen tussen de profielen.
- De meeste docenten (63%) vinden dat de beschikbare bijscholingsmogelijkheden m.b.t. de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma aansluiten bij hun behoefte. De verdelingen van de antwoorden uitgesplitst per profiel komen overeen met het totaalbeeld, waarbij PIE het laagste percentage eens heeft (53%) en BWI het hoogste (91%).

Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma: materialen en ruimte(s)

Ongeveer twee derde van de geraadpleegde docenten geeft aan dat er (enigszins) voldoende lesmateriaal is en dat er genoeg praktijkruimte met voldoende materialen en gereedschappen beschikbaar zijn voor het beroepsgerichte programma. Ten opzichte van de startmeting geven meer docenten aan dat er voldoende lesmateriaal beschikbaar is (grafiek 4.25).

Grafiek 4.25: Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma, materialen en ruimte(s).

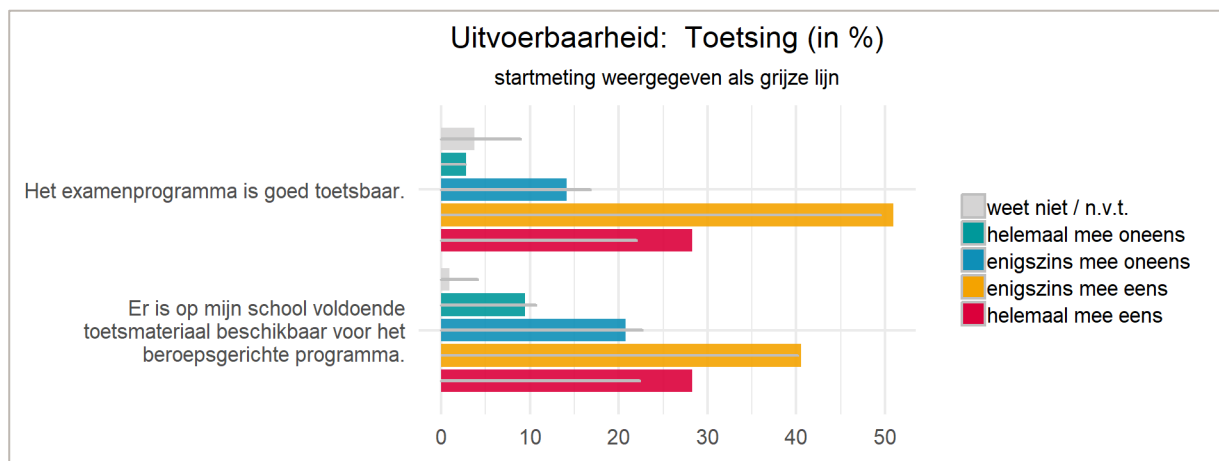
Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Voor de percentages uitgesplitst per profiel, zie tabellen 1.18, 1.23 en 1.24 in de bijlage. Hier volgt een beschrijving per stelling.

- Twee derde van de docenten heeft in de praktijkruimte(s) voldoende materialen en gereedschappen beschikbaar voor het beroepsgerichte programma. De verdelingen per profiel komen redelijk overeen met dat beeld, behalve voor D&P: daar zijn de meeste docenten (56%) het oneens met de stelling.
- Ruim twee derde (68%) van de docenten heeft voldoende praktijkruimte beschikbaar om het beroepsgerichte programma aan te kunnen bieden. De verdelingen per profiel komen redelijk overeen met dat beeld. D&P scoort het laagste met 56% eens en PIE het hoogste met 85% eens.
- De meeste docenten (71%) heeft lesmateriaal beschikbaar voor het examenprogramma. De verdelingen per profiel komen redelijk overeen met dat beeld; opvallend is dat bij HBR 100% van de docenten het daarmee eens is, maar bij E&O slechts 50% en bij Groen 38%.

Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma: toetsing

Bijna 80% van de geraadpleegde docenten vindt het beroepsgerichte examenprogramma (enigszins) goed toetsbaar. Het toetsmateriaal is (enigszins) voldoende beschikbaar volgens bijna 70% van de docenten (grafiek 4.26).

Grafiek 4.26: Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma, toetsing.

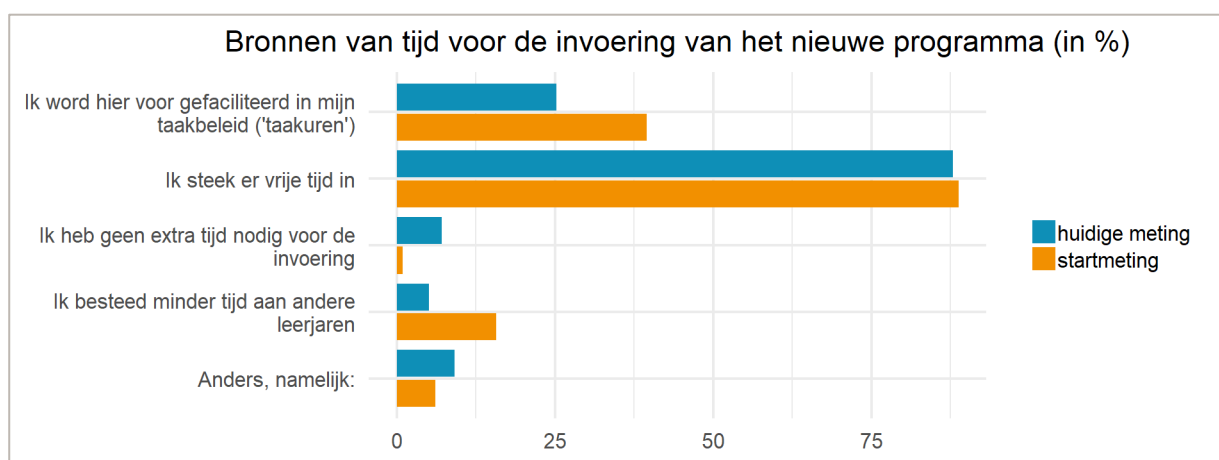
Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Voor de percentages uitgesplitst per profiel, zie tabellen 1.19 en 1.20 in de bijlage. Hier volgt een beschrijving per stelling.

- De meeste docenten (79%) vinden het examenprogramma goed toetsbaar. Er zijn geen opvallende verschillen tussen de profielen.
- De meeste docenten (69%) hebben op school voldoende toetsmateriaal voor het beroepsgerichte programma. De profielen hebben een overeenkomende verdeling; opvallend is dat de docenten van Groen het even vaak eens als oneens zijn (en 8% is onbeslist).

4.3.5 Tijd voor de invoering

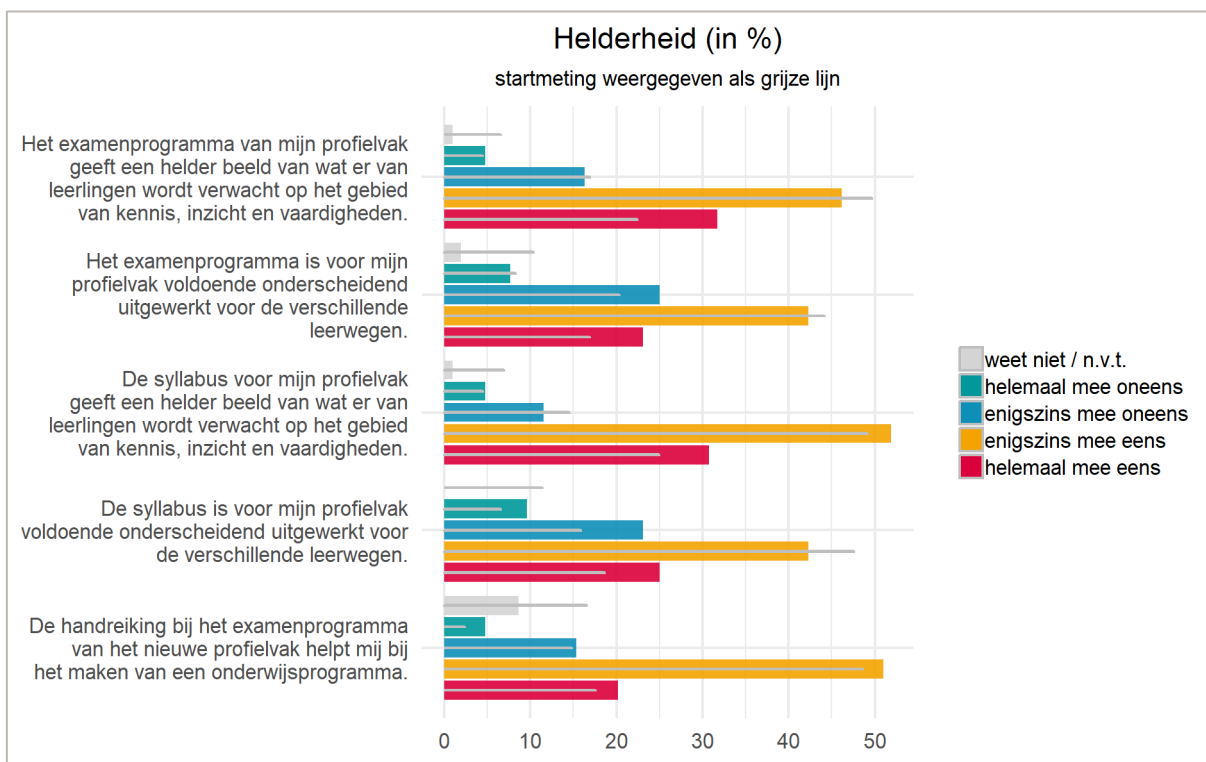
Ongeveer 90% van de geraadpleegde docenten geeft aan hun vrije tijd te gebruiken voor de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma. Maar een kwart wordt gefaciliteerd voor de invoering. Een klein gedeelte van de docenten geeft aan minder tijd te besteden aan andere leerjaren of geen extra tijd (meer) nodig te hebben voor de invoering (grafiek 4.27). Bij 'anders' (9%) wordt genoemd: het wordt niet gefaciliteerd en dat leidt tot problemen (n=3), er is te weinig tijd vanuit school gegeven (n=2), collega's worden gefaciliteerd, ik werd gefaciliteerd maar nu niet meer, binnen de lestijd, bapo-uren.

Grafiek 4.27: Bronnen van tijd voor de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma (meerdere antwoorden mogelijk)

4.3.6 Helderheid van het nieuwe beroepsgerichte programma

Ongeveer 80% van de geraadpleegde docenten vindt dat het nieuwe examenprogramma en de syllabus voor hun profielvak (enigszins) een helder beeld geven over wat er van leerlingen wordt verwacht op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden. Hierbij geeft ongeveer 70% van aan dat de handreiking bij het examenprogramma van het nieuwe profielvak hun (enigszins) helpt bij het maken van een onderwijsprogramma. Ten opzichte van de startmeting hebben meer docenten zich een mening gevormd over de vraag of het examenprogramma en de syllabus voldoende onderscheidend zijn uitgewerkt voor de verschillende leerwegen. Ongeveer 65% van de docenten vindt dat dit (enigszins) het geval is (grafiek 4.28).

Grafiek 4.28: Helderheid van het nieuwe beroepsgerichte programma.

Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Voor de percentages uitgesplitst per profiel, zie tabellen 1.29 en 1.30 in de bijlage. Hier volgt een beschrijving per stelling.

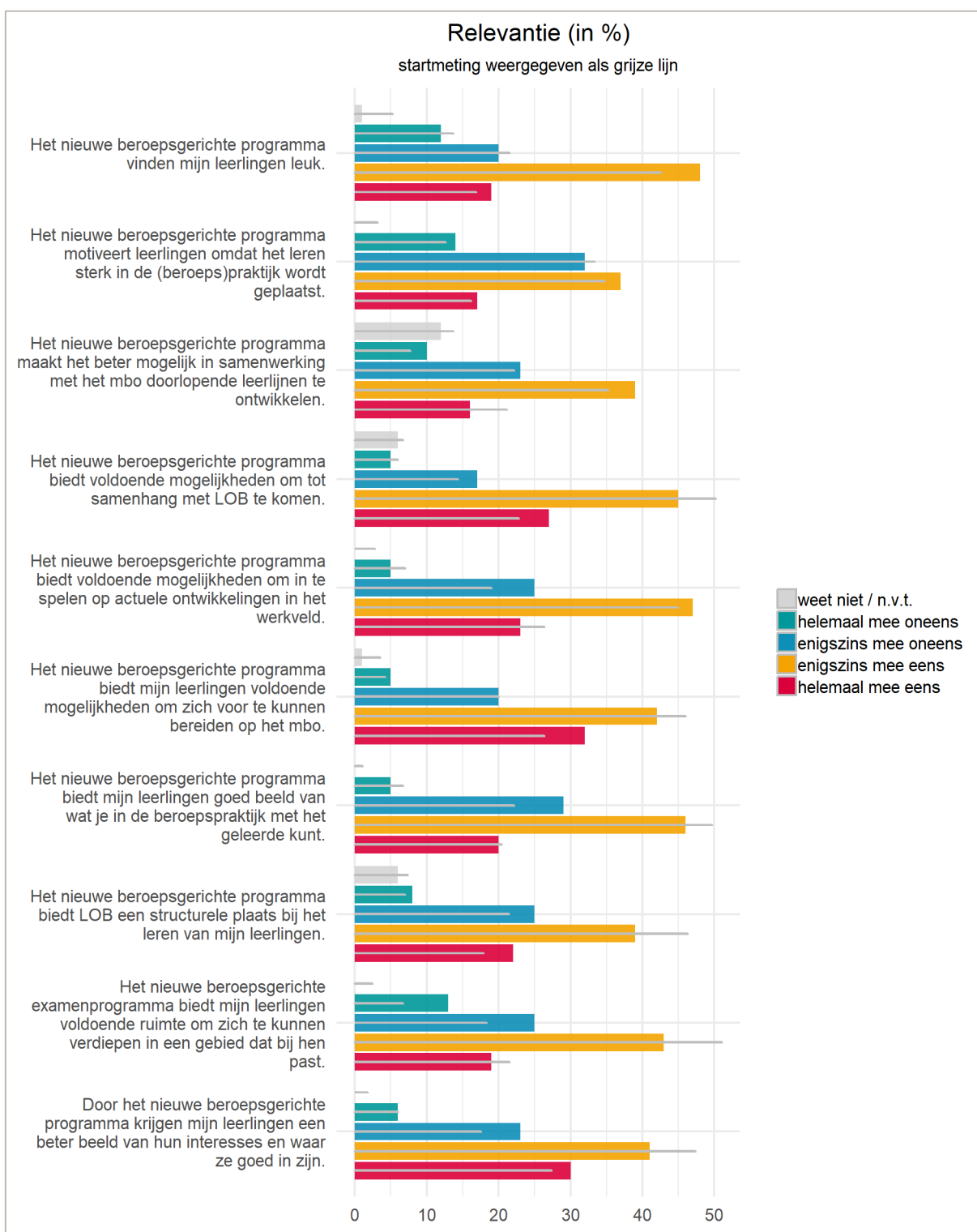
- 78% van de docenten vindt dat het examenprogramma van hun profielvak een helder beeld geeft van wat er van leerlingen wordt verwacht op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden. De verdelingen per profiel komen redelijk overeen met dat beeld. E&O heeft het hoogste percentage eens 100% en HBR het laagste (57%).
- Ongeveer twee derde (65%) van de docenten vindt dat het examenprogramma voor hun profielvak voldoende onderscheidend uitgewerkt voor de verschillende leerwegen. De verdelingen per profiel komen redelijk overeen met dat beeld. BWI heeft het hoogste percentage eens (91%) en D&P het laagste (61%). Groen en E&O wijken af omdat daar evenveel docenten het eens als oneens zijn met de stelling (50%).
- 83% van de docenten vindt dat de syllabus voor hun profielvak een helder beeld geeft van wat er van leerlingen wordt verwacht op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden. De verdelingen per profiel komen redelijk overeen met dat beeld. Z&W heeft het hoogste percentage eens (94%) en HBR het laagste (57%).
- Twee derde van de docenten vindt dat de syllabus voor hun profielvak voldoende onderscheidend is uitgewerkt voor de verschillende leerwegen. De verdelingen per

profiel komen redelijk overeen met dat beeld. Z&W heeft het hoogste percentage eens (79%) en E&O het laagste (57%). Groen wijkt af omdat evenveel docenten het eens als oneens zijn met de stelling (50%).

- 71% van de docenten vindt dat de handreiking bij het examenprogramma van het nieuwe profielvak ze helpt bij het maken van een onderwijsprogramma. De profielen laten een overeenkomend beeld zien. HBR en PIE vallen op doordat bij deze profielen een relatief groot deel antwoordt antwoorden 'weet niet / n.v.t.' (14% en 25% respectievelijk) - ruim de helft van de docenten van deze profielen zijn het eens met de stelling (57% en 58% respectievelijk).*

4.3.7 Relevantie van het nieuwe beroepsgerichte programma

Driekwart van de geraadpleegde docenten geeft aan dat het nieuwe beroepsgerichte programma hun leerlingen (enigszins) voldoende mogelijkheden biedt om zich voor te bereiden op het mbo. Ongeveer 70% van de docenten is het (enigszins) eens met de stellingen dat er voldoende mogelijkheid is om tot samenhang met LOB te komen, dat er voldoende mogelijkheid is om in te spelen op actuele ontwikkelingen in het werkveld en dat leerlingen een beter beeld krijgen van hun interesses en waar ze goed in zijn. Ongeveer 65% van de docenten geeft aan dat hun leerlingen het nieuwe beroepsgerichte programma leuk vinden en dat het de leerlingen een goed beeld biedt van wat ze in de beroepspraktijk met het geleerde kunnen. Ongeveer 60% van de docenten is het (enigszins) eens met de stellingen dat het nieuwe beroepsgerichte programma hun leerlingen voldoende ruimte biedt om zich te kunnen verdiepen in een gebied dat bij hen past, en dat het nieuwe beroepsgerichte programma LOB een structurele plaats bij het leren van hun leerlingen biedt. Zo'n 55% van de docenten is het (enigszins) eens met de stelling dat het nieuwe beroepsgerichte programma de ontwikkeling van doorlopende leerlijnen in samenwerking met het mbo beter mogelijk maakt; 12% gaf aan dit niet te weten. Docenten zijn het meest verdeeld over de stelling dat het nieuwe beroepsgerichte programma leerlingen motiveert omdat het leren sterk in de (beroeps)praktijk wordt geplaatst (grafiek 4.29).

Grafiek 4.29: Relevantie van het nieuwe beroepsgerichte programma.

Opvallende afwijkingen per beroepsgericht profiel ten opzichte van het gemiddelde

Voor de percentages uitgesplitst per profiel, zie tabellen 1.34 t/m 1.43 in de bijlage. Hier volgt een beschrijving per stelling.

- *Twee derde van de docenten denkt dat hun leerlingen het nieuwe beroepsgerichte programma leuk vinden. De meeste verdelingen per profiel komen overeen met dat beeld. Opvallend verschil is dat de meeste docenten bij Groen (64%) het oneens zijn met de stelling.*
- *Ruim de helft van de docenten (54%) denkt dat het nieuwe beroepsgerichte programma leerlingen motiveert omdat het leren sterk in de (beroeps)praktijk wordt geplaatst. Zichtbare verschillen tussen de profielen zijn dat bij BWI een hoger percentage het eens is met de stelling (82%); en de meeste docenten E&O en Groen zijn het oneens met de stelling (57% en 73% oneens, respectievelijk)*
- *Ruim de helft van de docenten (55%) vindt dat het nieuwe beroepsgerichte programma het beter mogelijk maakt om in samenwerking met het mbo doorlopende leerlijnen te ontwikkelen. De meeste profielen laten een overeenkomend beeld zien, behalve Groen waar driekwart van de docenten het oneens is met de stelling.*
- *72% van de docenten vindt dat het nieuwe beroepsgerichte programma voldoende mogelijkheden biedt om tot samenhang met LOB te komen. De profielen laten een overeenkomend beeld zien en er zijn geen opvallende verschillen tussen de profielen.*
- *70% van de docenten vindt dat het nieuwe beroepsgerichte programma voldoende mogelijkheden biedt om in te spelen op actuele ontwikkelingen in het werkveld. De profielen laten een overeenkomend beeld zien en er zijn geen opvallende verschillen tussen de profielen.*
- *Driekwart van de docenten vindt dat het nieuwe beroepsgerichte programma hun leerlingen voldoende mogelijkheden biedt om zich voor te bereiden op het mbo. De meeste profielen laten een overeenkomend beeld zien, maar bij HBR is het percentage eens lager (57% is het eens). Groen is verschillend omdat daar de meeste docenten oneens zijn met de stelling (54%).*
- *Twee derde van de docenten vindt dat het nieuwe beroepsgerichte programma hun leerlingen goed beeld biedt van wat je in de beroepspraktijk kunt met het geleerde. De meeste profielen laten een overeenkomend beeld zien, behalve HBR waar ruim de helft van de docenten (57%) het oneens is met de stelling.*
- *61% van de docenten vindt dat het nieuwe beroepsgerichte programma LOB een structurele plaats biedt bij het leren van hun leerlingen. De meeste profielen laten een overeenkomend beeld zien. Opvallende verschillen zijn dat het percentage eens bij PIE hoger is (82%) en dat de meeste docenten van HBR en Groen het oneens zijn met de stelling (57% en 54% oneens, respectievelijk).*
- *62% van de docenten vindt dat het nieuwe beroepsgerichte examenprogramma hun leerlingen voldoende ruimte biedt om zich te verdiepen in een gebied dat bij hen past. De meeste profielen laten een overeenkomend beeld zien. Groen is verschillend omdat de meeste docenten het oneens zijn met de stelling (73% oneens).*
- *De meeste docenten (71%) vinden dat door het nieuwe beroepsgerichte programma hun leerlingen een beter beeld krijgen van hun interesses en waar ze goed in zijn. De meeste profielen laten een overeenkomend beeld zien. Groen is verschillend omdat de meeste docenten het oneens zijn met de stelling (54% oneens).*

4.3.8 Sterke en zwakke punten van de beroepsgerichte examenprogramma's

In het vragenlijstonderzoek is docenten gevraagd twee sterke en twee zwakke punten van het beroepsgerichte examenprogramma te noemen van hun profiel.

De volgende sterke punten zijn minstens vijf keer genoemd en staan op volgorde van frequentie. De punten zijn aangevuld met een aantal karakteriserende citaten van de gegeven antwoorden.

- *Meer keuzevrijheid, ruime keuzemogelijkheden voor de leerlingen (n=26): 'dat de leerlingen niet aan één profiel gebonden zijn bij de keuzedelen', 'de leerling heeft nu een keuze', 'het bieden van keuzemogelijkheden aan leerlingen wat zorgt voor (meer) motivatie', 'ruime keuze voor de leerlingen'*
- *Brede oriëntatie van de leerlingen (n=24): 'brede oriëntatie op het beroep', 'breed aanbod', 'verder kijken dan je eigen profiel', 'leerlingen doen veel kennis op in verschillende gebieden', 'het geeft een goed beeld van dat alles met elkaar samenhangt'*
- *Geïntegreerde LOB en verbetering van keuzeinzicht (n=23): 'integratie LOB met profielvak', 'LOB komt beter uit de verf', 'er wordt voldoende kennis meegegeven voor de beroepskeuze', 'de leerling kan zich goed oriënteren op het beroepenbeeld', 'sectoren beter in beeld', 'beter inzicht in keuzes voor mbo', 'leerlingen kunnen gerichtere keuzes maken'*
- *Variatie/uitbreiding van het programma (n=13): 'diversiteit', 'groot aanbod', 'verscheidenheid van kennis en vaardigheden', 'nieuwe vakken zoals webshop, logistiek', 'mooie mix van profielmodules en keuzevakken'*
- *Actuele inhoud van het programma (n=11): 'hedendaagse inzichten', 'mogelijkheid tot moderne specialisatie', 'bijna alles toekomstbestendig', 'aangepast aan maatschappelijke veranderingen en arbeidsmarkt ontwikkelingen', 'aandacht voor duurzaamheid', 'up to date'*
- *Grotere praktijkgerichtheid van het programma (n=10): 'leerlingen krijgen meer praktijkervaring', 'praktijk centraal', 'veel praktijken'*
- *Aandacht voor brede vaardigheden en persoonsontwikkeling (n=10): 'samenwerken tussen leerlingen', 'leerlingen leren met ICT en Office-pakket omgaan en dit is breed inzetbaar', 'bedrijfsmatig leren werken', 'aandacht voor moderne vaardigheden', 'examenprogramma over 21^e eeuwse vaardigheden', 'het programma biedt ruimte aan LOB/menswording', 'ontdekken van talenten en vaardigheden', 'leerlingen worden zelfstandiger'*
- *Flexibiliteit van het programma (n=9): 'keuze voor de school over de indeling van het onderwijsaanbod en programma', 'veel vrijheid voor de docent met keuzevakken', 'leerlingen kunnen moeiteloos overstappen binnen de afdeling', 'vrijheid voor leerlingen voor een individueel lesprogramma'*
- *Toegenomen samenwerking (n=5): 'alle afdelingen staan nu open voor samenwerking om leerlingen te oriënteren', 'de "verplichte" samenwerking met collegae', 'de breedte van het programma noodzaakt samenwerking met mbo's tot opzet van doorlopende leerlijn', 'geeft gelegenheid tot contact en samenwerking bedrijven'*

Ook noemen de geraadpleegde docenten uiteenlopende zwakke punten. De volgende zwakke punten zijn minstens vijf keer genoemd en staan op volgorde van frequentie. De punten zijn aangevuld met een aantal karakteriserende citaten uit de gegeven antwoorden.

- *Overladenheid van het programma (n=35): 'door overvol programma vrijwel geen tijd voor herhalingen en examenvoorbereiding', 'eindtermen staan niet in verhouding tot de omvang van een profieldeel', 'veel te veel vakinhoudelijke normen', 'naast het omvangrijke programma is er sprake van veel details, hier lopen leerlingen op vast', 'te weinig tijd voor profieloverstijgende projecten'*
- *Te weinig diepgang/te breed (n=32): 'te veel versnipperd door vier profieldelen, waardoor te weinig diepgang', 'het profiel is te breed, er wordt op te veel verschillende vakgebieden kennis en kunde gevraagd van de leerlingen', 'er gaat veel inhoud verloren, het is nog oppervlakkiger geworden in eindtermen', 'ik kan mijn leerlingen minder meegeven dan voor het nieuwe beroepsgerichte programma'*
- *Te theoretisch (n=20): 'veel rekenen en digitaal', 'te weinig praktisch', 'er wordt niet diep genoeg ingegaan op de praktische vaardigheden', 'ik kan mijn eigen ei op gebied van "vakmanschap" niet kwijt', 'veel theorie en weinig praktijk in de methodes'*
- *Niet geschikt voor bepaalde leerlingen (met name leerlingen die al weten wat ze willen) (n=18): 'leerlingen met duidelijke beroepskeuze worden benadeeld', 'door verplichte profieldelen is het moeilijk om leerlingen die al weten wat ze willen te motiveren', 'te moeilijk voor basisleerlingen', 'er zit te veel mbo-stof in het programma waardoor de "zwakkere" leerlingen te veel onnodige zaken moeten leren'*
- *Gebrek aan tijd, geld, scholing en middelen (n=14): 'veel ontwikkeltijd nodig', 'lastig voor oudere docent', 'veel buitenschoolse activiteiten met te weinig collega's', 'aanschaf van veel nieuwe middelen en materialen', 'onervaren docenten voor de klas', 'ruimtegebrek praktijkruimte', 'onvoldoende materiaal, gereedschap en bekwaamheid docent(en)'*
- *Problemen met organiseerbaarheid (n=12): 'de diversiteit in profieldelen maakt de praktische uitvoering in een groep van 20 leerlingen lastig, zeker omdat er in de praktijkruimte niet voor elke leerling in elk vakgebied een werkplek te realiseren is', 'grote diversiteit in kennis en niveau binnen een keuzevak', 'samenwerking met het mbo wordt genoemd, maar vind ik lastig om te realiseren door de vele mogelijke mbo's in de omgeving', 'meer administratief werk', 'kleinere scholen, minder docenten - en dan toch keuzevakken aanbieden, waardoor een docent meer keuzevakken gelijktijdig moet aanbieden; dit leidt tot "dagbesteding" of uitbesteden in "stages"', 'examen duur en moeilijk te organiseren', 'omdat school te groot is en ruimtegebrek heeft, is er geen keuze mogelijk'*
- *Gebrek aan kwalitatief goed lesmateriaal (n=10): 'specifieke handleidingen bestaan nog niet', 'veel fouten in theorieboeken', 'ICT-module niet toekomstbestendig', 'slechte kwaliteit lesmateriaal uitgevers', 'kost veel tijd om alle eindtermen te behalen, methodes zijn hier niet goed op ingespeeld; kost tijd om hierin te schiften en eigen materiaal ernaast te gebruiken'*
- *Ontevredenheid met de syllabi (n=9): 'syllabus is statisch en daardoor achterhaald', 'vele overlappingen bij de keuze- en profielvakken', 'te veel techniek in het programma', 'zaken die niet bij de praktijk passen', 'weinig tot geen mogelijkheden om aan te sluiten bij ontwikkelingen in het vakgebied', 'overlap in syllabi bij verschillende profielen'*

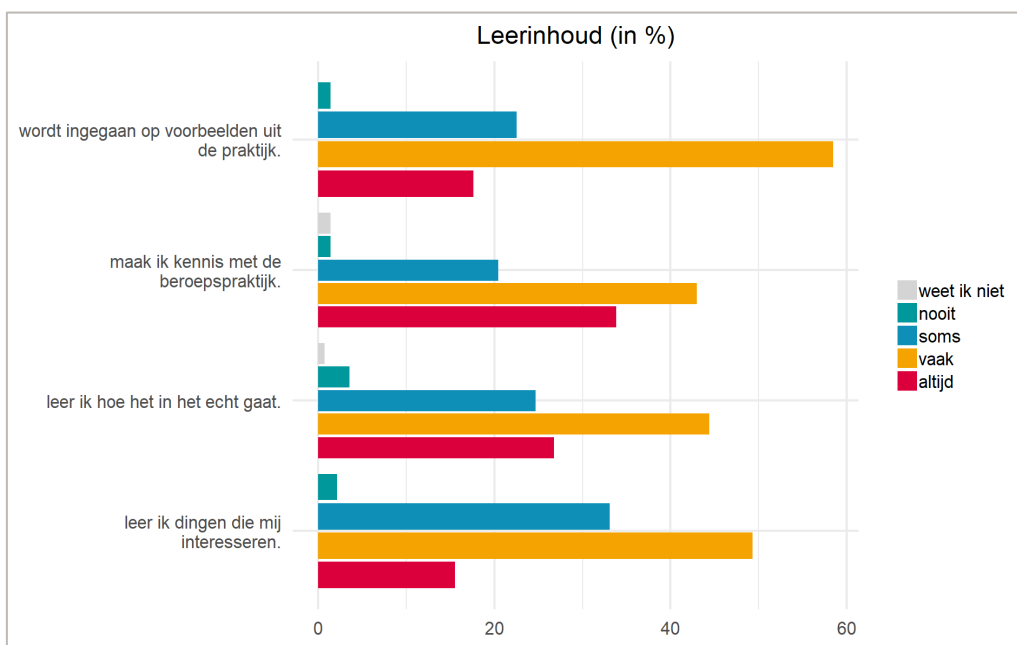
5. Resultaten leerlingvragenlijst

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de leerlingvragenlijst over de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's uiteengezet (schooljaar 2017-2018, leerjaar 4).

5.1 De onderwijspraktijk

5.1.1 Leerinhoud

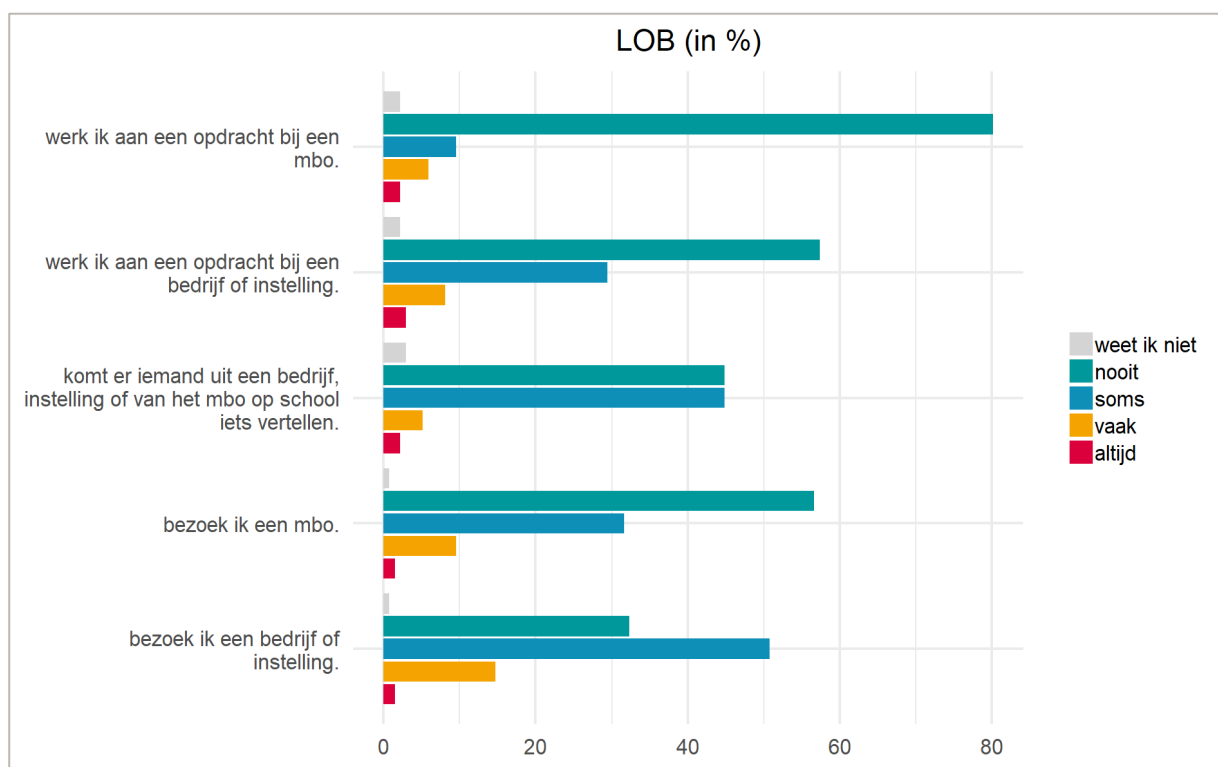
Driekwart van de bevroagde leerlingen geeft aan dat ze bij hun beroepsgerichte vak vaak of altijd kennis maken met de beroepspraktijk, en dat er vaak of altijd wordt ingegaan op voorbeelden uit de praktijk. Ongeveer 70% van de leerlingen vindt dat ze vaak of altijd leren hoe het echt gaat. Bijna twee derde leert vaak of altijd dingen die hun interesseren (grafiek 5.1).

Grafiek 5.1: Leerinhoud.

5.1.2 Loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB)

Een derde van de bevroagde leerlingen bezoekt nooit een bedrijf of instelling bij hun beroepsgerichte vak, iets meer dan de helft doet dat soms en 15% doet dat vaak (grafiek 5.2). Bij 45% van de leerlingen komt nooit iemand uit een bedrijf, instelling of mbo iets vertellen, maar bij 45% is dat soms en bij 5% is dat vaak. De meeste leerlingen (55%) bezoeken nooit een mbo. De meeste leerlingen geven aan dat ze nooit werken aan een opdracht bij het mbo (80% nooit) of bij een bedrijf of instelling (57% nooit, 30% soms).

Grafiek 5.2: LOB.

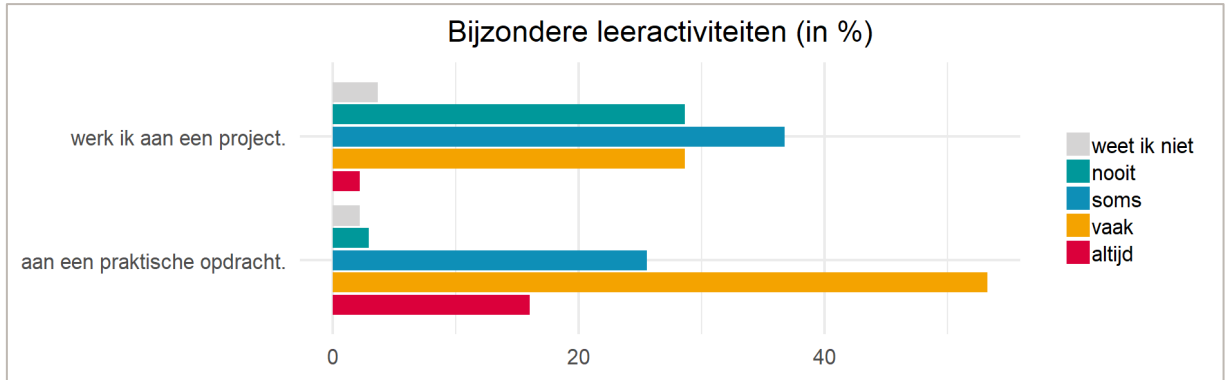
De meeste leerlingen (68%) geven aan dat hun ouders hen helpen bij het kiezen van een vervolgopleiding. Bijna 30% wordt geholpen door de mentor, ongeveer 10% wordt geholpen door een decaan of een beroepsgerichte docent. 22% van de bevroagde leerlingen geeft aan dat niemand hen helpt bij het kiezen van een vervolgopleiding. Bij 'Iemand anders, namelijk' (13%) worden ook genoemd: ikzelf (n=10), andere familieleden (n=4), vrienden/kennissen (n=2), mijn coach, mijn ouders en ik.

Grafiek 5.3: Wie helpt je bij het kiezen van een vervolgopleiding? (meerdere antwoorden mogelijk).

5.1.3 Bijzondere leeractiviteiten

70% van de bevroagde leerlingen geeft aan vaak of altijd aan een praktische opdracht te werken voor hun beroepsgerichte vak. Ongeveer 30% van de leerlingen werkt vaak aan een project, terwijl bijna 30% dat nooit doet (grafiek 5.4).

Grafiek 5.4: Bijzondere leeractiviteiten.

5.1.4 Beroepsgerichte keuzevakken

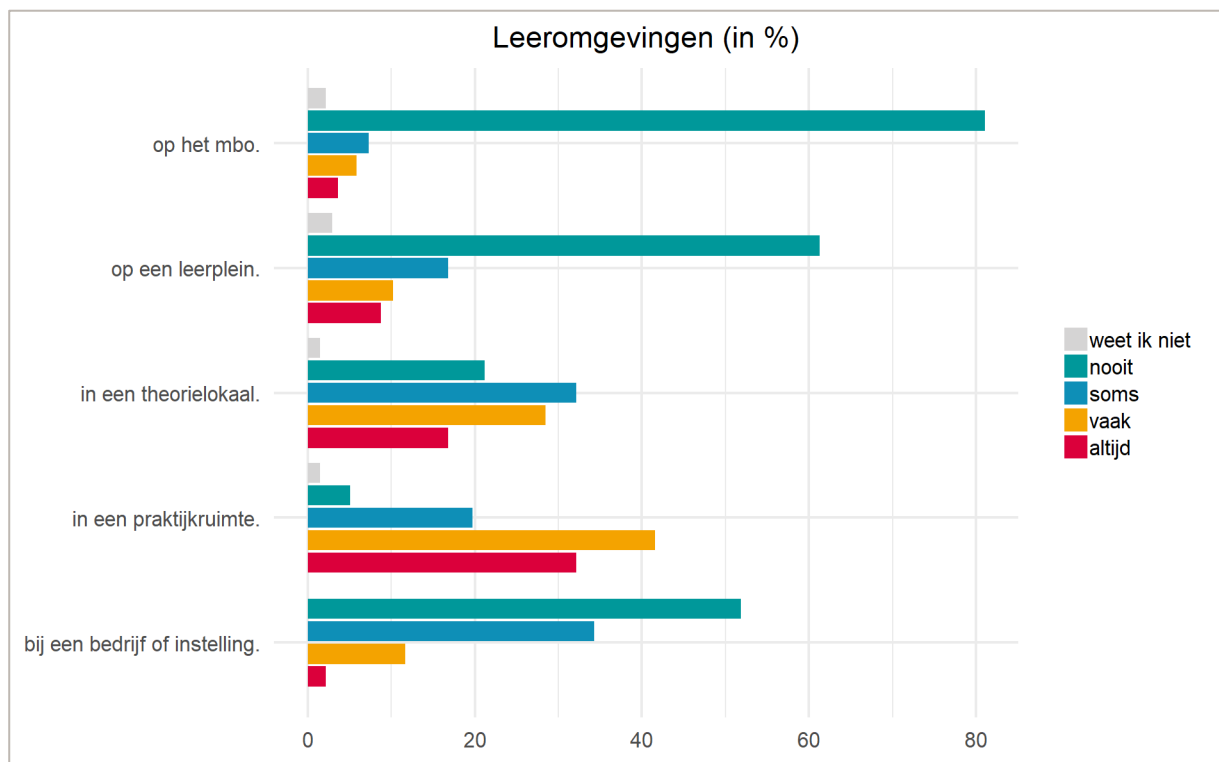
83% van de bevroagde leerlingen geeft aan dat ze beroepsgerichte keuzevakken mochten kiezen. 12% gaf aan van niet. Bijna de helft van de leerlingen geeft aan hierin geholpen te zijn door hun ouders, terwijl meer dan 40% door niemand geholpen was. Leerlingen worden in mindere mate geholpen door hun mentor (21%), een beroepsgerichte docent (12%) en/of een decaan (3%). Bij 'Iemand anders, namelijk' (8%) worden ook nog genoemd: ikzelf (n=6), mijn zus, mijn coach, vrienden, mijn ouders en ik.

Grafiek 5.5: Wie heeft je geholpen bij het kiezen van keuzevakken? (Meerdere antwoorden mogelijk).

5.1.5 Leeromgevingen

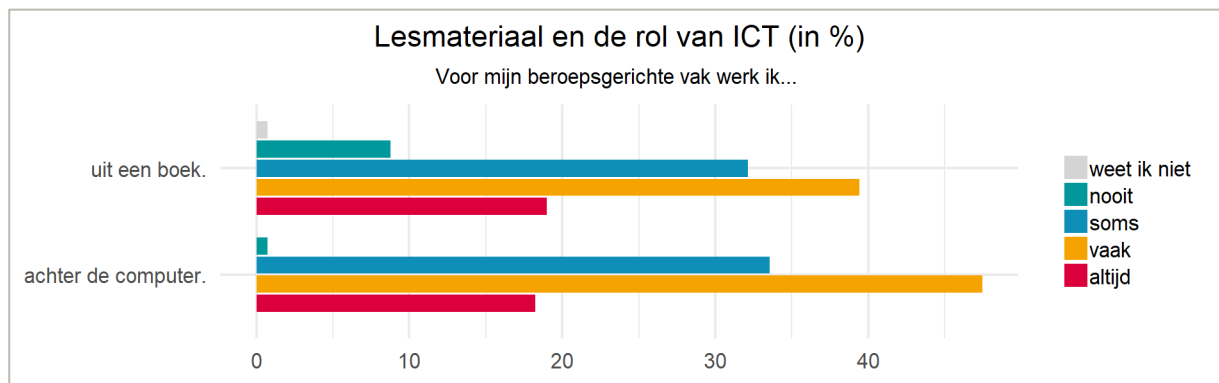
Meer dan 90% van de bevroagde leerlingen geeft aan soms, vaak of altijd in een praktijkruimte te werken voor hun beroepsgerichte vak. 45% werkt vaak of altijd in een theorielokaal voor hun beroepsgerichte vak, 32% doet dit soms. Iets meer dan de helft van de leerlingen (53%) werkt nooit bij een bedrijf of instelling voor hun beroepsgerichte vak. Ongeveer 60% van de leerlingen geeft aan nooit op een leerplein te werken en ongeveer 80% van de leerlingen geeft aan nooit op het mbo te werken voor hun beroepsgerichte vak (grafiek 5.6).

Grafiek 5.6: Leeromgevingen.

5.1.6 Lesmateriaal en de rol van ICT

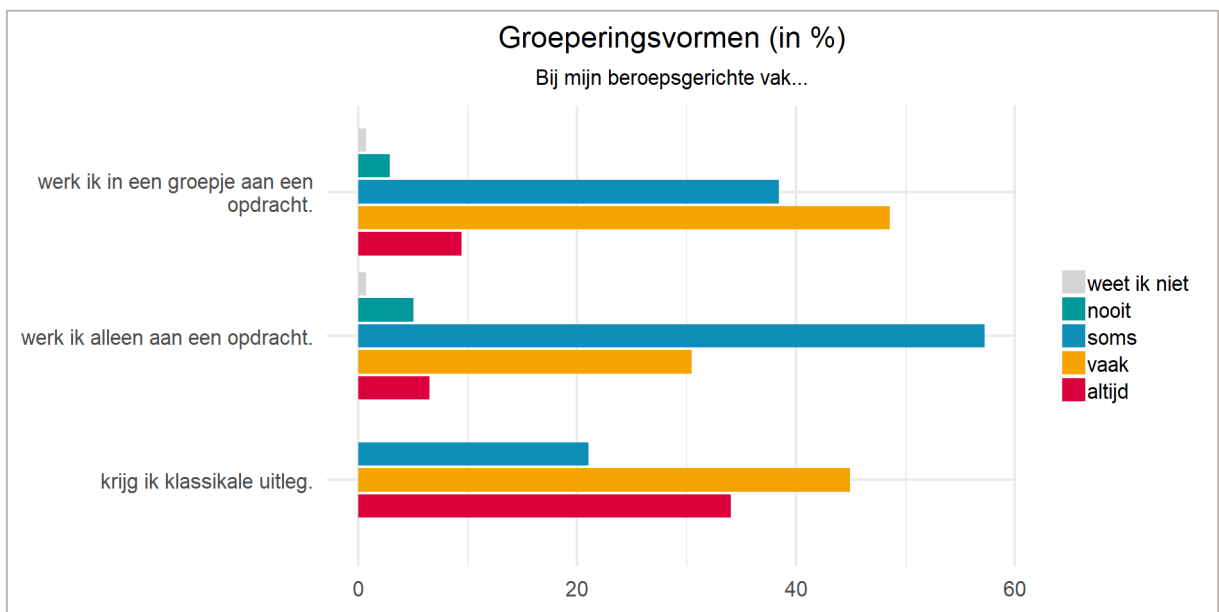
Praktisch alle leerlingen werken achter de computer voor hun beroepsgerichte vak. 17% doet dit altijd. 8% van de bevroagde leerlingen werkt nooit uit een boek voor hun beroepsgerichte vak, terwijl 18% dat altijd doet (grafiek 5.7).

Grafiek 5.7: Lesmateriaal en de rol van ICT.

5.1.7 Groeperingsvormen

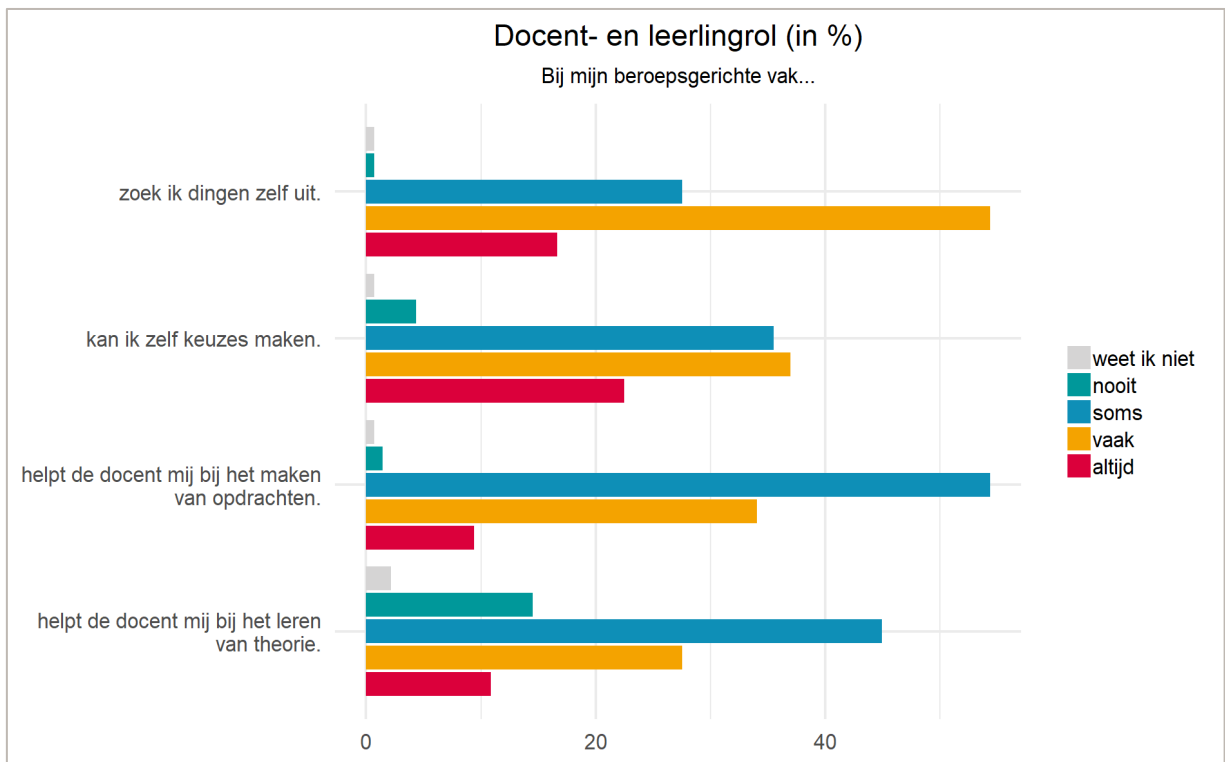
Een derde van de bevroagde leerlingen krijgt bij hun beroepsgerichte vak altijd klassikale uitleg. De meeste van hun werken soms (57%) of vaak (31%) alleen aan een opdracht. Bijna 60% werkt vaak of altijd in een groepje aan een opdracht bij hun beroepsgerichte vak (grafiek 5.8).

Grafiek 5.8: Groeperingsvormen.

5.1.8 Docent- en leerlingrol

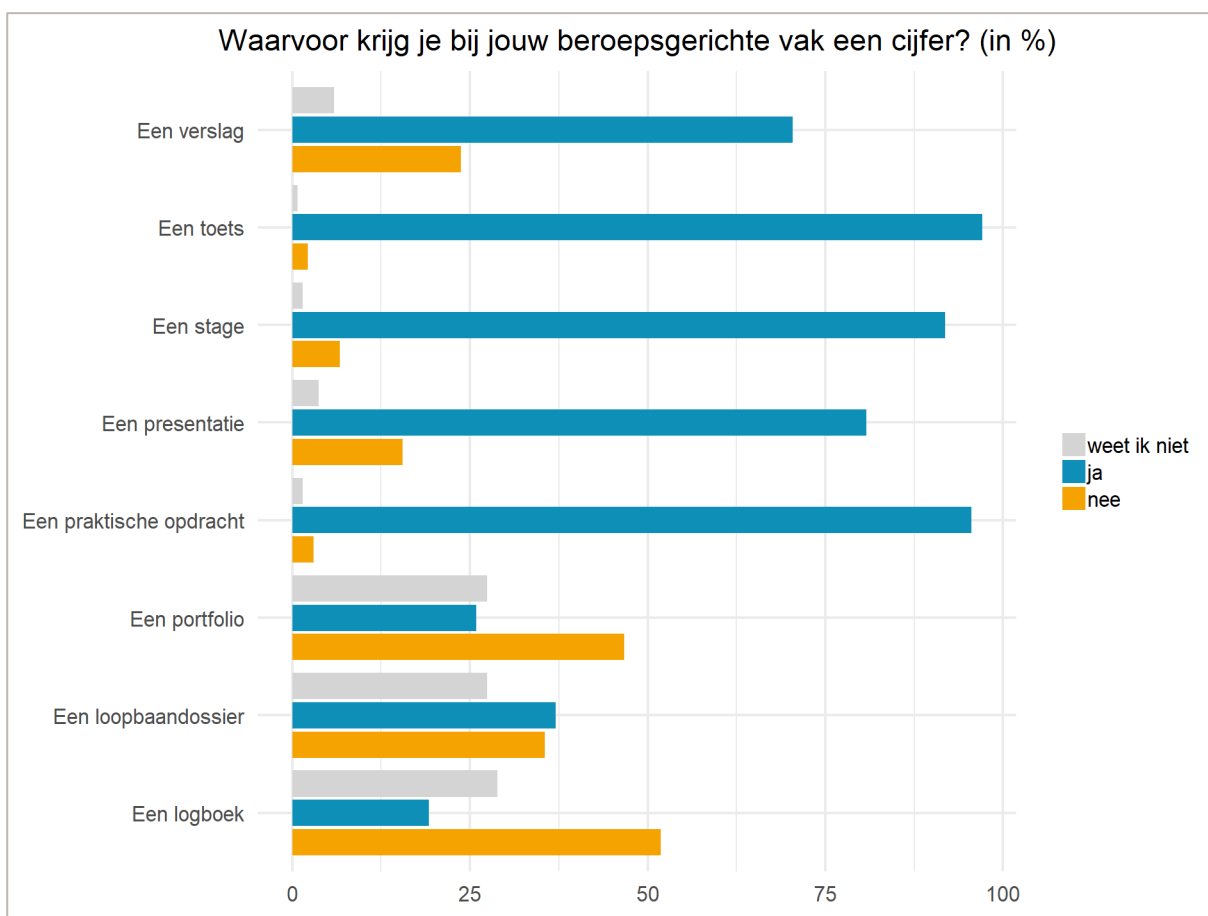
Ongeveer 70% van de bevroagde leerlingen geeft aan vaak of altijd dingen zelf uit te zoeken bij hun beroepsgerichte vak. Ongeveer 60% van de leerlingen zegt vaak of altijd keuzes te kunnen maken bij hun beroepsgerichte vak. Meer dan de helft van de leerlingen wordt soms geholpen door de docent bij het maken van de opdrachten, terwijl een derde vaak of altijd geholpen wordt. 15% geeft aan dat de docent hen nooit helpt bij het leren van de theorie (grafiek 5.9).

Grafiek 5.9: Docent- en leerlingrol.

5.1.9 Toetsing

Bijna alle leerlingen geven aan dat ze bij hun beroepsgerichte vak een cijfer krijgen voor hun toets, hun praktische opdracht en hun stage. Een gedeelte van de bevroagde leerlingen maakt geen verslag of presentatie voor een cijfer. Doordat de vraag zo gesteld was dat de leerlingen geen antwoord konden overslaan, is het aannemelijk dat leerlingen voor 'weet ik niet' gekozen hebben als ze niet op die manier beoordeeld worden. Dit zou verklaren waarom meer dan een kwart van de leerlingen aangeeft dat ze voor een portfolio, loopbaandossier en logboek niet weten of er een cijfer voor gegeven wordt bij hun beroepsgerichte vak. Ongeveer een derde van de leerlingen wordt beoordeeld op een portfolio of logboek en de helft krijgt voor het loopbaandossier een beoordeling (grafiek 5.10).

Grafiek 5.10: Toetsing.

5.1.10 Waarom kiezen leerlingen voor hun beroepsgerichte profiel?

Meer dan de helft van de bevroagde leerlingen geeft aan hun beroepsgerichte profiel te hebben gekozen omdat ze vonden dat het goed bij hen paste. 35% van de leerlingen geeft aan dat ze de andere profielen minder leuk vonden. Maar een klein gedeelte leerlingen geeft aan hun keuze te hebben gebaseerd op meningen of voorbeelden van anderen. Bij 'anders' wordt genoemd: er was geen mogelijkheid tot kiezen (n=17), het leek me leuk (n=10), profiel paste bij plannen voor de toekomst (n=4), ik wil dit al van kleins af aan (n=2), ik wist het nog niet en dit profiel zou een wat bredere toekomst zou hebben, ik wil het niet worden maar ik moest wat, de school had het aangepast, geen idee waarom ik dit heb gekozen.

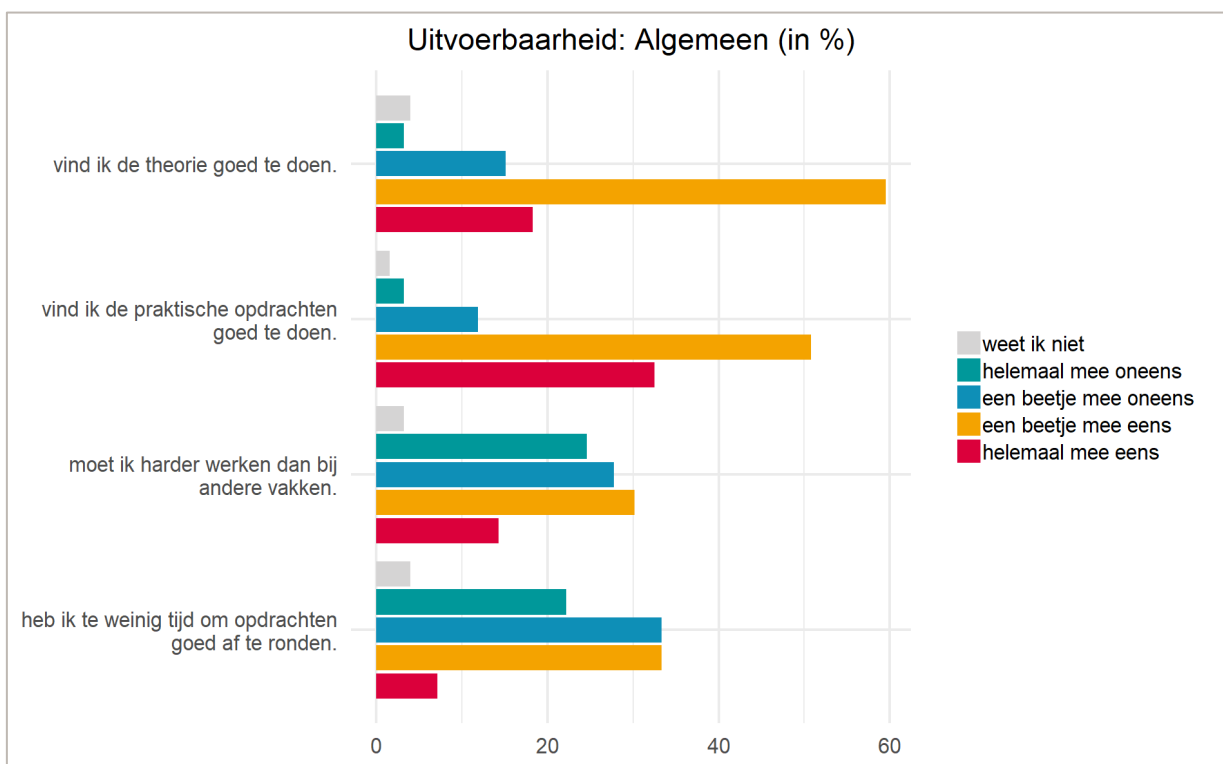

Grafiek 5.11: Redenen waarom leerlingen voor hun beroepsgerichte profiel hebben gekozen (meerdere antwoorden mogelijk).

5.2 Uitvoerbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid

5.2.1 Uitvoerbaarheid: algemeen

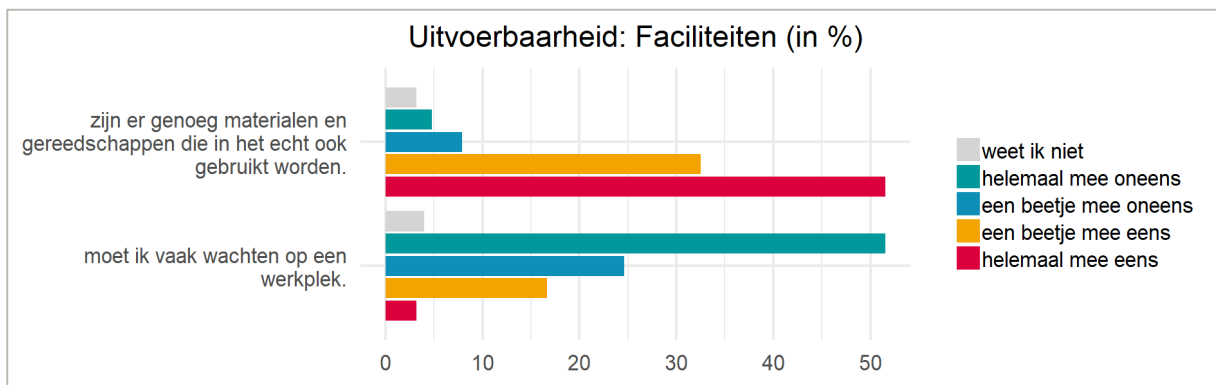
Ongeveer 80% van de bevroagde leerlingen geeft aan dat ze de theorie en de praktische opdrachten van hun beroepsgerichte vak een beetje of helemaal goed te doen vinden. De leerlingen zijn verdeeld over de vraag of ze bij hun beroepsgerichte vak harder moeten werken dan bij andere vakken en of ze te weinig tijd hebben om opdrachten goed af te ronden (grafiek 5.12).

Grafiek 5.12: Uitvoerbaarheid, algemeen.

5.2.2 Uitvoerbaarheid: faciliteiten

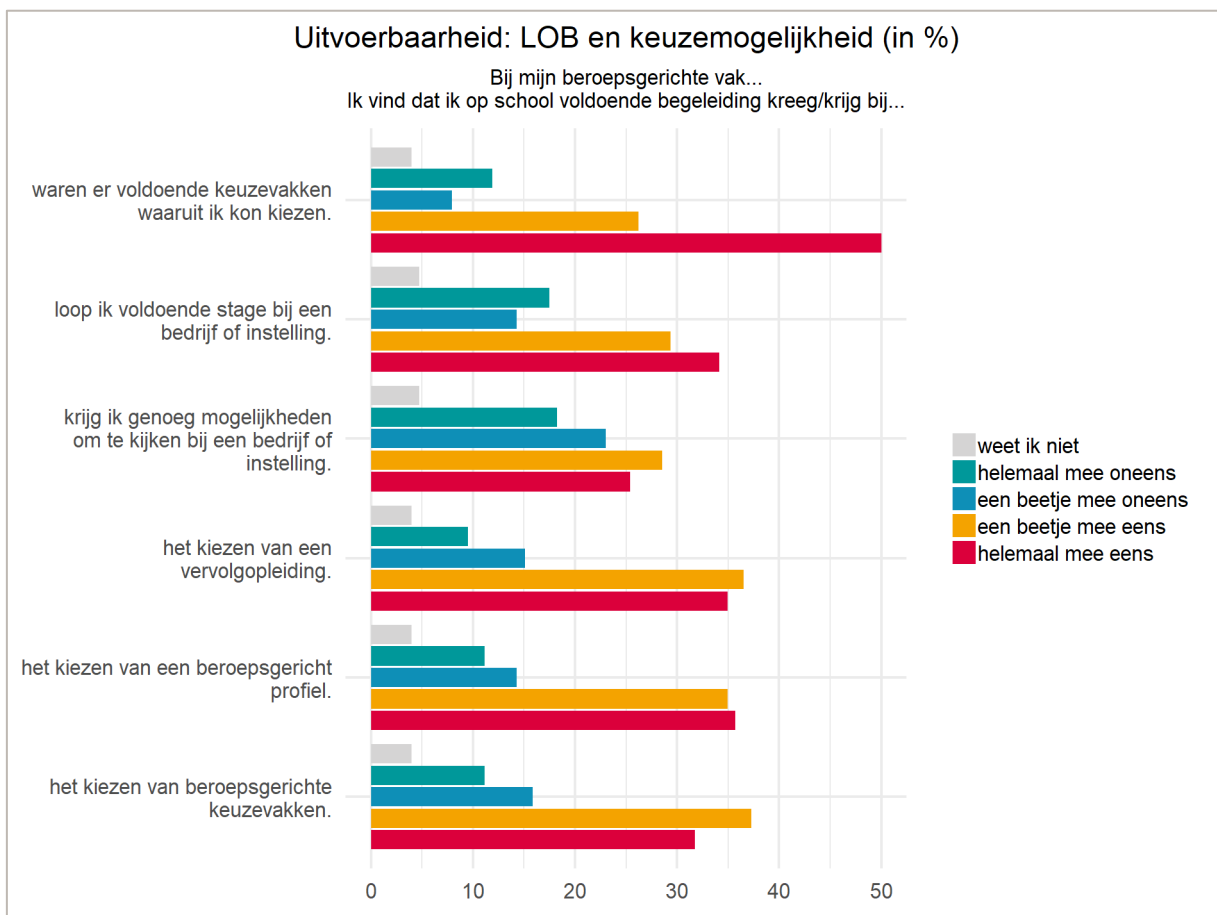
85% van de bevroagde leerlingen geeft aan dat er, als ze werken aan hun beroepsgerichte vak, genoeg materialen en gereedschappen zijn die in het echt ook gebruikt worden. Driekwart van de leerlingen is het een beetje of helemaal oneens met de stelling dat ze bij het werken aan hun beroepsgerichte vak vaak moeten wachten op een werkplek (grafiek 5.13).

Grafiek 5.13: Uitvoerbaarheid, faciliteiten.

5.2.3 Uitvoerbaarheid: LOB en keuzemogelijkheid

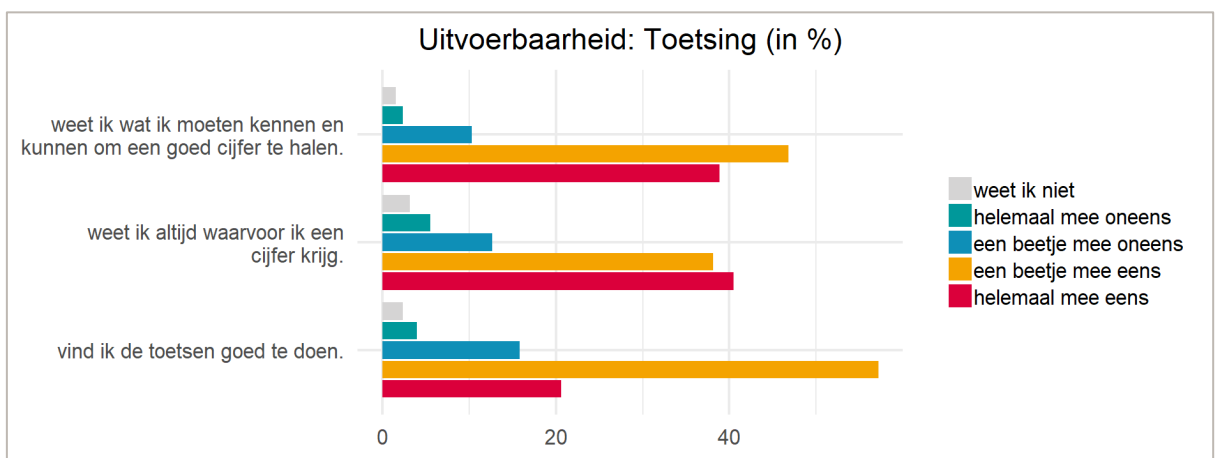
Driekwart van de bevroagde leerlingen geeft aan het een beetje of helemaal eens te zijn met de stelling dat er voldoende keuzevakken waren om uit te kiezen. Ongeveer 70% van de leerlingen vindt een beetje of helemaal dat ze op school voldoende begeleiding kregen/krijgen bij het kiezen van een beroepsgericht profiel, een vervolgopleiding en de beroepsgerichte keuzevakken. Ongeveer 60% van de bevroagde leerlingen is het een beetje of helemaal eens met de stelling dat ze voldoende stagelopen bij een bedrijf of instelling. De leerlingen zijn het meest verdeeld over de vraag of ze genoeg mogelijkheden krijgen om te kijken bij een bedrijf of instelling (grafiek 5.14).

Grafiek 5.14: Uitvoerbaarheid, LOB en keuzemogelijkheid.

5.2.4 Uitvoerbaarheid: toetsing

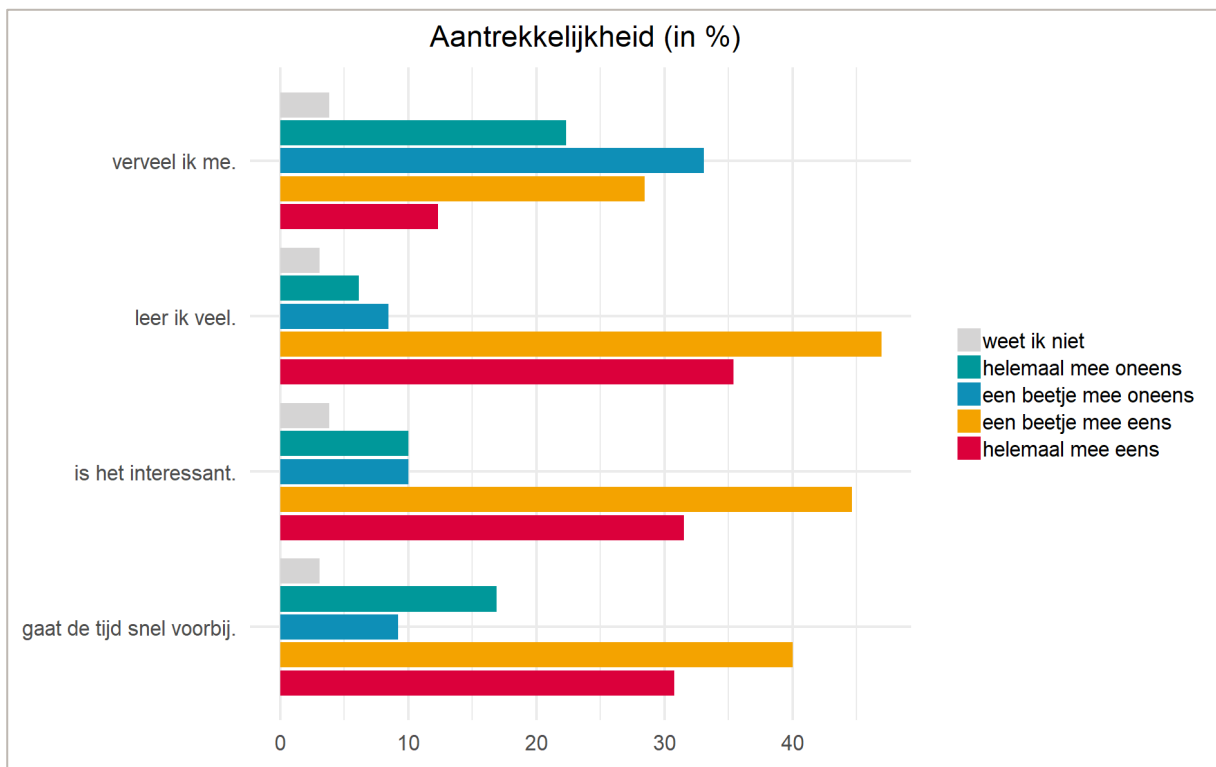
Ongeveer 80% van de bevroagde leerlingen is het een beetje of helemaal eens met de stellingen dat ze bij hun beroepsgerichte vak weten wat ze moeten kennen en kunnen om een goed cijfer te halen en dat ze altijd weten waarvoor ze een cijfer krijgen. Ook vinden ze dat de toetsen van het beroepsgerichte vak goed te doen zijn (grafiek 5.15).

Grafiek 5.15: Uitvoerbaarheid, toetsing.

5.2.5 Aantrekkelijkheid

Ongeveer 80% van de bevroagde leerlingen geeft aan dat ze veel leren bij het werken aan hun beroepsgerichte vak en dat het interessant is. 70% is het een beetje of helemaal eens met de stelling dat de tijd dan snel voorbij gaat. De leerlingen zijn verdeeld over de mate waarin ze verveling ervaren tijdens het werken aan hun beroepsgerichte vak (grafiek 5.16).

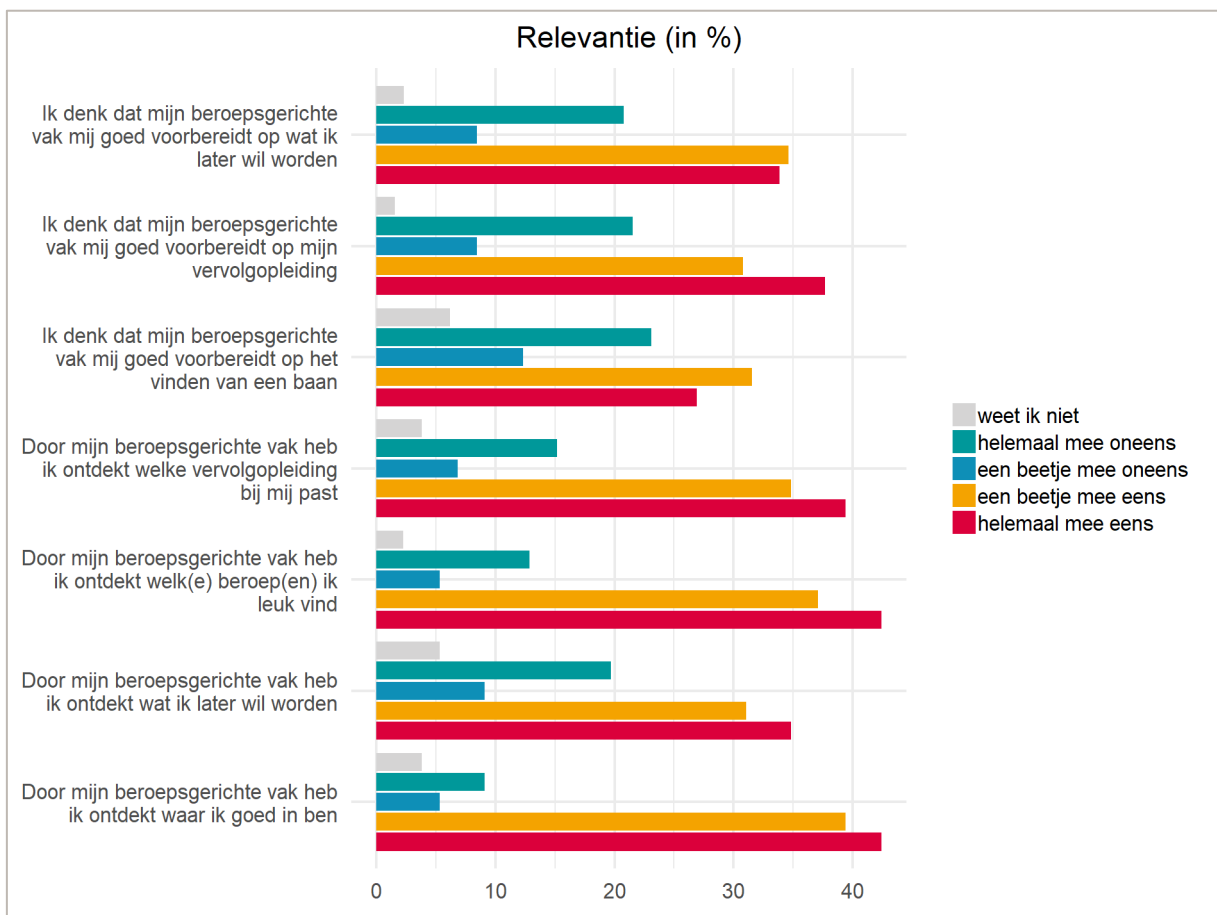

Grafiek 5.16: Aantrekkelijkheid.

5.2.6 Relevantie

Ruim twee derde van de bevroagde leerlingen vindt een beetje of helemaal dat hun beroepsgerichte vak hen goed voorbereidt op hun vervolgopleiding en op wat ze later willen worden. Bijna 60% is het een beetje of helemaal eens met de stelling dat hun beroepsgerichte vak hen goed voorbereidt op het vinden van een baan. Bijna een kwart van de leerlingen is het helemaal oneens met deze drie stellingen (grafiek 5.17).

Ongeveer 80% van de bevroagde leerlingen vindt dat ze door hun beroepsgerichte vak hebben ontdekt welke beroepen ze leuk vinden en waar ze goed in zijn. Daarnaast vindt driekwart dat ze door hun beroepsgerichte vak hebben ontdekt welke vervolgopleiding bij hun past en zegt twee derde erdoor te weten wat ze later willen worden.

Grafiek 5.17: Relevantie.

5.2.7 Gewenste veranderingen van leerlingen aan hun beroepsgerichte vak

Op de vraag of leerlingen iets zouden willen veranderen bij hun beroepsgerichte vak, gaven 35 van de 125 leerlingen (28%) aan geen veranderingen te hoeven. Door de overige leerlingen zijn onderstaande verbeterpunten genoemd (aangevuld met een aantal citaten van de gegeven antwoorden). Deze staan op volgorde van frequentie.

4. *Minder irrelevante onderdelen (n=9): 'ik doe veel dingen waar ik later niks mee ga doen', 'dat wij gewoon mogen kiezen wat in groen jou het meest interesseert en dat je die vakken krijgt en de rest niet meer', 'gastheerschap want ik vind het echt heel stom, en dan moet je er alsnog examen in doen', 'meer gericht op wat ik wil worden'*
5. *Meer (echte) keuze (n=8): 'meerdere beroepsgerichte keuzevakken', 'vakken waaruit je kan kiezen, anders krijg je cijfers voor vakken waar je slecht in bent', 'dat je keuzevakken mag kiezen en dat je ook echt in die keuzevakken die jij hebt gekozen examen gaat doen', 'dat je de vakken krijgt die je kiest en niet dat je er andere bij krijgt'*
6. *Meer praktijk (n=8): 'dat we toch meer praktijk krijgen, daarmee leer je veel meer en het is veel leuker', 'minder theorie', 'meer praktijkopdrachten', 'ik zou geen economie meer willen doen, maar ik zou meer praktijk willen en de lessen leuker maken', 'meer tijd besteden aan materialen in elkaar zetten/bouwen'*
7. *Betere uitleg en afwisselendere opdrachten (n=6): 'opdrachten beter en duidelijk uitleggen', 'niet steeds hetzelfde maken', 'ik zou ook wat meer variatie in de praktijkopdrachten willen', 'meer duidelijke uitleg'*
8. *Omstandigheden en lestijden (n=6): 'bepaalde docenten en de omgeving', 'de drukte van de klas', 'de late tijden, altijd moeten staan', 'manier hoe je behandeld wordt', 'soms tot minder laat naar school'*

9. *Meer (van) buiten de school (n=4): 'meer naar bedrijven', 'meer les van buitenaf, bijvoorbeeld dat er een professionele kok komt', 'meer stage', 'meer opdrachten buiten de school'*
10. *Minder keuze/breedte (n=3): 'minder keuzes en minder vakken om van te kiezen', 'ook dieper op dingen ingaan'*

6. Resultaten schoolbezoeken

In dit hoofdstuk wordt een inhoudelijk overzicht gegeven van de opbrengsten van de schoolbezoeken uitgevoerd in het schooljaar 2017-2017. De volgende onderwerpen komen aan bod: loopbaanoriëntatie en –begeleiding; het profielvak: programmering en inhoud; keuzevakken; aansluiting en samenwerking met het mbo; bekwaamheid en taakverzwarende docenten. Ter illustratie van de samenvattende tekst zijn citaten uit de interviews gebruikt van leerlingen en docenten; deze staan altijd *schuingedrukt*.

6.1 Loopbaanoriëntatie en –begeleiding

6.1.1 Aanbod en waardering

Uit de interviews blijkt dat Loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB) meer in scholen is geland dan vorig jaar. In de praktijk is er veel variatie in hoe het wordt aangeboden. Als LOB geïntegreerd wordt aangeboden, geven docenten regelmatig aan dat het nog onvoldoende geborgd is. Er wordt op scholen meer met methoden gewerkt dan voorheen, maar ze worden niet altijd positief gewaardeerd.

Variatie in LOB

- In de onderbouw gebruiken we een LOB-methode en is er ruimte om te kijken bij de profielen. In de bovenbouw is er een apart programma door de mentoren. Die gaan drie keer per jaar individueel in gesprek met de leerlingen, als er meer nodig is dan kan dat (BWI)*
- De LOB is tweeledig. Aan de ene kant hebben we een methode, en aan de andere kant gaan we er zoveel mogelijk op uit en in gesprek binnen D&P. Aan het einde van opdrachten reflecteren we op wat je er mee kunt en wat een mogelijke baan is. De LOB is dus praktijkgericht: ik heb dit gezien, ik heb dit gehoord. Het zoveel mogelijk in de school halen. Een gastspreker of ergens heen gaan maakt het veel tastbaarder (D&P)*
- In jaar 3 en 4 is LOB geïntegreerd in het profiel, in jaar 1 en 2 zijn het aparte lessen. Die lessen worden nu nog opgezet en uitgewerkt. Het idee is om dat programma uit te breiden naar 3 en 4, maar dat moet nog worden bedacht (D&P)*
- We zijn drie, vier jaar geleden begonnen met functieweken. Dat noemen we nu leerwerkbedrijf. Op school werken zes leerlingen mee aan bijvoorbeeld ouderavonden en het aanvullen van de producten voor het winkeltje. Dat zien we als een belangrijk stuk LOB (E&O)*
- We komen altijd terug op welke kant ze op willen, zelfs als ze het al weten. Het stagelopen in januari willen ze altijd doen bij een bedrijf die ze goed kennen. Wij nodigen ze dan uit om het ook bij een ander bedrijf eens te proberen. Daarna gaan we weer in gesprek: is dit het nou? (M&T)*
- Ik vind het belangrijk dat ze kennis maken met het bedrijf in de praktijk, in plaats van dat het bedrijf in de klas komt. Elke maandag neem ik vier tweedejaars leerlingen mee in mijn auto om bij een bedrijf te gaan kijken (PIE)*

Kwaliteitsborging

- Wij geven LOB geïntegreerd met het profiel. LOB komt terug in de boekjes; in elke grote opdracht zit iets van LOB. Daarnaast organiseren we dingen met bedrijven en zijn er stages, gastlessen zou je nog kunnen doen. Het moet nog verder vorm krijgen, we kunnen niet alles tegelijk (D&P)*

- *We hebben LOB per vak geïntegreerd. We zijn aan het kijken hoe verder, want er wordt wisselend mee omgegaan. Het is zelf ontwikkeld materiaal en er zitten verschillen in de serieusheid van de opdrachten (E&O)*
- *LOB wordt 1 uur per week als een apart vak gegeven door LOB-coaches, naast het uur mentorles per week. In de laatste week van de 10 weken is er altijd een meer praktische training. Zoals een sollicitatietraining, een bedrijf bezoeken, oriëntatie markten van het mbo etc. Niet iedereen is blij met deze opzet omdat het van alle docenten verwacht dat ze ook LOB-les geven. We blijven het lesprogramma vernieuwen omdat waar de ene docent rollenspellen leuk vindt, de ander dat hartstikke moeilijk vindt (Groen)*
- *We bieden zat aan, het is alleen nog niet voldoende geborgd. We zijn nu bezig met het benoemen van wat waar hoort (MaT)*
- *LOB zou aparte lessen moeten zijn, de mentor heeft het al druk. Dit jaar is het pas structureel toegepast met een LOB-methode en hebben collega's een cursus gehad. Maar de geïntegreerde aanpak gaat af van mijn lestijd. Er zou hier eigenlijk twee uur per week de tijd voor moeten hebben (M&T)*

Waardering LOB-methode

- *Klas 3 heeft vaste opdrachten bij de keuzevakken en alles wat ze doen wordt in een doorstroomdossier vastgelegd. Dit is onderdeel van het PTA en gaat mee naar de mbo's. Het heeft voordelen om het door te sturen, maar voor de leerling is het wel: "oh weer een invulopdracht." We zouden misschien iets creatievers kunnen doen (Groen)*
- *Onze LOB-methode is heel wisselend met veel filmpjes. Ik vind sommige onderdelen verschrikkelijk. Er zitten ook leuke dingen tussen, zoals het afnemen van enquêtes (HBR)*
- *Leerlingen die het al weten hebben niks aan die vijf, zes aparte lessen. Heel lastig, die mengelmoe (HBR)*
- *Onze LOB-methode is voor leerlingen die weten wat ze willen verspilde tijd (MVI)*
- *LOB wordt met name aangehaald bij de keuzevakken. Volgend jaar starten we met een LOB-methode, dan hebben we een uitgebreidere aanpak. In leerjaar 3 doen we nu LOB op de vrijdag, maar dat is nog te vroeg; de leerlingen hebben er geen interesse in (Z&W)*

Leerlingen geven aan dat er in de onderbouw voldoende aandacht is voor LOB ten behoeve van het kiezen van een profiel. Ook geven zij aan dat er in de bovenbouw nog meer aandacht aan LOB mag worden besteed. Wat opvalt is dat leerlingen de persoonlijke gesprekken met hun docenten en mentoren positief waarderen. De LOB-methode wordt echter zelden door leerlingen gewaardeerd.

Aandacht voor LOB

- *Ja we hebben het niet echt nodig, want we gaan met beroepsoriëntatie de schepen op en dan weet je ook wel een beetje wat de binnenvaart inhoudt en vracht en zo (MaT)*
- *LOB deden we vooral in de eerste en de tweede (M&T)*

Persoonlijke gesprekken

- *Mijn docent helpt me met verder denken (BWI)*
- *Onze decaan is superfijn: die helpt je echt (BWI)*
- *Onze docenten vragen ons heel vaak hoe het gaat, wat we ervan vinden of dat we vragen hebben (BWI)*
- *De mentor helpt ons ook een beetje, al verwijst hij ons ook snel door naar de decaan (Groen)*

- *Onze docent is ook decaan en helpt ons, maar het is wel jammer dat het maar één iemand is. Veel leerlingen weten het niet en dan is één iemand wel weinig (Groen)*
- *Ik heb een goede mentor, hij begeleidt ons heel goed. Hij gaat soms een op een met ons praten (Groen)*
- *Het startgesprek heeft me meer inzicht gegeven in wat ik later wil (Groen)*
- *Ze begrijpen ons, ze helpen goed, zijn een vertrouwenspersoon. Je kan met alles bij ze terecht (MVI)*
- *Het profiel sprak me aan en toen heb ik met mijn mentor gepraat over wat het precies inhoudt en hebben we gekeken naar vervolgopleidingen (Z&W)*

Waardering LOB-methode door leerlingen

- *Met de LOB-methode heb ik eerlijk gezegd niks gedaan (BWI)*
- *De LOB-lessen zijn eigenlijk knutsellessen (BWI)*
- *Ik heb wel een keer ingelogd, maar heb de LOB-methode nooit gebruikt (BWI)*
- *De LOB-vragenlijst is heel saai. Je hebt er niks aan (Groen)*
- *Ik vind dat er een keer apart met de leerlingen gepraat moet worden in plaats van met de groep en digitaal. Via de computer, zonder controle, doet een groot deel zijn best niet en vult maar wat in (HBR)*
- *Je moet opdrachten maken over wat je wilt worden. Dat moet je allemaal invullen. Zelfs als je het al weet moet je het nog een keer invullen, omdat je anders niet over mag (HBR)*
- *Bij de mentorlessen is het heel saai en veel herhaling. Niet zo leerzaam (MVI)*
- *LOB is niet leuk; het is zo veel praten en uitleggen en één keer per twee/drie maanden in gesprek met de mentor waar je dan een verslag over moet schrijven (MVI)*
- *We hebben een LOB-methode. Verschrikkelijk om te doen, saai (MVI)*

6.1.2 Hoe komen leerlingen tot een keuze

In de gesprekken met leerlingen komt naar voren dat veel leerlingen de gekozen richting al lang het interessantst vinden. Daarnaast waren leerlingen bekend geraakt met de opleiding of het beroepenveld via familie en bekenden. Andere leerlingen baseerden hun keuze op het elimineren van de andere profielen. Een aantal leerlingen was in aanraking gekomen met het profiel via keuzemodulen of proeflessen en die ervaring was de basis voor hun keuze. Verder gaven leerlingen aan dat een test ze niet heeft geholpen bij het maken van een keuze. Een klein aantal leerlingen zegt geen hulp gehad te hebben; anderen volgden klasgenoten of vrienden naar een bepaald profiel of school. In sommige gevallen zaten leerlingen bij een profiel doordat ze niet de keuze konden maken die ze wilden. Leerlingen benoemden de rol van hun ouders in het keuzeproces wanneer ze het beroep van hun vader of moeder wilden opvolgen.

Wisten het (altijd) al

- *Ik wist eigenlijk altijd wel wat ik wilde, mijn vader heeft een eigen metselbedrijf (BWI)*
- *Ik wil dierenarts worden, daar was ik vroeger al veel mee bezig. Ik wou eerst dokter worden maar toen bedacht ik dat ik dieren leuker vind (Groen)*
- *Ik wil kapitein van een groot cruiseschip worden dus dan is dit een goed begin (MaT)*
- *Ik wilde altijd al iets met ICT doen (MVI)*
- *Ik vind het leuk om met mijn handen te werken en leuk om met scooters bezig te zijn (M&T)*

Via familie, bekenden

- *Mijn zus heeft dit profiel gedaan en verzorging leek me niet leuk (E&O)*
- *Ik wil muskusratten gaan bestrijden. Ze maken de dijken kapot dus ze moeten worden afgeschoten. Musketratten sterven niet uit dus er is altijd werk. Als ik afgestudeerd ben gaan er bij het bedrijf zes mensen weg, dus heb ik 80% kans om daar aangenomen te worden (Groen)*

Elimineren

- *Ik was bij een vriend en toen hebben we alles doorgenomen, door weg te strepen kwam ik bij BWI (BWI)*
- *Ik heb dit gekozen, omdat ik de andere profielen niet wilde (BWI)*
- *Het leek me het vak waar je het meest mee kon. Bij de andere vakken zag ik dat niet (E&O)*
- *Het was een moeilijke keuze, alles was wel leuk, maar hier kreeg je eten (HBR)*
- *M&T is leuker dan BWI en PIE. Ik wilde niet met elektriciteitsdingen werken (M&T)*

Keuzemodulen/proeflessen

- *Elke periode loop je een paar maanden met een sector mee. Op basis daarvan heb ik gekozen (E&O)*
- *In het tweede jaar hebben we alle profielvakken een maand gedaan. Ik heb MVI gekozen, maar later wil ik luchtvaart en dienstverlening gaan doen op het mbo. (MVI)*
- *Ik wilde iets met mijn handen doen. In het eerste jaar heb ik alle profielen gedaan en toen vond ik dit het leukst (PIE)*
- *Eerste jaar alle profielen gedaan en toen vond ik dit leuk (PIE)*

Geen hulp

- *Ik ben zelf tot een keuze gekomen (BWI)*
- *Het was mijn eigen keuze, heb met niemand overlegd (HBR)*

Volgen klasgenoten of vrienden

- *Ik wou iets met sport gaan doen; op mijn vorige school kon dat alleen met tl. Vrienden van me doen hier ook sport en dat kon ongeacht het niveau (D&P)*

School biedt keuze niet aan

- *De school was dichtbij, ik wil eigenlijk niks met groen doen (Groen)*
- *Ik moest naar deze school en er was geen andere leuke richting (MVI)*
- *Ik wilde graag de bouw in, alleen kan dat hier niet. Ik doe nu PIE omdat ik deze school fijn vind (PIE)*

6.2 De programmering van het profielvak

In vergelijking met vorig jaar zijn er geen opvallende verschillen. De meeste scholen bieden het profielvak in het derde jaar aan en frissen dit in het vierde jaar op. Een aantal docenten gaf aan graag in het derde jaar het examen te willen afnemen, maar dit is niet mogelijk omdat de school voor alle beroepsgerichte vakken een andere keuze heeft gemaakt.

Examen profielvak

11. *We geven het profieldeel in het derde jaar, maar sluit het af in het vierde jaar, puur omdat het eerst op school niet mocht (MaT)*

Minder vaak voorkomende vormen

12. *We wisselen profielvakken en keuzevakken af met het examen aan het einde van het vierde jaar. Eerst profielmodule, dan twee keer keuze, twee keer profiel enz. (BWI)*
13. *In het eerste kwartaal van het derde jaar werken we aan het profieldeel, na de herfstvakantie starten we de keuzedelen, alle vier met drie lesuren per week (MVI)*
14. *In de laatste periode van het tweede jaar starten we met het profieldeel, 9 uur per week. Ze krijgen dan geen cijfers, maar maken al wel een mooie start (PIE)*

6.3 De inhoud van het profielvak

6.3.1 De breedte van het profielvak

Een aantal docenten heeft er moeite mee dat de nieuwe profielen breder zijn. Andere docenten zijn hierover juist weer wel tevreden.

Tevreden met breedte

- *Voor leerlingen die twijfelen, is dit een hele mooie richting/sector om zich in te ontwikkelen (D&P)*
- *We boden voorheen de richting sport, dienstverlening en veiligheid aan; D&P was onze kans! In de bovenbouw merkten we namelijk een behoefte aan creatieve vakken, ook voor de verbinding met mbo. D&P hebben we als aanvliegroute gebruikt voor de combinatie sport en creatief. De splitsing wordt gemaakt bij de keuzevakken (D&P)*
- *Voor E&O is het profielvak in elk geval voldoende beroepsgericht. Het zijn allemaal eerste beginselen van, maar ik denk dat dat ook de bedoeling is (E&O)*
- *De breedte maakt het leuk. We gaan bijvoorbeeld spotjes maken met metaal en een beetje elektro. We hebben ook een project met een rijdend karretje van metaal met een elektrische pompinstallatie waarin water wordt opgevangen. Ik vind het interessant omdat het uitdagender is en ik zelf ook weer nieuwe dingen leer (PIE)*
- *Ons programma is leerlinggericht geworden. Leerlingen kunnen ook dingen buiten het profiel doen. Voor het verdiepen, oriënteren, verbreden. Dat vind ik mooi (Z&W)*

Moeite met breedte

- *De breedte is de valkuil van ons profiel. Voor een goede bb en kb leerling is het goed te doen, maar een hoop leerlingen hebben zoiets van: "waar ben ik mee bezig" (D&P)*
- *D&P is heel breed. Op deze school is het benaderd vanuit het multimediaal product, dus informatica, techniek, economie en organiseren vanuit sport. Hierbinnen is het presenteren en verkopen lastig: "we hebben geen economie gekozen," zeggen leerlingen dan. Docenten kunnen de verbinding leggen, maar het is soms te breed voor de leerlingen. Het contrast is toch wel erg groot, van de werkplaats naar de keuken (D&P)*
- *Door de vernieuwing zijn we net wat minder compleet dan hiervoor. We doen nu wat nieuwe dingen, dat is mooi, maar daardoor kan ik in mijn PTA-programma niet alles stoppen wat ik voor de internationale erkenning wel wil. Dus draai ik er eigenlijk nog een parallelprogramma naast, met name op de schepen voor alle vaardigheden die ze moeten kunnen. Dit is een zwaardere belasting voor de leerlingen (MaT)*
- *Het grootste gedeelte van het programma wordt gevuld met inhoud van grafimedia. Naar verhouding is er veel minder ICT. Als je ICT wilt doen, is het waardeloos want je moet veel creatief doen (MVI)*

- *Als je het goed doet, doe je veel, maar wel oppervlakkig. Het verbinden van materialen zit in PIE, maar heel klein. Maar als je een mooie lamp maakt en die last, dan maak je iets dat nu in de mode is, wat ze in de winkels zin. Dan komt echter het programma in de knel. Terwijl leerlingen warmlopen voor het maken van echte dingen in plaats van technieken zonder context. (PIE)*
- *Het beroepsgerichte doe je eigenlijk met de keuzevakken. De profielvakken zijn daar te algemeen voor. Je leidt ze op voor de sector, maar daarna ben je nog niet iets (Z&W)*
- *Het profielvak vind ik eigenlijk best saai. De leuke dingen zijn keuzevakken geworden waardoor je best beperkt bent om leerlingen geïnteresseerd te houden in het examenvak (Z&W)*

Geen uitgesproken mening

- *Het is aan de ene kant een verschraving van het vak, zo komt het schildersgebeuren er wel heel bekaaid vanaf. Aan de andere kant is het wel een verbetering omdat ze verrijkt worden op andere gebieden (BWI)*
- *We hebben dan wel vier modules, maar die beslaan heel veel. Duurzame of groene verkoop is bijvoorbeeld overal (Groen)*

Bij leerlingen speelt de breedte van het profielvak minder; de meesten zijn er tevreden over. Leerlingen hebben meer op te merken aan de invulling van de lessen en de hoeveelheid theorie.

Ervaren breedte

- *Algemeen timmerman of metselaar, je krijgt het allemaal wel. Soms is het niet wat je wilt leren, maar je leert altijd wel wat (BWI)*
- *De hele klas heeft het keuzevak 'dier' gekozen. We doen nu planten, maar dat is maar kort omdat het op het examen komt (Groen)*
- *Metaal en Solidworks vind ik het leukst om te doen. Ik had ook nog graag lassen gewild (PIE)*
- *Je leert sociaal te zijn, met mensen om te gaan, hoe het is om in de horeca te werken of een eigen bedrijf te starten. Ook raak je bekend met de beautysalon, het uitvoeren van behandelingen, EHBO en kinderpulp (Z&W)*

Invulling van de lessen

- *Onze docent is heel vaak niet in het praktijklokaal bij ons, omdat ze vaak bezig zijn met iets. De andere groep loopt heel veel te klieren en klooiën. Als wij iets niet snappen, heeft ze geen tijd omdat ze altijd bezig is met hun. Meestal komen we er zelf wel uit, dat wel (D&P)*
- *Het mag moeilijker in de les. Ik werk al zeven jaar met dieren, dan weet ik wel hoe nagels knippen gaat. Er is geen differentiatie in de klas (Groen)*
- *We zijn heel lang bezig met het schoonmaken van de hokken en niet veel met de dieren en het gedrag. Het schoonmaken hoort erbij, maar het gedrag is veel interessanter (Groen)*
- *Ik sta het liefst in de keuken, vooral als je dat met een doel doet. Zoals bijvoorbeeld met zijn tweeën om het daarna uit te serveren aan mensen (HBR)*
- *Patisserie is het leukste. Er hoeft niet veel gemaakt te worden, het zijn kleinere groepen en wat je maakt is leuk. Er is ruimte voor grapjes dus het is een leuke les (HBR)*
- *We hebben elke woensdagavond restaurantavond. Je bent van half twee tot half tien aan het werk. Soms wordt er tekeergegaan op sommige kinderen, maar je bent er toch om te leren? Sommigen kunnen daar best wel moeite mee hebben. We zijn hier om te leren, niet om voor andere mensen geld te verdienen (HBR)*

- *Wanneer we varen staat de kapitein bij je en die legt uit wat er op het vaarwater zit en wat er moet gebeuren. En als we aan het varen zijn over de Rijn dan wijzen ze wel de plekjes aan van: kijk dit is interessant en dat is interessant, en dat kan je wel op een toets krijgen (MaT)*
- *Onze docent liet op het scherm een lijst zien over het examen waarop dingen stonden die we niet gehad hadden maar waarvan hij zei dat we het wel gehad hadden. Dingen worden 10 keer op een dag herhaald niet normaal. Ik weet echt niks meer van vorig jaar (MVI)*
- *Ik sta een onvoldoende. Het boekje is echt niet leuk, ik weet het eigenlijk allemaal wel. Je kan de boekjes nu al invullen, zonder het te doen (M&T)*

Theorie

- *Het is heel veel. Je mag niet ziek worden, want dan heb je een probleem. De theorie mag wel minder, want daar zijn we het meest mee bezig. Van de 14 uur totaal denk ik ongeveer 10 uur theorie en 4 uur praktijk (BWI)*
- *We krijgen veel theorie, maar hoe het er in de praktijk aan toe gaat, daar hebben we het vaak niet over (E&O)*
- *We willen meer praktijk dan theorie, 12 lesuren PIE hebben we, maar 8 uur daarvan is theorie (PIE)*
- *We leren eerst veel uit de map en krijgen dan pas praktijk. Andersom of meer gemixt zou beter zijn. We krijgen te veel stof in één keer. Examenstof kwam pas in de examentraining en niet in de les. Dat kwam omdat we te lang bezig waren geweest met een ander onderdeel. Het zou beter zijn als we de examenstof meer herhalen (Z&W)*

6.3.2 Relevantie en actualiteit

Over het algemeen zijn docenten tevreden over de slag in relevantie en actualiteit die de vernieuwing met zich mee heeft gebracht. Docenten zien dat er op specifieke onderdelen nog verbeterpunten zijn.

Relevantie en actualiteit

- *Sommige onderdelen van BWI zijn verouderd. Leerlingen worden opgeleid met een stelwaterpas, maar in de praktijk gebeurt dat met een GPS-systeem (BWI)*
- *Ik heb geen tijd om aandacht te besteden aan actuele ontwikkelingen. We werken met zijn tweeën en dan wordt er veel van je gevraagd. Er wordt nu wel landelijk geschrapt omdat het te veel was, op onderdelen zoals CAD voor bb en ook wat betreft theorie (BWI)*
- *Vanuit de profieldelen zijn er veel nieuwe dingen, zoals technisch tekenen. Dat is actueler en sluit beter aan op de belevingswereld, al vinden ze het wel lastig. Specifieke onderdelen zijn meer eigentijds, zoals het maken en verbeteren van een product bijvoorbeeld. Over een 3D-printer hoor je van alles, en als je er dan op school mee in aanraking komt, dan zeggen leerlingen: "zo, dat is leuk!" (D&P)*
- *We proberen altijd al bij te blijven met de nieuwe technieken, zo hebben we zeer moderne opleidingsschepen. Met het vernieuwde programma kwam een stukje elektrotechniek, pneumatiek en hydrauliek. Deels door het programma is er dus weer een stukje vernieuwing de school in gekomen (MaT)*
- *Eigenlijk bedienen we de echte ICT niet echt goed met het MVI-programma, terwijl ICT een van de pijlers van onze economie van de toekomst is (MVI)*
- *Voor creatieve leerlingen lag er een kans om ICT uit de exacte hoek te halen. Ze lijden onder NASK en wiskunde (MVI)*
- *Het programma is gedeeltelijk actueler zoals het met de computer uitlezen van storingen, maar we moeten sneller met de techniek mee dan we nu doen (M&T)*

Verbeterpunten

- *Er zijn te veel details en een enorme overlap met BWI in profieldeel 3. Je kan veel minder goed lesgeven omdat je moet checken of je alles wel gedaan hebt. In het CSPE zaten te specifieke kennisvragen, zoals bijvoorbeeld over verschillende 3D printers en typen printdraad. In profieldeel 1 zit een mooi stuk facilitair en het is goed dat leerlingen weten welke taken hulpverlening heeft. Maar er zit een heel stuk beveiliging in wat onder het keuzevak geüniformeerde beroepen zou moeten. Haal dat er gewoon uit. De wetgeving bij het organiseren van evenementen gaat ook te ver (D&P)*
- *De relevantie en verbinding met het groene bedrijfsleven mag nog sterker gericht op milieu, maatschappij en techniek. We moeten nu eigenlijk iets bedenken voor 2025. Er moet meer aandacht zijn voor moderne ontwikkelingen en technologie. Burgerschap, kritisch denken etc. Het mag flexibeler, geen procesleren (Groen)*
- *In de boeken staan soms bepaalde verouderde softwareprogramma's genoemd, zoals Moviemaker wat niet meer door Windows ondersteund wordt. Zuur voor de kinderen dat dat in hun boeken staat, want daar gaan ze niet mee werken op de werkvloer (MVI)*
- *We zouden graag meer ruimte willen hebben voor actuele veranderingen. We zouden bijvoorbeeld CNC, computergestuurd draaien en frezen, willen doen. Dat is iets wat je eerst handmatig moet leren (PIE)*
- *Het nadeel van de vernieuwing is herhaling, als er bij het profieldeel en het keuzedeel dingen dubbel komen. Dit is met name zo bij EHBO, driekwart van het keuzevak zit ook in het profielvak. Alleen functionele anatomie en reanimatie zijn extra (Z&W)*
- *De huishoudelijke kant, 'mens en omgeving', is niet meer van deze tijd! Daarbij raak je de kinderen echt kwijt. Je ziet de cijfers kelderen na een aantal weken. Het moet geïntegreerd worden in de andere drie profieldelen, 'mens en zorg' en 'mens en gezondheid'. Het kan daar goed bij. (Z&W)*

Op de vraag wat ze zinvol vinden om te leren, noemen leerlingen vrijwel altijd de vaardigheden. Tijdens de stage zien de leerlingen hoe de vaardigheden die ze op school geleerd hebben zich verhouden tot de beroepspraktijk.

Relevantie van vaardigheden

- *Ik wil timmerman worden en daar leer ik hier genoeg voor. Bijvoorbeeld gevelopeningen, kozijntjes stellen (BWI)*
- *Het is fijn dat we administratie en boekhouden in Excel doen. Ik wil detailhandel en management gaan doen en we leren dingen voor een eigen onderneming dus dat is handig. Boekhouding heb je later ook nodig bij die opleiding dus dat is fijn om te weten (E&O)*
- *Pas vanaf de vierde heb ik het gevoel dat het een voorbereiding is op mijn studie later, dan leggen ze meer uit. Eerst was het alleen water en voeren, en niet veel over de dieren zelf (Groen)*
- *Je leert de basisdingen die je moet kennen, dan loop je wel voor op leerlingen die het niet gehad hebben. Je hebt al kennis opgebouwd voor het mbo van hoe je iets moet snijden en wat wat is (HBR)*
- *Ik vind het zinvol, anders zat ik hier niet. Ik kom hier toch wel echt om het vak varen te leren (MaT)*
- *Ik denk dat ik later alleen wat heb aan de programma's die we gebruiken zoals Sharp, In design en Illustrator, en misschien het officepakket (MVI)*

- *We leren het moederbord en heel veel namen van kabels en zo, dat is helemaal niks. Ze zouden eigenlijk ICT apart moeten doen. Dus ICT als keuzedeel, want wij zijn creatief. Het is veel en het zijn grote opdrachten. En met het deel wiskunde hebben we het moeilijk. Wiskunde zit me echt in de weg (MVI)*

Inzichten door het stagelopen

- *Soms leer ik hier moeilijke verbindingen maken, maar dat doen ze in de praktijk niet. Dan zeggen ze op de stage dat dat niet zo meer gaat (BWI)*
- *Met het vorige hoofdstuk leerden we heel veel reinigingstechnieken van de huid. Dat weten we dan nu al en kunnen we later al een beetje. Ook met haren en wassen. Ik moet nu stagelopen bij een kapper en dan weet ik al hoe dat moet en kan ik zo helpen (D&P)*
- *Ik merk op stage wel dat je op sommige mensen al een grote voorsprong hebt omdat je al anderhalf jaar bezig bent met de horeca (HBR)*
- *Opdrachten uit het boek zie ik nooit op mijn stage. Alleen de praktijk is zinvol. We hebben wel al een beetje een voorsprong door het sleutelwerk (M&T)*

6.3.3 Diepgang en theorie

Net als vorig jaar vinden meerdere docenten de profielinhoud te vakspecifiek en gedetailleerd. De hoeveelheid theorie maakt dat docenten het moeilijk vinden om leerlingen op het beoogde niveau te krijgen en genoeg aandacht te besteden aan de praktijk. Met name bij D&P is dit het geval.

Te vakspecifiek en gedetailleerd

- *Bb en kb leerlingen komen niet snel in aanraking met het berekenen van isolatiewaarden voor de bouw. Wel met het belang van isolatie, maar de tijd die er in gaat zitten is het niet waard voor de opbrengst. Er wordt te diep op de stof in gegaan, dat is meer voor het mbo (BWI)*
- *Het is een heel vol programma en het zit erg op de details; moet het zo diep gaan? (D&P)*
- *Haal de overbodige details eruit, dan kunnen we er een mooie draai aangeven. Kinderen zwemmen er soms in. De grote lijnen zijn prima, maar al die detail dingen die eronder hangen zijn te veel (D&P)*
- *Ik vind dat ons groene programma, vergeleken met D&P wat meer algemeen is geformuleerd, teveel specifieke termen heeft (Groen)*
- *We zien dat de grafische scholen de eindtermen en eisen voor het examen steeds meer naar zich toetrekken. De syllabus wordt op dit moment herschreven, waarbij ICT er steeds meer uit gaat en grafisch er steeds meer in. Het is soms zo vakinhoudelijk. In mijn beleving was het idee van de vernieuwing meer ICT en grafimedia. Ik dacht dat het een beroepsprofiel was; wij hebben de uren niet om zo diep te gaan. Maar die specifieke vakinhouden zie je wel terug in de syllabus. Voor 10 uur per week is het inhoudelijk teveel (MVI)*

Te veel theorie

- *Bij ons op school besteden we nog te veel aandacht aan theorie. Ik zie liever alleen basistheorie en meer richten op vaardigheden. Dan wel de grotere vaardigheden, niet alleen posters en woordweb. Ik kom uit de praktijk en vind het jammer dat juist vaardigheden zo achter blijven (E&O)*
- *De profieldelen starten met veel theorie, later meer maken en minder theorie. De grote hoeveelheid theorie komt deels vanwege methode en deels omdat die in het examen nodig is (PIE)*

Overvol programma

- *We hebben begrip voor de insteek van het ministerie voor het oriënteren, maar de exameneisen zijn wel erg specifiek: het is heel veel doen in 100 uur. Zelfs onze techniek collega's uitten hun verbazing over de korte tijd die er is om leerlingen voor te bereiden (D&P)*
- *Het programma is overvol. We willen graag praktijk bieden aan leerlingen, maar als je alle onderdelen wilt doen, moet je alle praktijk eruit gooien. Maar het is wel een prachtig programma. De vaardigheden en kennis die ze hier opdoen, daar kunnen ze verder mee in het mbo. Het mbo is beroepsspecifiek, dat hoeft hier niet (D&P)*

6.3.4 Stage en stage organisatie

De meerderheid van de leerlingen geeft aan hun stage prima te vinden. Wat opvalt is dat de korte stage voor sommige leerlingen erg waardevol is en voor andere helemaal niet.

Ervaring stage

- *Het mooie van mee de bouw op met verschillende bedrijven is dat je ziet dat iedereen een eigen manier van werken heeft. Bij elk bedrijf doen ze dingen anders (BWI)*
- *Bij een bedrijf is het echt, daar bouw je iets wat blijft staan. Op school moet je het kozijn of de muur weer afbreken (BWI)*
- *Ik loop stage bij een schoenenwinkel. Daar zet ik schoenen recht. Ik mag niets, alleen dat (E&O)*
- *Ik loop stage op een kantoor, acht uur lang administratie. Dit ga ik later dus echt niet doen (E&O)*
- *Bij de gezondheidswinkel vul ik vakken en verplaats ik schappen. Ik leer niets maar we drinken wel veel koffie en praten (E&O)*
- *Ik heb stage gelopen bij een woonwinkel, omdat ik daar klantgericht bezig zou zijn. Het leek me interessant om een verkoopgesprek te voeren en dat heb ik ook een beetje kunnen doen (E&O)*
- *Ik heb stage gelopen bij een scooterwinkel, omdat ik geen standaard stage wilde doen bij de supermarkt; daar leer je niks. Bij de scooterwinkel leerde ik nog best wat over techniek (E&O)*
- *Toen ik stageliep bij een gasthuis heb ik dingen opgestoken en heb ik mensen hun bestelling moeten afhandelen. Ik heb geleerd met druk om te gaan, bij drukte er twee uur volle bak tegen aan (HBR)*
- *Mijn stage in de lunchroom vind ik veel leuker dan wat we hier op school doen. Hier moeten we in de rij staan voor eten, je moet oncomfortabele kleren aan en je mag niet veel lachen. In de lunchroom is het maken van een lunch leuk, dat is wel leuk om te doen (HBR)*
- *We lopen drie weken stage, acht uur per dag. Vijf dagen in de week is wel erg zwaar om met auto's te werken (M&T)*
- *In de vakantie heb ik bij de autogarage veel meer geleerd dan op school. Het was heel leuk. Ze vroegen of ik weer wou komen, ik werk daar nu vast. In de zomervakantie, donderdag en vrijdag uit school en zaterdag. Ik mag alles wat een normale monteur mag. Ik ga daar mijn vervolgopleiding doen: vier dagen werken en een dag school. (M&T)*

Met name leerlingen van D&P, E&O, MVI en Z&W geven aan geen stage te doen die ze graag willen. Over het algemeen geldt dat als de school een stageplaats regelt voor de leerling, een bedrijf een leerling sneller een plek geeft dan als de leerling zelf zoekt.

Niet aangenomen bij gewenste stageplek

- *Ik had me bij 19 bedrijven aangemeld: een reclamebedrijf, architectenbureaus, bouwverenigingen, een transportbedrijf, een ICT-bedrijf en een MVI-instituut, maar het is het allemaal niet geworden. Onze stageopdracht is eigenlijk ook best wel triest; het is een snuffelstage. Er is geen enkel bedrijf die je wil hebben. Die denken vast dat je er alleen even bent, dingen steelt en dan weer weg bent. Als het via school gaat dan is het logischer, maar als je zelf komt als jongetje van vijftien... Ik ben een bedrijf uitgezet door de beveiliging omdat ik kwam 'zonder afspraak'. Uiteindelijk ben ik nu administratief medewerker bij een sportschool (MVI)*
- *Ik loop stage bij het zwembad, waar ik werk. Je moest je stageplek zelf zoeken. Ik zou eerst terecht kunnen bij een ICT-bedrijf, maar later kon dat toch weer niet. Het is ook maar voor acht keer (MVI)*
- *Ik heb stagegelopen op mijn werk, een warenhuis, omdat de thuiszorg niet mocht (Z&W)*
- *Ik had geen mogelijkheid om als tandartsassistent te kijken in de praktijk. Ook het werken met specifieke groepen zoals verslaafden en gedetineerden kan nu nog niet. Dat vind ik jammer (Z&W)*
- *Bij het stagelopen is het moeilijk om bedrijven en instellingen te vinden, die hebben vooral contact met mbo-scholen. De mentor heeft gekeken of ze we ons konden inschrijven voor een verzorgingstehuis, maar die had maar drie plekken en die gaan naar mbo-leerlingen. Het is lastig dat de stage aan het eind van het jaar valt. Organisaties hebben het druk met de feestdagen en geen tijd voor jou (Z&W)*

Over de rol van de school

- *We mochten niet zelf kiezen welke stages we deden, er werd gewoon gekeken voor je. Zij heeft het keuzevak haar, maar ze loopt nu stage in de horeca. Ze hadden wel een beetje kunnen overleggen, want je loopt er best lang: 10 weken (D&P)*
- *We lopen elke donderdag voor 11 weken stage. Docenten bepalen waar je naar toe gaat. Je mag je voorkeur aangeven, maar daar wordt niets mee gedaan. Eerst zeiden ze dat het de volgende ronde wel mee zou tellen, maar toen was dat ook niet zo (E&O)*
- *De school zegt heel snel nee over waar je stage wilt lopen. Bij mijn vader in het transportbedrijf leer ik veel meer dan in de huishoudwinkel! Ik moet dat bedrijf overnemen. Ik had ook nog aangegeven dat ik liever bij een zelfstandig ondernemer stage zou gaan lopen. Het was een jong iemand, die had net een eigen zaak. Daar kan ik hartstikke veel van leren, maar een eenmanszaak mag niet! (E&O)*

6.3.5 Werkvormen en keuzemogelijkheden

Hoewel er in de vragenlijst door leerlingen wordt aangegeven dat ze vaak eigen keuzes kunnen maken, komt daar in de gesprekken weinig van naar voren. Bij veel profielen valt op dat opdrachten gemaakt worden volgens een vast stappenplan; het hebben van keuzemogelijkheden binnen een les is vaak een uitzondering. Met name E&O-leerlingen geven aan dat er behoefte is aan meer afwisselende werkvormen. Daarnaast wisselen leerlingen praktijk en theorie graag af.

Keuzes en het stappenplan

- *Bij schilderen mag je je eigen keuzes maken. Verder moet je alles volgens de boekjes doen (BWI)*
- *Je regelt zelf wanneer je praktijk en wanneer je theorie doet. Ik doe vaak vooral de praktijk, dan heb ik die onderdelen al gedaan. Maar dan moet ik het nog in het boekje opschrijven. De opdrachten moet je altijd per se volgens het stappenplan doen (D&P)*
- *We krijgen gewoon opdrachten waarin staat wat we moeten doen. We mogen niet echt wat verzinnen of ontwerpen (HBR)*
- *Bij metaal en motoren heb je een boekje en dan mag je zelf kiezen in welke volgorde je alles doet. Je moet wel alles afvinken. Dat afvinken is soms wel vaak (MaT)*
- *Bij grafische vormgeving mag je zelf keuzes maken in hoe je iets doet. Echt op je eigen manier. Bijvoorbeeld als je de opdracht krijgt een oude foto te maken door middel van filters. Je mag dan zelf het onderwerp kiezen of welke periode je nabootst. Er zijn eisen waaraan je moet voldoen, maar er is veel ruimte voor eigen inbreng. Ze gaan er ook voor zitten, nemen de tijd voor je. Ze leggen ook uit hoe ze tot een cijfer komen (MVI)*
- *Je krijgt bij de vakken geregeld de vraag: wat wil je gaan doen? We kunnen onze eerste, tweede en derde keuze opgeven voor de keuzedelen en dan word je ingedeeld bij waar je het liefste wilt (Z&W)*

Over (het gebrek aan) afwisseling

- *Het is gewoon overnemen. Opzoeken en overnemen. Iedereen doet hetzelfde (E&O)*
- *Te veel theorie en dan nog overschrijven ook. Daar leer je echt niet van. We willen iets echt zelf doen. Veel meer praktijk en dingen buiten de school (E&O)*
- *We willen meer praktijk. Het is niet voor niks een praktijkvak. Anderen koken maar wij hebben alleen de boeken en achter de computer (E&O)*
- *Het is te veel theorie achter elkaar. De docent is lang aan het praten op maandag en woensdag, je wordt gek van 3 uur achter de laptop zitten (Groen)*
- *Wat we nog niet hebben zijn groepsopdrachten, bijvoorbeeld in 6 groepjes. Dan kan je een uitdaging maken: wie heeft de beste soep? (HBR)*
- *Horeca heeft woensdag alleen maar theorie. Onhandig is dat we maandag en vrijdag alleen praktijk hebben, die verdeling moet beter. Zorg heeft bijvoorbeeld eerst een gedeelte theorie en dan praktijk (HBR)*
- *Het zou beter zijn als er minder zoekopdrachten waren. Dat moet op de computer en dan loop je weer weg bij het sleutelen (M&T)*

6.3.6 Verschillen examenprogramma bb en kb

Voor de meeste docenten is het verschil in exameneisen tussen bb en kb helder, zoals voor PIE en MVI. De docenten die vinden dat er voor een verkeerde insteek is gekozen, vinden het vooral van belang dat zowel basis- als kaderleerlingen voldoende met de praktijk bezig zijn. Er is ook een groep docenten die geen grote verschillen ziet in de exameneisen tussen bb en kb, maar daar geen problemen mee ervaart in de praktijk. Bij MaT is de uitwerking van de verschillende leerwegen nog in ontwikkeling.

Tevreden met de verschillen

- *Bij het maken van een materiaalstaat komen de verschillen goed naar voren. Leerlingen denken van tevoren na over wat ze nodig hebben. De kb-leerling moet dat helemaal zelf maken en de bb-leerling krijgt een al deels ingevulde staat (BWI)*
- *Dit jaar is het verschil veel duidelijker dan andere jaren. Nu is het per onderdeel, voor de vier profieldelen, duidelijk (Z&W)*

Weinig verschil, maar geen problemen

- *De exameneisen zijn bijna identiek. Basis heeft ietsje minder diepgang, dus het is een summier verschil. Bb-leerlingen volgen hier hetzelfde programma, alleen de beoordeling is net anders (D&P)*
- *Er is totaal geen onderscheid tussen bb en kb, de leerlingen moeten hetzelfde doen. De enige verschillen zitten hem in dat een bb-leerling onder begeleiding een dier moet hanteren terwijl een kb-leerling zelfstandig een dier moet hanteren. In de les leren bb-leerlingen daarom praktisch hetzelfde als kb-leerlingen (Groen)*
- *In ons programma zijn bb en kb gecombineerd; leerlingen volgen in principe kader niveau. Het onderscheid wordt gemaakt op toetsing. De praktijk is toch hetzelfde. Dat gaat prima (Z&W)*

Weinig verschil, daardoor problemen

- *Er zitten geen grote verschillen tussen bb en kb. Voor de bb-leerling is het een pittig programma. Dat zit hem vooral in de hoeveelheid, ook voor kb (D&P)*
- *Voor de invoering van het vernieuwde programma was het verschil groter. Waar we nu achter komen is dat we een aantal buitenlandse leerlingen hebben en het begrijpend lezen wordt steeds meer een probleem (E&O)*

Ontevreden met de invulling van de verschillen

- *Er is een groot verschil tussen bb en kb bij het examen. Het examen van bb was moeilijker dan van kb. Ze gaan eigenlijk weer terug naar de oude stempel van vroeger: meerdere gangen koken. Het oude examen was te mild met alleen een hoofdgerecht. Dit examen zou dus eigenlijk ook voor kb moeten. De overslag is erg groot (HBR)*
- *Soms zijn er wel heel grote verschillen tussen de leerwegen. Basis moet meer doen dan kader, het is niet in verhouding. Bizar dat bb-leerlingen een compleet driegangenmenu moeten doen waar anderen maar één onderdeel hoeven (HBR)*
- *Wat ook besproken werd op de landelijke netwerkdag was dat het transportdeel in het examen frappant was. Het verschil tussen bb en kb was dat bb soms vele meer handelingen moest doen dan kb. Bb moest meer tekst invullen, terwijl kb alleen kruisjes zette. Dat zou andersom moeten! Bij mobiliteit was het verschil logischer; kb moest iets meer kennis hebben. Dat past bij de doorstroom naar niveau 3 (M&T)*

Nog in ontwikkeling

- *We maken ons examenprogramma zelf en het is best moeilijk om het onderscheidend voor de verschillende leerwegen uit te werken. Wat vraag je nou anders aan een gl dan kb? Daarom willen we ook graag Cito als onafhankelijke partner (MaT)*

6.4 Keuzevakken

6.4.1 Keuzevakken: de systematiek

Het werken met keuzevakken wordt door nagenoeg alle docenten gezien als een verbetering, met name omdat leerlingen hierdoor beter kunnen kiezen wat bij ze past. Sommige scholen benutten de keuzevakken voor gerichte verdieping binnen het eigen profiel. Andere geven leerlingen de ruimte om buiten het profiel ervaring op te doen of beter aan te sluiten bij hun interesse.

Verdieping van het profiel

- *Wij boden al breed landbouw met een keuzevak aan. Dit konden we makkelijk ombouwen naar de nieuwe structuur. De vorm is dus niet erg veranderd, maar de inhoud wel doordat de keuzevakken echt zijn gaan meetellen voor het CE. De invoering is een ontzettende stimulans geweest voor onze scholen om nieuwe inhoud te ontwikkelen. Zo hebben we outdoor ontwikkeld als keuzevak: actief in de natuur. Hierdoor hebben praktijkdocenten meer waar voor hun geld gekregen, want die kunnen hun vak kwijt (Groen)*
- *De grootste verandering van de vernieuwing is dat het in stukjes is gehakt. Nu heb je een profieldeel voor 10 weken, terwijl je alles door elkaar had. Dat betekent dat ik nu telkens moet schakelen: brood, banket, recreatie, bijzondere keuken, gastheer. In het begin had ik daar veel moeite mee, maar nu hebben we dingen aangepast. We werken nu ook met gasten in de praktijk en dat gaat veel beter (HBR)*

Verbreiding voor leerlingen

- *Een positieve verandering. Leerlingen mogen buiten hun profiel kiezen. Er komen nu meer meiden naar BWI voor een creatief keuzevak (BWI)*
- *De grootste vernieuwing is dat leerlingen nu in een andere afdeling kunnen kiezen. Verrassend is bijvoorbeeld dat bij E&O veel mensen het keuzevak 'bijzondere keuken' kiezen, wat supergoed loopt, ze hebben er veel plezier in (E&O)*
- *Vroeger was het CE alleen een plantenexamen en had je geluk als er een klein beetje koken of dier in zat. Nu weegt elk onderdeel mee, dat is veel eerlijker. Niet alles weegt precies even veel mee, maar de leerling heeft in ieder geval niet meer dat hij breed wordt opgeleid en een specifiek examen krijgt (Groen)*

6.4.2 Keuzevakken: de inhoud

De opmerkingen over de inhoud van de keuzevakken zijn divers. Ze variëren van te weinig diepgang tot veel ruimte voor eigen invulling.

Inhoud keuzevakken

- *De keuzevakken hebben niet veel diepgang. Dat komt door de methode die we hebben gekozen. Het blijft bij moodboards en posters (E&O)*
- *We gaan komend jaar internationale handel doen. Dat past goed bij de regio (E&O)*
- *In het keuzevak is er wel meer ruimte voor actuele ontwikkelingen, zoals het oppakken van een lokale wandelroute of een leuke markt in de buurt. In de profielmodules is hiervoor weinig tijd en zijn er meer vaste onderdelen (Groen)*
- *De keuzevakken hebben geen syllabus, of in ieder geval niet concreet. Het is een A4'tje met eindtermen en deeltaken, that's it. Die vrijheid is wel prettig, omdat je kan doen wat je wilt. Maar we hebben behoefte aan een voorbeeld: wat moet er minimaal behandeld worden? Dat zou fijn zijn (Z&W)*
- *Het profielvak vind ik eigenlijk best saai. De krenten uit de pap zijn eruit. De leuke dingen zitten in de keuzevakken (Z&W)*
- *We richten de keuzevakken zoveel mogelijk praktisch in om het echte werkveld aantrekkelijk te maken (Z&W)*
- *Keuzevakken lenen zich goed voor samenwerking met het mbo (Z&W)*

6.4.3 Keuzevakken: de keuzemogelijkheden

Op veel scholen zijn de keuzemogelijkheden nog steeds beperkt, hoewel leerlingen niet vaak zeggen dat ze het zo ervaren. Ook dit jaar hebben scholen de intentie uitgesproken het aantal keuzevakken uit te breiden. Bij het uitbreiden van de mogelijkheden kijken scholen naar

interesse, verdiepen en verbreden. Ook zijn er scholen die de voorlichting over de keuzevakken gaan verbeteren.

Veel mogelijkheden

- *We bieden veel keuzevakken aan, omdat ze bij ons via de keuzevakken de richting kiezen die ze op willen (D&P)*
- *We hebben veel keuzemogelijkheden. Ze kunnen nu in het vierde jaar shoppen. Ze hebben wel raakvlak met het profiel (HBR)*

Beperkte mogelijkheden

- *Om te zorgen dat alle vakken echt vrij te kiezen zijn heb je vanuit de overheid nodig dat de technische sector niet alleen verdiepend is. Een keuzevak moet je ook zonder voorkennis kunnen doen (PIE).*
- *Het profielvak mag je ook als keuzevak geven, maar voor een docent werkt het niet om een mix van leerlingen te hebben waarvan het voor de ene helft nieuw is en de andere helft verdieping zoekt. Dat is dus een schijnoplossing (Z&W)*

Streven naar uitbreiding van mogelijkheden

- *We hebben nu maar 4 keuzevakken, in de toekomst 6 of 8 (M&T)*
- *Het potentieel is er voor leerlingen om de gelegenheid te krijgen zich te verdiepen of te oriënteren. Maar op dit moment is er alleen nog keuze uit de vakken van het eigen profiel. Aankomend jaar is het derde jaar en dan gaan we voor het eerst registreren dat leerlingen ook buiten hun profiel kunnen kiezen. Dat is een hele toer (Z&W)*

Voorlichting

- *Er werd veel gekozen voor 'sport en bewegen' door jongens die dachten dat ze gingen sporten. De voorlichting was hierin niet duidelijk genoeg (E&O)*

6.4.4 Keuzevakken: de organisatie

Net zoals vorig jaar, lopen docenten van kleine scholen tegen organisatorische beperkingen aan. Ook voor profielen waarvoor weinig leerlingen zich aanmelden missen docenten facilitering.

Gevolgen van kleine groepen

- *We bieden presentatie en styling aan. Slechts vijf van de 100 leerlingen hebben dit gekozen. Binnen het kostenplaatje is dat straks niet meer haalbaar. (E&O)*
- *De grootste verandering is het schakelen tussen onderdelen: fietsen, bedrijfswagens, scooters. Dat schakelen heeft gevolgen voor de vormgeving van de theorielessen. Nu werken zes leerlingen aan de ene opdracht en zes leerlingen aan een andere opdracht. Daardoor moet je sneller korte workshops geven. Voor leerlingen lijkt de uitleg soms minder relevant: "dat heb ik nu niet." We gaan meer benadrukken dat overal banden onder zitten (M&T)*

Verschillende vormen van facilitering die missen

- *We doen meer gezamenlijk met ZW en Techniek. Dit omdat we elkaars faciliteiten en praktijklokalen nodig hebben. Er is nu wel meer inzicht in elkaars manier van werken (D&P)*
- *We willen graag een truck hebben, maar die is te groot om binnen te staan. Buiten heb je een kenteken nodig en dat kost geld. Het zijn meestal maar een handjevol leerlingen die voor bedrijfswagens kiezen, dus dat is niet haalbaar (M&T)*

- *Regelgeving maakt het wel of niet kunnen geven van een keuzevak lastig: we mogen geen heftruck gebruiken op die jonge leeftijd, dat mag pas vanaf zestien jaar. Jammer, want je wilt het vak levensecht maken (M&T)*
- *We geven het profielvak voor 10 uren per week. Dit was een praktische keuze doordat een collega wegging en het niet handig is om voor maar een paar uurtjes een nieuw iemand aan te nemen. Die is dan te weinig op de hoogte van hoe alles werkt (Z&W)*

Organisatorische problemen door verschillen tussen profielen

- *We hebben geen mogelijkheid om buiten het profiel keuzevakken te kiezen. Dit is organisatorisch niet haalbaar. Z&W wil graag grote blokken van 3 of 4 uur, doordat er bijvoorbeeld een restaurant of salon open is. Andere sectoren hebben juist korte lesuren, dus dat geeft roosterproblemen (Z&W)*
- *Het is nadelig dat bij techniek de vakken zo verdiepend zijn, maar andere richtingen dat niet zijn. Dat maakt stroomlijning lastig. Techniek wil door de verdieping eerst de profielvakken en dan de keuzevakken. Andere richtingen willen ook een deel profiel in het vierde jaar omdat dan het examen is. Hierdoor zou een lasjongen de keuken in kunnen, maar andersom gaat niet (Z&W)*

6.5 Aansluiting en samenwerking met het mbo

6.5.1 Aansluiting met het mbo

Dit jaar is er specifiek gekeken naar de aansluiting met het mbo. Omdat er meer leerlingen naar het mbo zijn gegaan, hadden docenten hier meer over op te merken. Naast opmerkingen over de inhoudelijke aansluiting voor leerlingen, geven docenten ook aan dat de oriëntatie op het mbo is verbeterd. MaT en MVI lopen tegen problemen aan in respectievelijk de inhoudelijke aansluiting en de mogelijke vervolgopleiding op het mbo. Docenten ervaren dat leerlingen soms weinig profijt hebben van het volgen van een specifiek profiel, omdat veel mbo's weer opnieuw beginnen.

Inhoudelijke aansluiting

- *De aansluiting is beter en dat zit hem voornamelijk in de brede vaardigheden. Het kunnen presenteren, brede ICT-vaardigheden; dat heeft echt meerwaarde (D&P)*
- *Wij zijn een kleine school, dus we bieden maar twee keuzevakken aan: dierenverzorging en gezonde dieren. De leerlingen in de stad zijn erg gericht op gezelschapsdieren en niet op bijvoorbeeld koeien. Ze stromen bijna alleen maar uit naar dierhouderijen, salons, etc. Voor die ene leerling die bloemist of hovenier wil worden, sluit het dus minder aan (Groen)*

Verbeterde oriëntatie op het vervolg

- *Vanuit de keuzevakken ligt er veel nadruk op de vervolgopleidingen. Binnen D&P heb je veel leerlingen die niet weten wat ze willen (D&P)*
- *De aansluiting is niet verbeterd, maar ze kunnen wel meer proeven. Dus misschien dat ze een betere keuze kunnen maken (E&O)*
- *Het is overzichtelijker voor leerlingen om de keuze voor de vervolgopleiding te maken. Niet meer de keuze uit tien scholen, maar daar wordt jouw vak gegeven, dat is relevant voor jou. Hierdoor kunnen leerlingen gericht voor een school kijken en kiezen (M&T)*
- *De aansluiting is beter, omdat de meeste leerlingen binnen de techniek blijven en zij beter weten welke richtingen er binnen de techniek zijn. Op het mbo spreek ik ze regelmatig en daar zie ik dat de meeste goed hebben gekozen. Breder opleiden zorgt voor een betere keuze, ook al doen ze dingen die ze niet altijd leuk vinden (PIE)*

Specifieke problemen in de aansluiting met het mbo

- *Goed dat het vmbo aan het vernieuwen is, maar de voorgeschreven programma's sluiten niet goed aan op het mbo. Wij zijn bijvoorbeeld afgestapt van het vak Duits. Dat werd veel gesproken in de binnenvaart, maar nu wordt Engels de leidende taal, naar Europese richtlijn. Als je een Bulgaar tegenkomt, heb je niks aan Duits. Alle landen in Europa geven nu Engels op alle binnenvaartscholen, ook Oost-Europa. Maar het mbo gaat nu ook Duits geven. Dat is dus helemaal niet relevant omdat er straks helemaal geen Duits meer gesproken wordt. Zo lopen wij voorop en het mbo achter (MaT)*
- *Het is een groot pijnpunt dat er voor basis MVI-leerlingen geen aansluiting is naar mbo-niveau 2. We waren op een mentorenmiddag voor alle profielen, maar het bleek dat het overgrote gedeelte van MVI was en dat iedereen zich zorgen maakt over deze groep leerlingen. MVI heeft wel een splitsing in aanbod, maar in de handelingen doen de basisleerlingen hetzelfde als de kaderleerlingen. Ze leren hier meer dan op het mbo. Ze doen daar wel wat meer stage en dus meer ervaring op, maar ze stoppen vaak na mbo-niveau 2 en gaan werken. Dan gaan ze niet terug naar het MVI-niveau dat ze hier hadden, maar blijven ze steken op conciërge, pakketjesbezorger, etc. Het is zo zuur om deze groep leerlingen naar iets te sturen om het maar te overbruggen, om te gaan werken met minder dan ze zouden kunnen hebben. Hier is niet over nagedacht bij de vernieuwing en dat heeft grote consequenties. Het is het belang van baangarantie versus het eruit halen wat erin zit. Misschien zouden basisleerlingen geen MVI moeten kunnen doen. Dat wil je natuurlijk niet, maar als de banen op niveau 3, 4 zijn... (MVI)*

Praktische waarde voor het vervolg

- *Er is binnen de keuzevakken meer ruimte om onze leerlingen te laten deelnemen aan een opdracht van mbo-leerlingen die een groep nodig hebben. Maar de doorstroom van de profielvakken is lastiger, doordat de mbo's bij punt nul beginnen. Dat is logisch aangezien ze van alles binnen krijgen en soms is het niet erg, maar het kan ook frustrerend zijn voor leerlingen die wel al iets gedaan hebben (Groen)*
- *Het signaal dat ik krijg is: "leuk dat je PIE hebt gedaan, maar we beginnen weer op nieuw." Mbo's hebben te veel aanleverende scholen (PIE)*
- *Op het vmbo zijn de keuzevakken nu vrijheid, blijheid. De keuzevakken hebben geen invloed op de richting en dus geen doel. Als docent raad je wel bepaalde vakken aan als een leerling een bepaalde kant op wil, maar het heeft geen effect op later; je wordt bijvoorbeeld niet sneller aangenomen (Z&W)*

6.5.2 Samenwerking met het mbo

De meeste scholen willen graag samenwerken, zowel voor de beschikbare faciliteiten en ruimte als voor de aansluiting voor de leerling. De docenten van de vmbo-scholen die een gebouw delen met het mbo, geven aan dat het bij hun leidt tot regelmatig contact met de mbo-collega's. Daarbuiten is het vaak lastig om de samenwerking tot stand te laten komen. Op sommige scholen is er geen samenwerking en zijn de verwachtingen ook laag. Een andere groep scholen is wel bezig met een samenwerking maar loopt in de praktijk tegen verschillende problemen aan, zoals een gebrek aan facilitering, verschil in belangen en het feit dat een wisseling van docent de voortgang weer teniet kan doen. De scholen die er wel in geslaagd zijn om samen te werken met het mbo, zijn allemaal positief over wat het oplevert aan faciliteiten, verdieping of verbetering van de doorlopende leerlijn.

Wens om samen te werken

- *We willen graag meer contact met het mbo om te kijken hoe we het beter aan kunnen laten sluiten, omdat we merken dat ze daar weer op nul beginnen. De programma's zijn er geschikt voor (PIE)*
- *Er zou veel meer tijd moeten zijn om uit te wisselen en mee te lopen. De plannen zijn er wel, maar er is geen tijd. De programma's zijn ook niet naast elkaar te leggen. Dan heeft het vmbo de stages, daarna het mbo. Er zou een verplicht samenwerkingsproject moeten zijn waar je als school sowieso aan mee moet doen (Z&W)*
- *We willen graag samenwerken met het mbo, maar daar is nu nog geen sprake van. Hiervoor is nodig dat het gefaciliteerd wordt op beide scholen. Ook moet er een duidelijke opdracht zijn om het te doen (Z&W)*

Gedeeld gebouw

- *We hebben het mbo hier in huis; we praten dagelijks met onze collega's (MaT)*
- *Niveau 2 zit bij ons in. De afleidingsleider hier is ook de afdelingsleider van niveau 2 (M&T)*

Gebrek aan samenwerking

- *Er zijn contacten met twee mbo's maar er is geen samenwerking (Groen)*
- *Nee, we werken niet samen met het mbo aan doorlopende leerlijnen. Dat is niet te realiseren, het is al zo druk (HBR)*
- *Nee, we werken niet samen; het contact met het mbo loopt moeilijk (MVI)*
- *Veel leerlingen gaan naar het ROC voor niveau 3 en 4. Er wordt naar die scholen gekeken en we vragen wel om input, maar er wordt verder niet inhoudelijk samengewerkt. Bij het mbo zeggen we ook dat het goed is om dingen te herhalen (M&T)*
- *In deze regio zijn er grote verschillen tussen de mbo's. Eén mbo doet het heel goed: wat scholen niet kunnen bieden, bieden zij aan. Hierdoor krijg je meer samenwerking, gaan mensen bij elkaar kijken. Er is nu nog geen inhoudelijke samenwerking, maar dat gaat nu wel gebeuren met het samenwerkingsprogramma van sterk techniek onderwijs. We hebben ons alleen weten te verbinden door middel van het geld (M&T)*

Moeilijkheden in de (beginnende) samenwerking

- *Voorheen was het: "we beginnen op nul en kijken niet naar wat jullie doen." Nu denkt de lokale mbo actiever mee. We zitten in een regionaal samenwerkingsverband met zeven andere vmbo-scholen. We willen met het mbo overleggen over het vernieuwen van onderdelen en de doorlopende leerlijn. Dat kost tijd en het wisselen van docenten maakt het lastig (BWI)*
- *We zijn aan het proberen om met het mbo samen te werken. We hebben met mensen van logistiek twee keer gekeken naar mogelijkheden. Het verloopt moeizaam. De eerste keer begonnen ze met dat ze vooral mensen met niveau 3 en 4 nodig hadden, maar bij ons gaat het om bb en kb-leerlingen. Begin volgend jaar staat er weer een bijeenkomst op de planning, maar geen idee hoe het verdergaat (E&O)*
- *We hadden het een aantal jaren geleden geprobeerd. Toen was eigenlijk alles rond op de werkvloer, maar uiteindelijk is het toch niet doorgegaan omdat het bovenin niet geregeld kon worden dat leerlingen vrijstellingen zouden krijgen voor bepaalde onderdelen op het mbo (E&O)*
- *Er zijn veel argumenten waarom het samenwerken nog niet werkt. De examenprogramma's liggen nog niet naast elkaar. Daarnaast is voor leerlingen de doorstroom nog ver weg. Een leerling in jaar drie kan bijvoorbeeld niet een gedeelte al daar doen, want dan moet hij opeens ergens anders zijn. Die manier van denken is er*

nog niet. Daarnaast lopen de dagen/programma's niet gelijk met het mbo. Zij hebben daar een half jaar programma en andere lestijden (Groen)

- We zijn hard ons best aan het doen voor een doorlopende leerlijn, maar daar is nu nog geen mogelijkheid voor. We zijn met het ROC bezig om een opleiding te starten, voortkomend uit het tekort aan aanbod voor bb-leerlingen met het MVI-profiel. Er is goed contact en samenwerking met het mbo, maar doordat er geen werk is op niveau 2 krijgen ze er geen geld voor, zien ze er geen heil in en worden opleidingen geschrapt. De bereidheid is er, maar er wordt ook naar de nummertjes en cijfertjes gekeken (MVI)*
- Het samenwerken met het mbo kost veel tijd. Het hangt af van de inzet van studenten daar; de meeste mbo-studenten hebben geen zin. Een paar oud-studenten van ons hebben wel een goede voorlichting gegeven hier. Maar het moet helemaal vanuit de vmbo-docenten komen; vanuit het mbo horen we niks. De keuzevakken lenen zich wel voor samenwerking met het mbo, van het profieldeel alleen 'mens en zorg'. Wat nodig is, is dat het echt gefaciliteerd wordt door middel van tijd, bijvoorbeeld een dagdeel om contact te zoeken. Dat is aan beide kanten nodig; iedereen zit vast (Z&W)*

Positieve (beginnende) samenwerking gaande

- We doen een aantal onderdelen van het lesprogramma op het mbo. We hebben bijvoorbeeld een bouwraam opgezet, gebruikmakend van hun faciliteiten. We bieden ook luchtdichtbouwen aan op het mbo. Leerlingen die hiervoor kiezen volgen dan daar les; ze zijn daar super enthousiast over. Dit vanwege de ruimte en omdat je als school dan niet alle lesmaterialen van een keuzevak hoeft te hebben (BWI)*
- Het doel is om de drempel met de vervolgopleiding weg te halen. Bijvoorbeeld door middel van kennismakingsrondes met alle creatieve afdelingen. Dit is nog in een pril stadium: contacten beginnen te lopen en er zijn wat eerste afspraken. We zijn een krimpregio en dat merkt het mbo ook, dus we moeten bij elkaar komen. We moeten een vorm vinden om toch de vakken aan de leerlingen te kunnen blijven geven en de mbo's hebben facilitair toch meer in huis (D&P)*
- We werken samen met het ROC. Eigenlijk omdat zij heel actief zijn in de doorlopende leerlijn. We zijn nu bezig de overlap eruit te halen (D&P)*
- Na de herfstvakantie starten we met een pilot voor vier leerlingen die het 'digispel' als keuzevak kiezen. Ze doen een gedeelte van het vak hier, de verdieping daar. Samen met mbo-leerlingen gaan ze kijken wat je later zou kunnen doen. Echt programmeren met echte professionele programma's. Dan merken ze wie er affiniteit heeft met het ontwikkelen van karakters en wie er een echte programmeur is (D&P)*
- We merken dat de lokale mbo zelf heel actief is in de doorlopende leerlijn. Ze kijken mee. Zo heeft ons profiel bijvoorbeeld een grote overlap met Dienstverleners DP2, maar ook met Helpen en Z&W2. We zijn aan het kijken hoe we de overlap eruit krijgen, om kinderen vanuit de basis een vijfjarig traject aan te bieden. Dat levert ze veel op. We hebben dit jaar drie leerlingen die deze pilot gaan uitvoeren. Het lesmateriaal is aangepast en we zijn continue in overleg: hoe krijgen we dit beter voor elkaar? We zijn het dus aan het ontwikkelen terwijl we het uitvoeren (D&P)*
- We zijn nog steeds bezig om met het mbo een doorlopende leerlijn te krijgen. Er gaan acht leerlingen van klas drie met het keuzevak dier naar het mbo. Mbo-leerlingen van niveau 4 ontvangen groepen en geven klanten informatie. Ze geven onze leerlingen instructie over reptielen en vogels. Dat betekent wel dat die groep geroosterd moet worden wanneer onze leerlingen kunnen, op de dinsdag (Groen)*
- Mbo-leerlingen komen hier vertellen over de vervolgopleiding in een meet-and-greet. Daarnaast werken we samen met een mbo-school zodat leerlingen een vrijstelling kunnen krijgen als met het toetsen blijkt dat ze het al kunnen. Ze kunnen een instaptoets maken. Door de vernieuwing staat het programma meer vast, dus is er*

minder variatie; daar spelen we wel op in. Dan hoef je als leerling dus minder te doen op het mbo (HBR)

- *Er komen regelmatig docenten van de lokale mbo op bezoek. Dan kijken we waar het vmbo ophoudt en waar het mbo begint. Een dergelijke afstemming bevalt heel goed (PIE)*

6.6 Bekwaamheid docenten

Een aantal docenten geeft aan dat ze nog steeds moeten bijscholen om de verbrede bekwaamheid die nodig is te verwerven. De meeste docenten benoemen het belang van het open staan om te leren en van het contact houden met de praktijk/werkvloer.

Verwerving van (brede) bekwaamheid nodig

- *Het is allemaal nieuw, waardoor we alles nog in de kinderschoenen hebben staan. Het is ook een verbreding van je vak, omdat je meer moet kunnen. We zijn er transparant over, ook naar de ouders toe. Het heeft tijd nodig, wij zijn nog aan het leren (BWI)*
- *Als docent moet je veel kunnen, ook de brede vaardigheden. Je moet een app of website kunnen maken, een 3D-tekening. Maar een enkeling heeft kennis van zorg én techniek (D&P)*
- *Voorheen deed ik alleen het restaurant, nu elke periode keuken, bakkerij en gastheerschap. Van dat laatste weet ik alles, maar voor de keuken en bakkerij kostte het me veel tijd om het me eigen te maken. Producten maken of bereiden, het was 40 jaar geleden dat ik dat gehad had. Ik vraag nu aan collega's hoe het moet. Mijn vakkennis is enorm verbreed, wat ook komt omdat ik daar voor open sta. Je moet zelf vijf stappen harder dan de leerlingen want je moet ze voorblijven (HBR)*
- *Ik ben nu de enige MaT-docent met certificaat. Sinds kort zijn er drie in opleiding, daar zijn we heel blij mee, maar op dit moment hebben we te weinig mensen (MaT)*
- *Wat het moeilijk maakt is dat we geen grafische school zijn, we hadden alleen een ICT-route. Daardoor hadden we geen basiskennis van grafische media in huis en ook geen apparatuur. Daarvoor moest een grafische docent aangenomen worden. Het lesmateriaal hebben we zelf ontwikkeld, daar is niks voor. Je merkt nu met het examen dat bepaalde onderdelen meer aandacht moeten hebben. Daarom zijn we dingen nog aan het herschrijven om die beter te belichten en meer toe te passen. We gaan naar alle platformdagen, doen mee aan alle workshops. Wat er ook is, we gaan er heen. De platformdagen van MVI zitten gelukkig heel goed in elkaar (MVI)*
- *We verdelen de onderwerpen onderling: wie is sterk in elektronica, wie in tweewielers... Iedereen heeft zijn speerpunten maar iedereen weet wel genoeg om bij alles uit de voeten te kunnen (M&T)*

Blijven leren en ontwikkelen

- *De facilitering is wel abrupt geëindigd. Dit terwijl je de tijd wilt blijven houden, om door te ontwikkelen. Waarom wordt er niet een middag vrij geroosterd zodat alle docenten kunnen overleggen? (Groen)*
- *Als team zijn we gegroeid. We zijn nu met een goed team, waardoor ik zelf ook meer tegengas krijg. Dit is niet altijd leuk, maar wel zinvol. Daar leer ik zelf van (MVI)*
- *Als je PIE docent wilt zijn, moet je niet het type zijn die de winkel draaiende houdt. Je moet continue mee met wat om je heen verandert. Je moet wel de wil om te innoveren in je hebben (PIE)*

Contact met de praktijk/werkvloer

- *Een droom is om als docent twee keer per jaar er een periode uit te gaan om te kijken in de praktijk. Vorig jaar ging ik bijvoorbeeld door de Nederlandse vereniging van hoveniers kijken bij verschillende hoveniers voor drie dagen. Het zou zo moeten zijn dat je een plan moet indienen om iets te gaan doen. Normaal kom ik alleen bij een bedrijf als ik daar persoonlijk winkel. Ik kom er nooit kijken om te leren voor school of voor de leerlingen (Groen)*
- *We kijken naar de praktijk en houden de nieuwste technieken bij. We willen een stagedag invoeren voor docenten om gevoel te blijven houden met de werkvloer. We bezoeken ook bedrijven die nieuw in de markt staan om de nieuwste technieken te kunnen laten zien. Dat willen we wel samen met leerlingen bekijken. De leerling van nu is niet: de docent weet alles. Het gaat om samen leren van de praktijk (M&T)*

6.7 Taakverzwaring docenten

Voor bijna iedere docent betekende de invoering van het vernieuwde programma een taakverzwaring. Bij veel docenten is de werkdruk als gevolg van de vernieuwing daarna afgenomen. Wat opvalt is dat sommige docenten wel een blijvende taakverzwaring ervaren bij de organisatie buiten het lesgeven om, bijvoorbeeld in het onderhouden van buitenschoolse contacten of het verzorgen van materialen

De ervaren taakverzwaring

- *Dat het allemaal zo snel moet geeft wel heel veel spanning. We moeten ons bijscholen, we willen keuze aanbieden en we willen graag met bedrijven werken (BWI)*
- *Ja, maar ik ervaar het niet als een verzwaring; ik ben een vakidoot. Ik was eerst 14 uur met sport bezig, dat is nu breder en diverser. Dat vind ik wel leuker. Wie had gedacht dat ik pannenkoeken zou staan bakken vrijdagmiddag, of zou 3D printen? (D&P)*
- *Voor een collega was het behalen van een minor te veel, dus die is terug naar Z&W gegaan op een andere school (D&P)*
- *Het duurt wel twee jaar om alles in de gaten te krijgen. Door meer te overleggen (dit heb ik wel zelf gedaan) is er ook een taakverzwaring. Ook het zoeken van lesmateriaal en het maken van dingen voor de keuzevakken kost leraren tijd, maar dat vinden ze wel leuk. Daarbij werkt een docent op een profielvak wat echt zijn eigen vak is, het beste (Groen)*
- *Er is ook een taakverzwaring doordat het CSPE van 200 naar 400 minuten per leerling is gegaan. Als teamleider moet ik praktijkdocenten twee keer zoveel als examiner inzetten, omdat leerlingen twee keer zolang bezig zijn met het examen. En er mogen niet te veel uren uitvallen, omdat we die 1000 uren nodig hebben (Groen)*
- *De implementatie was een verzwaring voor iedereen: nieuwe toetsen, lesstof. Ik verwacht niet dat dat tijdelijk is, maar de druk zal vergelijkbaar worden met de situatie voor de vernieuwing. We ontwikkelen veel zelf (MaT)*
- *Je bent toch je organisatie weer even aan het opschudden: je moet je PTA's veranderen en je magister opnieuw inrichten. Daarbij vergeet je dingen, maar het is ook verfrissend (MaT)*
- *Je bent met meer verschillende facetten bezig, we verdelen het meer. Het voelt niet als een verzwaring. Omdat we een team hebben, kunnen we dat zo doen (M&T)*
- *Doordat de school geen regeling heeft, komen docenten soms niet bij een bijeenkomst, omdat ze niet vervangen kunnen worden. Ik vind het leuk, maar dat kan niet iedereen zeggen. Soms moet het van de school en staat er niks tegenover (M&T)*

- *Vooraf het vele met elkaar afstemmen is erg lastig. Als de stroomlijning beter is, zou dat de taak verlichten. Dit moet intern worden opgelost (Z&W)*
- *Het was een heftig nieuw programma. De verzwarende kwam deels doordat het vanuit de overheid zeer onduidelijk was wat we nou eigenlijk moesten doen. Regels werden veranderd tijdens het spel: eindtermen veranderden, vakken kwamen en verdwenen (Z&W)*
- *Het heeft veel tijd gekost omdat we zelf het lesprogramma ontwikkelen. We blijven de eindtermen continue checken en de methode updaten; zo bleek opeens dat de stabiele zijligging er toch wel in zat. Normaal herzielt de uitgever de methode maar dat blijft aan ons. We hebben een paar methoden geprobeerd, maar er staan vooral opdrachten in die niet uitvoerbaar zijn. Scholen hebben niet dezelfde mogelijkheden/inventaris om de opdrachten uit te voeren (Z&W)*

Tijdelijke aard

- *Je moet er nu veel energie in steken. De extra dingen, zoals het contact met mbo's en het bedrijfsleven, kosten meer tijd. Als het straks loopt verdient het zich terug (D&P)*
- *Het nieuwe programma ontwikkelen was een verzwarende want je doet het ernaast. We hebben twee jaar gehad, na één jaar uitvoeren is het nog een beetje de puntjes bijschaven, maar nu is het al wel weer rustig (HBR)*
- *Het jezelf eigen maken van de stof kost nog wel tijd, maar ik denk niet dat het een blijvende verzwarende is (HBR)*
- *De vernieuwing is zeker een tijdelijke taakverzwarende waar we nu middenin zitten. Het is geen negatieve verzwarende, maar het regelen en organiseren gebeurt vanuit de eigen tijd. Lesmateriaal ontwikkelen en netwerken kost veel tijd (MVI)*
- *Het behalen van mijn bevoegdheid voor transport heeft me vier keer een dag weg van school gekost plus 30 thuiswerkuren. Dat was wel een opgave, op 64-jarige leeftijd. Nu kost het me niet meer tijd (M&T)*

Taakverzwarende bij het organiseren om de les heen

- *Er gaat meer tijd naar lesvoorbereiding, het is een stuk zwaarder dan voorheen. Door de diversiteit is het leuker maar zijn er ook meer randzaken (D&P)*
- *Regelen en organiseren doen we in eigen tijd (MVI)*
- *Praktijkleerkrachten krijgen niet meer uren terwijl wij om het lesgeven heen meer bezig zijn. Machines moeten worden onderhouden, materialen bijhouden, iets dat kapot is repareren. Dat zijn dingen die een AVO docent niet hoeft te doen (M&T)*
- *Wat het nu verzwaard is het magazijn, de inkoop voor drie richtingen. En dat is blijvend (PIE)*
- *We kunnen niet veel mee doen aan het afdelingsoverleg. De AVO docenten zijn al klaar en willen al weg, terwijl wij voor de volgende dag nog van alles moeten organiseren (PIE)*

Referenties

Akker, J. van den (2003). Curriculum perspectives: An introduction. In J. van den Akker, W. Kuiper & U. Hameyer (eds.), *Curriculum landscapes and trends* (pp. 1-10). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Kerkhoffs, J. en R. Abbenhuis (2014). *Structuur beroepsgericht vmbo*. Bunnik: SPV.

Kerkhoffs, J. en R. Abbenhuis (2015). Tussenevaluatie vernieuwing beroepsgerichte programma's vmbo, juli 2015. Geraadpleegd op 25 mei 2016 van <http://vernieuwingvmbo.nl/tussenevaluatie-met-veel-voorbeelden/>

Ministerie van OCW (2011). Project vernieuwing beroepsgerichte programma's in het vmbo. Sectoren economie, zorg & welzijn en techniek. Projectopdracht. Geraadpleegd op 25 mei 2016 van http://www.vernieuwingvmbo.nl/wp-content/uploads/2012/05/Projectopdracht_vernieuwing-beroepsgerichte_programma-5.pdf

Ministerie van OCW (2015). *Programmaplan vernieuwing vmbo. 2015 – Verbeteren, verbinden, voorbereiden*. Den Haag: Ministerie van OCW. [ongepubliceerd]

Ministerie van OCW (2017). *Analyse onderwijsaanbod voortgezet onderwijs*. [Kamerbrief]. Geraadpleegd op 14 oktober 2017 van: <https://nieuwvmbo.nl/web/viewer.html?file=https://nieuwvmbo.nl/wp-content/uploads/2017/07/Brief-Tweede-Kamer-leerlingaantallen.pdf>

Bijlage

Tabellen met percentages per beroepsgericht profiel

Docentvragenlijst leerjaar 3 en 4, 2017-2018

Noot: omdat er voor de profielen MaT, MVI en M&T een respons van minder dan zeven docenten was, zijn deze niet meegenomen in de analyse. Voor de volledigheid staan de gegevens wel in onderstaande tabellen.

Helderheid van de beroepsgerichte examenprogramma's in het algemeen

Tabel 1.1: *Stelling: De nieuwe indeling van het beroepsgerichte programma in kern, profielvak en keuzevakken is duidelijk voor mij - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			6							5	2
helemaal mee oneens										5	1
enigszins mee oneens		9		8					15		5
enigszins mee eens	45	4	25	38	14	33			31	15	22
helemaal mee eens	55	87	69	54	86	67	100	100	54	75	71

Tabel 1.2: *Stelling: Ik ben tevreden met de beschikbare informatie over de vernieuwing van de beroepsgerichte programma's - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			6								1
helemaal mee oneens			13						8	5	4
enigszins mee oneens		13	6	46		33			31	15	17
enigszins mee eens	45	17	31	31	43		50		31	25	28
helemaal mee eens	55	70	44	23	57	67	50	100	31	55	50

Tabel 1.3: *Stelling: De nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's geven voldoende richting om een uitdagend LOB-traject voor leerlingen te ontwikkelen - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.	9		6	15					15	5	6
helemaal mee oneens	9	4	6	8		33				5	6
enigszins mee oneens	27	17	25	54	29				23	15	24
enigszins mee eens	27	35	50	23	43	33	50		23	40	35
helemaal mee eens	27	43	13		29	33	50	100	38	35	29

Tabel 1.4: *Stelling: Voor mij is het duidelijk hoe LOB in het examenprogramma aangeboden wordt - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.	9		13						8		4
helemaal mee oneens	18	9	13	31	14				8	15	14
enigszins mee oneens	18	17	31	15	57				38	15	23
enigszins mee eens	27	30	25	38		67	50		31	35	30
helemaal mee eens	27	43	19	15	29	33	50	100	15	35	29

Relevantie van de beroepsgerichte examenprogramma's in het algemeen

Tabel 1.5: *Stelling: De nieuwe beroepsgerichte programma's bij ons op school bieden voldoende mogelijkheden voor onze leerlingen om zich in de volle breedte te kunnen oriënteren - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			6								1
helemaal mee oneens	18	9		8	14					15	8
enigszins mee oneens	9	17	13	31	14	33	50		8	15	17
enigszins mee eens	36	26	56	46	43	33			38	30	37
helemaal mee eens	36	48	25	15	29	33	50	100	54	40	38

Tabel 1.6: *Stelling: Het werken met profielvakken en beroepsgerichte keuzevakken is een geschikte manier om tot een meer leerlinggericht programma te komen - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			6								1
helemaal mee oneens		9	6	31	29	33			15	5	12
enigszins mee oneens	27	13	19	8	29				15	15	16
enigszins mee eens	27	22	44	62		33	50	100	38	20	32
helemaal mee eens	45	57	25		43	33	50		31	60	39

Tabel 1.7: *Stelling: Door de mogelijkheid tot een meer leerlinggericht programma te komen, worden de beroepsgerichte leerwegen aantrekkelijker voor leerlingen - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			6	15							3
helemaal mee oneens		13	6		14				15	5	7
enigszins mee oneens	9	4	19	15	29	33			15	5	12
enigszins mee eens	36	35	31	62	29	33	50	100	46	25	38
helemaal mee eens	55	48	38	8	29	33	50		23	65	40

Tabel 1.8: *Stelling: De nieuwe beroepsgerichte programma's concentreren zich minder op de beroepspraktijk dan de oude examenprogramma's - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.	18	9	13	8	14					5	8
helemaal mee oneens	9	9	13	15	14				23	15	13
enigszins mee oneens	18	9	19	15	43			100	15	25	18
enigszins mee eens	36	35	19	23		67			23	30	27
helemaal mee eens	18	39	38	38	29	33	100		38	25	34

Impact van het nieuwe beroepsgerichte programma

Tabel 1.9: *Stelling: Het nieuwe van het examenprogramma zit in inhoud die up to date zijn - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.	9		7							5	3
helemaal mee oneens	9	9		8	29		50		8		7
enigszins mee oneens		13	20	23	43	33		100	31	21	21
enigszins mee eens	64	61	53	54	14	67	50		46	74	56
helemaal mee eens	18	17	20	15	14				15		13

Tabel 1.10: *Stelling: Het nieuwe van het examenprogramma zit in de mogelijkheid voor leerlingen om keuzevakken uit andere beroepsgerichte profielen te kunnen volgen - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.	9		7	8					8		4
helemaal mee oneens				8	29	33					4
enigszins mee oneens	18			23	29	33			8	11	10
enigszins mee eens	45	35	7	23		33	50		54	32	30
helemaal mee eens	27	65	87	38	43		50	100	31	58	52

Tabel 1.11: *Stelling: Het nieuwe van het examenprogramma zit in het structurele aanbod van LOB in het programma - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.	27		7	23	29				8		9
helemaal mee oneens	9	13		8						5	6
enigszins mee oneens	9	26	20	31	29	33	50		31	32	26
enigszins mee eens	45	43	60	31	14	67		100	62	42	45
helemaal mee eens	9	17	13	8	29		50			21	14

Tabel 1.12: *Stelling: Door het nieuwe beroepsgerichte programma geef ik op een andere manier les dan voorheen - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			7		14						2
helemaal mee oneens	9	22		8		33			15	11	11
enigszins mee oneens		17	40	23		33	100		8	26	21
enigszins mee eens	27	30	40	46	57	33		100	46	42	39
helemaal mee eens	64	30	13	23	29				31	21	27

Tabel 1.13: *Stelling: Het nieuwe beroepsgerichte programma vraagt van mij andere inhoudelijke kennis dan voorheen- per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			7		14						2
helemaal mee oneens	18	4	7	23	14				15	16	12
enigszins mee oneens	9		27	15	14	33				42	16
enigszins mee eens	55	35	53	23	29		50		23	21	33
helemaal mee eens	18	61	7	38	29	67	50	100	62	21	37

Tabel 1.14: *Stelling: Ik geef het nieuwe beroepsgerichte programma met meer plezier en enthousiasme dan het oude programma - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			7		29	33					4
helemaal mee oneens	18	22	7	31	29		50		46	16	22
enigszins mee oneens	27	35	20	46	14	67			15	32	29
enigszins mee eens	27	30	33	23			50		23	11	22
helemaal mee eens	27	13	33		29			100	15	42	22

Tabel 1.15: *Stelling: De invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma betekent voor mij een aanzienlijke taakverzwaring - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			7	8							2
helemaal mee oneens		9	7		29				8	5	7
enigszins mee oneens		4	7							16	5
enigszins mee eens	27	22	13	54	14	33			15	42	27
helemaal mee eens	73	65	67	38	57	67	100	100	77	37	60

Uitvoerbaarheid van het nieuwe beroepsgerichte programma

Tabel 1.16: *Stelling: Het examenprogramma is voor mij goed uitvoerbaar in de klas - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens		9			14				46	5	9
enigszins mee oneens	27	26	21	38	29	67			15	16	25
enigszins mee eens	55	35	57	62		33	100	100	15	21	38
helemaal mee eens	18	30	21		57				23	58	28

Tabel 1.17: *Stelling: De inhoud van de syllabus bij het examenprogramma is goed uitvoerbaar in de klas- per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens	9	13			29				38	5	11
enigszins mee oneens	36	17	29	62	29	100			15	5	26
enigszins mee eens	36	52	50	31			50	100	38	32	38
helemaal mee eens	18	17	21	8	43		50		8	58	25

Tabel 1.18: *Stelling: Er is voldoende lesmateriaal (van uitgevers danwel zelf ontwikkeld) beschikbaar voor het examenprogramma- per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens		9	14	31						5	8
enigszins mee oneens	9	22	36	31		33	50	100	15	11	21
enigszins mee eens	45	35	21	23	29	67	50		54	32	35
helemaal mee eens	45	35	29	15	71				31	53	36

Tabel 1.19: *Stelling: Het examenprogramma is goed toetsbaar - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.		4		8	14					5	4
helemaal mee oneens		4							8	5	3
enigszins mee oneens	18	22	7	15	14	33	50		8	5	14
enigszins mee eens	36	39	79	69	43	67		100	62	37	51
helemaal mee eens	45	30	14	8	29		50		23	47	28

Tabel 1.20: *Stelling: Er is op mijn school voldoende toetsmateriaal beschikbaar voor het beroepsgerichte programma - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.				8							1
helemaal mee oneens	9	17	7	8	14				8	5	9
enigszins mee oneens	9	17	29	38		33		100	23	16	21
enigszins mee eens	18	39	43	38	43	67	100		46	42	41
helemaal mee eens	64	26	21	8	43				23	37	28

Tabel 1.21: *Stelling: In het nieuwe examenprogramma kan ik voldoende diepgang bereiken - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens	9	26	7	23	29		50		23	16	19
enigszins mee oneens	36	26	43	31		33			8	5	22
enigszins mee eens	36	35	29	46	14	67			46	37	36
helemaal mee eens	18	13	21		57		50	100	23	42	24

Tabel 1.22: *Stelling: Het aantal contacturen voor het beroepsgerichte programma is toereikend - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			7								1
helemaal mee oneens	18	13	21	8	29				31	11	16
enigszins mee oneens	36	26		31	29	33	100	100	15	16	24
enigszins mee eens	27	35	29	46		33			23	32	29
helemaal mee eens	18	26	43	15	43	33			31	42	30

Tabel 1.23: *Stelling: Er is voldoende praktijkruimte beschikbaar om het beroepsgerichte programma aan te kunnen bieden - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens	27	30			14			100	8	11	14
enigszins mee oneens	9	13	21	31	14	100	50		8	11	18
enigszins mee eens	18	30	21	38	14		50		31	32	27
helemaal mee eens	45	26	57	31	57				54	47	41

Tabel 1.24: *Stelling: In de praktijkruimte(s) zijn voldoende materialen en gereedschappen beschikbaar voor het beroepsgerichte programma- per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens	9	26	14		14				8	5	11
enigszins mee oneens	18	30		31	29	33	50		23	21	23
enigszins mee eens	18	22	36	23	14	67	50	100	31	16	25
helemaal mee eens	55	22	50	46	43				38	58	41

Tabel 1.25: *Stelling: Ik ben voldoende toegerust (qua kennis en kunde) voor het geven van het nieuwe beroepsgerichte programma - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens	9	13		8		33			15		8
enigszins mee oneens		17		15		67	100		8		10
enigszins mee eens	27	26	29	31	14				69	37	32
helemaal mee eens	64	43	71	46	86			100	8	63	50

Tabel 1.26: *Stelling: Ik krijg voldoende gelegenheid voor nascholing met betrekking tot het nieuwe beroepsgerichte programma - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.		4		8					8		3
helemaal mee oneens	9	4	14		14		50		23		8
enigszins mee oneens	9	26		31			50		15	32	19
enigszins mee eens	36	22	36	31	29	100			23	16	27
helemaal mee eens	45	43	50	31	57			100	31	53	42

Tabel 1.27: *Stelling: De beschikbare bijscholingsmogelijkheden met betrekking tot de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma sluiten aan bij mijn behoefte - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.		9				33			15	5	6
helemaal mee oneens	9	13	14	8	29		50		15		11
enigszins mee oneens		22	14	46	14	33			15	21	20
enigszins mee eens	36	30	36	31	14	33	50	100	38	26	32
helemaal mee eens	55	26	36	15	43				15	47	31

Tabel 1.28: *Stelling: Ik voel me gesteund door de schoolleiding bij de invoering van het nieuwe beroepsgerichte programma - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens	18	17	7	8			50		15	5	11
enigszins mee oneens	18	22	14	38		33	50		23	11	20
enigszins mee eens	27	26	14	23	43	67			31	47	30
helemaal mee eens	36	35	64	31	57			100	31	37	39

Helderheid van het nieuwe beroepsgerichte programma

Tabel 1.29: *Stelling: Het examenprogramma is voor mijn profielvak voldoende onderscheidend uitgewerkt voor de verschillende leerwegen - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.		4	7								2
helemaal mee oneens	9	9	7						17	11	8
enigszins mee oneens		26	36	50	29	33	50		8	21	25
enigszins mee eens	55	39	50	50	29	67	50		50	26	42
helemaal mee eens	36	22			43			100	25	42	23

Tabel 1.30: *Stelling: De syllabus is voor mijn profielvak voldoende onderscheidend uitgewerkt voor de verschillende leerwegen- per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens	18	4	14		14				25	5	10
enigszins mee oneens	9	22	29	50	14	67	50		8	16	23
enigszins mee eens	36	48	50	50	29	33	50		50	32	42
helemaal mee eens	36	26	7		43			100	17	47	25

Tabel 1.31: *Stelling: Het examenprogramma van mijn profielvak geeft een helder beeld van wat er van leerlingen wordt verwacht op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.					14						1
helemaal mee oneens	9	9			14					5	5
enigszins mee oneens	9	17		25	14	33	50		17	21	16
enigszins mee eens	64	39	79	58	14	67	50		50	21	46
helemaal mee eens	18	35	21	17	43			100	33	53	32

Tabel 1.32: *Stelling: De syllabus voor mijn profielvak geeft een helder beeld van wat er van leerlingen wordt verwacht op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden- per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.					14						1
helemaal mee oneens		9			14				8	5	5
enigszins mee oneens	9	13	7	25	14		50		17		12
enigszins mee eens	45	48	71	67	14	100	50		50	47	52
helemaal mee eens	45	30	21	8	43			100	25	47	31

Tabel 1.33: *Stelling: De handreiking bij het examenprogramma van het nieuwe profielvak helpt mij bij het maken van een onderwijsprogramma - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			7	8	14			100	25	11	9
helemaal mee oneens		13			14					5	5
enigszins mee oneens	18	22	21	17	14		50		17		15
enigszins mee eens	55	39	50	75	57	100	50		50	42	51
helemaal mee eens	27	26	21						8	42	20

Relevantie van het nieuwe beroepsgerichte programma

Tabel 1.34: *Stelling: Het nieuwe beroepsgerichte examenprogramma biedt mijn leerlingen voldoende ruimte om zich te kunnen verdiepen in een gebied dat bij hen past - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens	18	14	7	18	29				18	6	13
enigszins mee oneens	18	18	36	55	14	33			27	17	25
enigszins mee eens	36	50	29	27	29	33	100	100	55	50	43
helemaal mee eens	27	18	29		29	33				28	19

Tabel 1.35: *Stelling: Door het nieuwe beroepsgerichte programma krijgen mijn leerlingen een beter beeld van hun interesses en waar ze goed in zijn- per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens		9		9	14				9	6	6
enigszins mee oneens	18	14	14	45	14	100	50		18	22	23
enigszins mee eens	64	32	57	45	57		50	100	36	22	41
helemaal mee eens	18	45	29		14				36	50	30

Tabel 1.36: *Stelling: Het nieuwe beroepsgerichte programma biedt mijn leerlingen voldoende mogelijkheden om zich voor te kunnen bereiden op het mbo - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			7								1
helemaal mee oneens		9		9					9	6	5
enigszins mee oneens	9	14	21	45	43	33			18	11	20
enigszins mee eens	64	45	36	45	14	67	100		45	28	42
helemaal mee eens	27	32	36		43			100	27	56	32

Tabel 1.37: *Stelling: Het nieuwe beroepsgerichte programma biedt mijn leerlingen goed beeld van wat je in de beroepspraktijk met het geleerde kunt - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens		14			14					6	5
enigszins mee oneens	27	23	43	36	43	67			18	22	29
enigszins mee eens	45	50	29	64	14	33	100		73	39	46
helemaal mee eens	27	14	29		29			100	9	33	20

Tabel 1.38: *Stelling: Het nieuwe beroepsgerichte programma maakt het beter mogelijk in samenwerking met het mbo doorlopende leerlijnen te ontwikkelen - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.	9	9	29	9				100	9	11	12
helemaal mee oneens	9	9		18	14				27	6	10
enigszins mee oneens	27	27	14	45	14	67				22	23
enigszins mee eens	27	27	50	27	29	33	100		64	44	39
helemaal mee eens	27	27	7		43					17	16

Tabel 1.39: *Stelling: Het nieuwe beroepsgerichte programma vinden mijn leerlingen leuk - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.			7								1
helemaal mee oneens		18	7	27	14				9	11	12
enigszins mee oneens	9	18	29	36	14	33			27	11	20
enigszins mee eens	64	45	43	36	29	67	100	100	45	50	48
helemaal mee eens	27	18	14		43				18	28	19

Tabel 1.40: *Stelling: Het nieuwe beroepsgerichte programma motiveert leerlingen omdat het leren sterk in de (beroeps)praktijk wordt geplaatst - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens		14	14	27	29				9	17	14
enigszins mee oneens	18	36	43	45	14	33	50		36	22	32
enigszins mee eens	64	32	29	27	14	67	50	100	36	39	37
helemaal mee eens	18	18	14		43				18	22	17

Tabel 1.41: *Stelling: Het nieuwe beroepsgerichte programma biedt voldoende mogelijkheden om in te spelen op actuele ontwikkelingen in het werkveld - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.											
helemaal mee oneens		9					50		9	6	5
enigszins mee oneens	36	32	7	36	29	33			27	17	25
enigszins mee eens	36	23	64	64	43	67	50	100	45	56	47
helemaal mee eens	27	36	29		29				18	22	23

Tabel 1.42: *Stelling: Het nieuwe beroepsgerichte programma biedt voldoende mogelijkheden om tot samenhang met LOB te komen - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.	9			18	14				9	6	6
helemaal mee oneens	9	5		9						11	5
enigszins mee oneens	9	18	29	9	14	67			18	11	17
enigszins mee eens	36	36	57	55	43	33	100		55	39	45
helemaal mee eens	36	41	14	9	29			100	18	33	27

Tabel 1.43: *Het nieuwe beroepsgerichte programma biedt LOB een structurele plaats bij het leren van mijn leerlingen - per profiel en totaal (in %).*

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
weet niet / n.v.t.	9	5	14		14					6	6
helemaal mee oneens	9			18	14				9	17	8
enigszins mee oneens	9	36	29	36	29	67	50		9	11	25
enigszins mee eens	36	36	43	27	14	33	50	100	73	33	39
helemaal mee eens	36	23	14	18	29				9	33	22

Als landelijk kenniscentrum leerplanontwikkeling richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.